

บรรณานุกรม

เอกสารชิ้นต้นที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

- จดหมายเหตุแห่งชาติ. กอง. เอกสารรัชกาลที่ 5 ฝ. 38/2 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงพระองค์เจ้า กรมพระสวัสดิโสภณ 6 กุมภาพันธ์ 2440
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ. 2/4 สำเนาความเห็นในการเล่าเรียนของนักเรียนสยามซึ่งมาเล่าเรียนวิชาต่าง ๆ ในประเทศอังกฤษ. 13 พ.ค.-21 มิ.ย. ร.ศ. 117.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ส. 2/4 พระยารัษฎานุประดิษฐ์ กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรินทร์.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ. 2/3 หนังสือกราบบังคมทูลของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส ลงวันที่ 26 ก.ค. ร.ศ. 117.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ. 12/7 เรื่องการวัดการเล่าเรียนณฑลต่าง ๆ และรายงานการประชุมพิเศษ ลงวันที่ 26 ก.ย. ร.ศ. 117.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 2/11 เรื่องร่างพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาอภัยราชา 31 ธ.ค. ร.ศ. 111.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 4/2 ร่างพระราชหัตถเลขาถึงพระยาฤทธิรงค์ เลขที่ 14/512 ลงวันที่ 20 สิงหาคม ร.ศ. 118 (พ.ศ. 2442)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ. 1/2 รายงานของขุนวรการโกศล เรื่องการตรวจโรงเรียนในประเทศญี่ปุ่น จ.ศ. 1294 (พ.ศ. 2430)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ. 2/9 "รายงานการศึกษาแห่งประเทศญี่ปุ่น" ของหลวงไพศาล ศิลปศาสตร์ ขอประทานกราบเรียน พระยารัษฎานุประดิษฐ์ ลงวันที่ 25 มีนาคม ร.ศ. 121.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ. 2/9 พระยารัษฎานุประดิษฐ์ กราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 สำเนาที่ 117/4063 ลงวันที่ 6 กันยายน ร.ศ. 121.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 7/50 Letter. The German Emperor to his Majesty the King of Siam. May 1, 1908 copy No. 7239.

- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 19/4 กรมพระเทวงค์วโรปการ
 กราบทูล กรมหมื่นสมมตอมรินทร์ 11 มิถุนายน ร.ศ. 115.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 2/5 หนังสือพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์กราบบังคมทูลพระบาท
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 22 พฤศจิกายน ร.ศ. 124.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 2/5, 21 มิถุนายน ร.ศ. 117.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 4/7 กรมหลวงเทวงค์วโรปการ กราบทูลกรมหมื่น
 สมมตอมรินทร์. วันที่ 19 เมษายน ร.ศ. 119 ที่ 33/428.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 28/24 ร่างพระราชกระแสถึงกรมหลวงเทวงค์วโรปการ.
 วันที่ 18 มีนาคม ร.ศ. 119 ที่ 440.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 1 เบ็ดเสร็จศึกษาธิการ แน้ม ศ. 1/17 กระทรวงธรรมการ
 พระราชบัญญัติ
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 45/15 พระยานนท์บุรีเกษตราธิบดี กราบทูลกรมหลวง
 เทวงค์วโรปการ. วันที่ 11 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 115 สำเนาที่ 56/112.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 แน้ม ศ. 2 ตรวจและจัดโครงการศึกษา 1-12 ร.ศ. 112-129.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 11.1/1 พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ถึง กรมพระเทวงค์
 วโรปการ เมษายน 2450.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 7/50 ร่างพระราชหัตถเลขาถึงพระจักรพรรดิเยอรมัน.
 กันยายน ร.ศ. 120.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 2/3 หนังสือกราบบังคมของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า
 กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ลงวันที่ 26 ก.ค. ร.ศ. 117.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 2/7 พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 7 มีนาคม ร.ศ. 117.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 49/15 พระราชโทรเลขรัชกาลที่ 5 กราบทูลพระจักรพรรดิ
 เยอรมัน. วันที่ 20 พฤศจิกายน ร.ศ. 115.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 7/51 Letter. His Majesty the King of Siam
 to the German Emperor. January 27, 1898.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 7/102 พระราชหัตถเลขา รัชกาลที่ 5 ถึง พระเจ้า
 ชาร์นิโคลัสแห่งรัสเซีย 1 กุมภาพันธ์ 2451.

- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 28/17 กรมหลวงเทววงศ์วโรปการ
กราบทูลกรมหมื่นสยมตอมรพันธ์. วันที่ 29 เมษายน ร.ศ. 117 ที่ 35/1007.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ที่ ต. 49/7 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ถึง พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ลงวันที่ 27 กุมภาพันธ์
ร.ศ. 113.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 แน้ม ต. 1 เบ็ดเสร็จกิจการ 1-18 ร.ศ. 105-117
เล่ม 1, เอกสาร ต. 1/1.
- เอกสารรัชกาลที่ 6 ต. 10/5 จัดการศึกษาประชาบาลทั่วทุกมณฑล. (30 เมษายน
2454 - 30 กันยายน 2457).
- เอกสารรัชกาลที่ 6 ต. 4/5 เรื่องพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464
- เอกสารรัชกาลที่ 6 ต. 2/5 บันทึกความเห็นของกระทรวงนครบาล ต่อ พระราช
บัญญัติประถมศึกษา วันที่ 1 ตุลาคม 2464.
- เอกสารรัชกาลที่ 6 ต. 4/119 พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนอิสลาม
ของนายนาเนา.
- เอกสารรัชกาลที่ 6 ต. 2/5 พ.ร.บ. ลักษณะบังคับเด็กให้เล่าเรียนโรงเรียนราษฎร์.
การศึกษา (9 ก.ย. 2457 - 22 เม.ย. 2463)
- เอกสารรัชกาลที่ 6 ต. 10/10 แผนการศึกษาสำหรับ 17 พ.ย.- 28 พ.ย. 2462
- เอกสารรัชกาลที่ 6 ต. 4/2 คำกราบบังคมทูลเรื่องตั้งโรงเรียนฝึกหัดครู ของ
เจ้าพระยารวมศักดิ์มนตรี ลงวันที่ 18 ตุลาคม 2459.
- เอกสารรัชกาลที่ 6 ต. 10 จัดการศาสนาและการศึกษา (1-44) แน้ม ต. 10/5.
- เอกสารรัชกาลที่ 6 ต. 6/10 เรื่อง ความเห็นที่จะจัดการศึกษา ร.ศ. 131.
- เอกสารรัชกาลที่ 6 ต. 1/1 รายงานการประชุมอุปราชและสมุหเทศาภิบาลมณฑล
ลงวันที่ 24 ธันวาคม 2462.
- เอกสารรัชกาลที่ 6 ต. 10/5 รายงานการประชุมเสนาบดีสภาครั้งที่ 1 ลงวันที่ 12
กันยายน 2457.
- เอกสารรัชกาลที่ 6 ต. 2/17 รายงานการแสดงศิลปหัตถกรรม พ.ศ. 2455.

หนังสือภาษาไทย

กมล เกตุสิริ. ฝรั่งอยู่เมืองไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ม.ป.ป.
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. ไทยรบพม่า. กรุงเทพมหานคร :
แพรววิทยา, 2514.

- _____ . ความทรงจำ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์ไทยแห่ง
ประเทศไทย, 2505.
- _____ . ประวัติสังเขปแห่งการศึกษาปรัทยุบันแห่งประเทศสยาม ภาคที่ 1 (พ.ศ.
2414-2434) ในงานแปลศพน้อมหลวงใหญ่ ดิสกุล. หน้า 20 พระนคร :
ม.ป.ท., 2480.
- _____ . และ ขอนสั้น, ดับลยู บี. ประวัติสังเขปแห่งการศึกษาประเทศสยาม ใน
งานพระราชทานเพลิงศพ มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี
(ม.ร.ว. เปีย มาลากุล). หน้า 8. พระนคร : ม.ป.ท., 2463.
- _____ . พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์. พระนคร : โรงพิมพ์จำลองศิลป, 2494.
- _____ . พงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 2. พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า,
2507.
- _____ . ประวัติบุคคลสำคัญ. พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2505.
- _____ . พงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. พระนคร : โรงพิมพ์ไทย, 2457.
- _____ . พระกวีนิพนธ์ของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ.
พระนคร : โรงพิมพ์ไทยนิเทศ, 2487.
- _____ . กรมหมื่นนเรศวรธิราชพงศาวดาร, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ. ประวัติการพูดไทย. พระนคร :
โรงพิมพ์พระจันทร์, 2501.
- _____ . การชำระประวัติศาสตร์ไทย, คณะกรรมการ. สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. ความสำคัญ
ของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร :
ศักดิ์โสภาคการพิมพ์, 2533.
- _____ . การศึกษาออกโรงเรียน, กรม. กระทรวงศึกษาธิการ. วิวัฒนาการทางการศึกษาออก
โรงเรียนของไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2527.
- _____ . กาญจณี ละอองศรี. ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการจีนกับไทย. กรุงเทพมหานคร :
ไทยวัฒนาพานิช, 2525.

- เกียงศักดิ์ ศึกษาคะ. ไทย 5 ยุค กรุงเทพมหานคร : ป. ศึกษาคะการพิมพ์, 2512.
- กัธร สกิร์กุล. ประวัติหนังสือและการพิมพ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, 2523.
- กฤษณา สินไชย. 200 ปี ของการศึกษาไทย ลำดับเหตุการณ์ที่สำคัญ. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- ขจร สุขพานิช. ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยบางกอก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2531.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. กอง. กรมศิลปากร. สัมพันธ์ภาพระหว่างไทย-จีน กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2521.
- จดหมายเหตุเสด็จประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ 5. ในงานพระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช. หน้า 28-30. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณ
นิพนธ์นาคร, 2464.
- . ในงานพระราชทานเพลิงศพนาวาตรี สุรินทร์เสณี. หน้า 45. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์แพร่การช่าง, 2512.
- จดหมายเหตุเสด็จประพาสในรัชกาลที่ 5 เสด็จเมืองสิงคโปร์และเมืองปัตตาเวียครั้งแรกและ
ประพาสอินเดีย. พระนคร : กรมศิลปากร, 2510.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชนิพนธ์ไกลบ้าน. เล่ม 2. พระนคร :
แพร่พิทยา, 2513.
- . ระยะทางเที่ยวชวากว่าเดือน. ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระเจ้า
บรมเธอ พระองค์เจ้าเหมวดี. หน้า 180. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
พระจันทร์, 2516.
- เจริญ ไชยชนะ. ประวัติศาสตร์เอเชีย. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : เกษมบรรณกิจ, 2507.
- เจริญ ไวรวัจนกุล. การศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ม.ป.ป.
- จ่านงค์ อธิวัฒนาภิกข์. สังคมวิทยาศาสนา. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, 2525.
- ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. 2325-2452 ด้านเศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร :
ม.ป.ท., 2522.
- ชัยสิริ สมุทวนิช. โลกทัศน์การเมืองในวรรณกรรมของครูเทพ ในชุดชีวิตและงานของครูเทพ
ชลธิชา กลัดอยู่ บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นิษเตศ, 2518.

- เชื้อ สาริมาณและคณะ. วิชาครูประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา (วิชาครูตอน 1 : หลักการ
ศึกษา). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์คุรุสภา, 2518.
- ดวงเดือน นีศาลบุตร. ประวัติการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- ถนอม อาานามวัฒน์ และคณะ. ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสิ้นอยุธยา. พิมพ์
ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, 2528.
- แกมสุข นุ่มนนท์. ประมวลเหตุการณ์สำคัญที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาไทย. บทเรียนจาก
การจัดการศึกษาในรอบร้อยปีที่ผ่านมา, หน้า 20. รายงานการประชุมทางวิชาการ
กรมสามัญศึกษา ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2512.
- ท. กล้วยไม้ ๓ ออยุธยา. 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : สารศึกษา
การพิมพ์, 2524.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1. พระนคร :
โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505.
- _____. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา,
2504.
- ทวี ธีระวงศ์เสรี. สัมพันธ์ทางทหารเมืองระหว่งไทยกับญี่ปุ่น. กรุงเทพมหานคร :
ไทยวัฒนาพานิช, 2524.
- เทรเธอร์เวย์, เอ.อาร์. การศึกษาเปรียบเทียบ. แปลโดย ชนิตา รักษ์ผลเมือง.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ยูไนเต็คโปรดักชั่น, 2526.
- ธรรมการ, กระทรวง. รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2456.
- _____. รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 1, พ.ศ. 2451.
- _____. รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 8, พ.ศ. 2458.
- _____. รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 4, พ.ศ. 2458 เรื่องประกาศพระราชนิยม
บำเหน็จกุศลสร้างโรงเรียน.
- น.๕. (นามแฝง). ฝรั่งในศิลปะไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2529.
- นคร พันธตรงค์. ประวัติศาสตร์สมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์วิเศษ, 2524.
- นาคยา อิงคนารถ, ทวี ทองสว่าง และ วัฒนา รอดสำอางค์. ประวัติศาสตร์ไทย.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอเดียนส์โตร์, 2529.

บริษัทบุรีภัณฑ์ (เปวน อินทวงศ์), หลวง. พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย.

พระนคร : โรงพิมพ์กรมศิลปากร, 2509.

ปิ่น มาลากุล, หม่อมหลวง. กำเนิดโรงเรียนขนาดเล็กหลวง. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2517.

ปรีดิเทพย์พงษ์ เทวกุล, หม่อมเจ้า. อนุสรณ์กระทรวงสาธารณสุข. พระนคร : ม.ป.ท.,

2509.

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงาน. การวางแผนการศึกษา. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์คุรุสภา, 2512.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม 6. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม 23. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511.

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 12. พระนคร : โรงพิมพ์เจตนาพล, 2474.

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 45. พระนคร : ม.ป.ป., 2470.

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 48. พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2472.

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 62. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2479.

ประพันธ์ ตริเตรงค์. ความเป็นมาของพระพุทธรูปในเมืองไทย. พระนคร : คลังวิทยา,

2500.

ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2459-2509. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, 2529.

ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย,

2510.

ปาเลอกัวซ์. เล่าเรื่องกรุงสยาม. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. พระนคร : สำนักพิมพ์

ก้าวหน้า, 2506.

พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2512.

พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และลายพระหัตถ์สมเด็จพระปิตุลา

สุขมาลศรี พระอัครราชเทวี. ในงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์

วรมหิต. หน้า 25. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2493.

พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ และลายพระหัตถ์พระเจ้า. พระนคร :
ม.ป.ป., 2493. หน้า 35. พิมพ์ในงานพระเมรุจอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมภมรินทร์นครสวรรค์วรพินิต ๘ ท้องสนามหลวง 10 เมษายน พ.ศ.
2493.

พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี. พระนคร :
โรงพิมพ์องค์การคุรุสภา, 2506.

พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ. เจ้าชีวิต. พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา,
2505.

ภูมิพลอดุลยเดช, สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่
พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ 2524. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่
ทหาร, 2525.

รัตนา ตุงคสวัสดิ์. พื้นฐานการศึกษาทางด้านสังคม. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาสารัตถ
ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

ระลึก ธาณี. วิวัฒนาการในการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย (พ.ศ. 2475-2503).
กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2527.

ราชบัณฑิตยสถาน. ภาษิต คำพังเพย ส่วนวนไทยประเภทต่าง ๆ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตย
สถาน. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเพื่อนพิมพ์ จำกัด, 2525.

ราโชทัย, หม่อม. นิราศลอนดอนแลจดหมายเหตุของหม่อมราโชทัย. พระนคร : คลังวิทยา,
2508.

เรื่องศรี ศรีทอง และคณะ. ปฐมนิเทศทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2527.

ลิขิต อุตระกุล. บันทึกประวัติความเป็นมาของความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทย. พระนคร :
โรงพิมพ์ไทยนิทยา, 2496.

———. ประวัติสัมพันธ์ระหว่างไทยและชาติจีนตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงสมัยชนชาติได้มาตั้งกรุง
สุโขทัยเป็นราชธานี. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยนิทยา, 2495.

ลิขิต, พระยา. ไตรภูมิพระร่วง. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บรรณาคาร,
2516.

- สิ้นใจ หะวานนท์. การศึกษากับสังคมไทยก่อนปฏิรูปการศึกษา : วิเคราะห์จากหลักศิลาจารึกหลักที่ 1 และกฎหมายมาตรา 3 ดวง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- _____. กฎหมายการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- วิชากร, กรม. กระทรวงศึกษาธิการ ชุดพัฒนาการทางการศึกษาอันดับที่ 1 ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ. พระนคร : กรมวิชากร, 2505.
- วุฒิชัย มุลศิลป์. การปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2516.
- วรราชภูมิ, พระ. ลักษณะสังคมพุทธ. กรุงเทพมหานคร : มุลนิธิโกมลคีมทอง, 2527.
- วรวิทย์ วตินสาร. การศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสารมวลชน, 2519.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435-2507. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507.
- ศิลปากร, กรม. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา ฉบับทรูแปลง. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล สหประชาพาณิชย์, 2522.
- _____. ประชุมพงศาวดารภาค 65-66. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2512.
- _____. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 กรุงสุโขทัย. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2500.
- ศุภนิศัย วัฒนธาดา. ในฐานะการศึกษาไทย. พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์เทียนวัฒนา, 2520.
- ศรีศักดิ์ วัลลิโกดม. ข้อขัดแย้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรการพิมพ์, 2524.
- สงวน อึ้งคง. สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ. พระนคร : แพร่พิทยา, 2505.
- สมชาย นุ่มสะอาด, สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร และ กมล วิจิตสรศาสตร์. 400 ปี สมเด็จพระนเรศวร. กรุงเทพมหานคร : บริษัทร่วมสถาปนา, 2527.
- สมบัติ ปลายน้อย. ชนชาติต่างชาตินในประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์การพิมพ์, 2523.

สมบูรณ์ พรรณานพ. ประวัติและปรัชญาการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : อักษรการพิมพ์,

2524.

สารัตถศึกษา, ภาควิชา. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. "เอกสารประกอบการสอน
วิชา 411 600 หลักและพื้นฐานการศึกษาไทย." (อัครสำเนา).

สถิติและวิเคราะห์ภาวะการศึกษา, กอง. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

โครงการศึกษา แผนการศึกษา แผนการการศึกษาแห่งชาติ. (เอกสารประกอบ

การสัมมนาเรื่อง การดำเนินงานตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 วันที่
13-15 ธันวาคม 2521). กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ป. ม.ป.ท.

สินเทพ (เส็ง), พระยา. จดหมายเหตุเสด็จประพาสยุโรป ร.ศ. 116. เล่ม 2.

พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ม.ป.ป.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย

รามคำแหง, 2530.

สุนัตรา ชุมเขต. การศึกษาไทย : อดีต ปัจจุบันและแนวโน้ม. นครปฐม : แผนกบริการ

กลาง สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524.

สุรียานุวัตร. ทฤษฎีศาสตร์. พระนคร : สำนักพิมพ์กัมมเขต, 2508.

สังขสิทธิ์ ดิสกุล, ม.ร.ว. สังเขปสถานการณโณมโหสาสงครามโลกครั้งที่ 1. สงครามครั้งสำคัญ

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ป., ม.ป.ท.

สวัสดิ์ จงกล. วิวัฒนาการจัดการบริหารการศึกษา เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ

ครั้งที่ 3 บทเรียนในรอยรอยปีที่ผ่านมา เสนอต่อ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

4-8 สิงหาคม 2512.

แสงอรุณ กนกพงษ์ชัย. เหตุการณ์สมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมือง

โบราณ, 2525.

หมอเฮาส์ในรัชกาลที่ 4. กรุงเทพมหานคร : กองคริสเตียนการศึกษาสภาคริสตจักรใน

ประเทศไทย, ม.ป.ท.

อ. วลาลักษณ์. สงครามจีน. กรุงเทพมหานคร : สตาร์ทคอมพิวเตอร์กราฟิกเพรส, 2521.

อมรรตุนารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช), จมื่น. การศึกษาชาติ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

ครุสภา, 2513.

อาชีวศึกษา, กรม กระทรวงศึกษาธิการ. 46 ปีกองของคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้ง, 2530.

เอกสารเรื่องการจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ, 2511.

อัมพร มิศุข, Nicholas Bennett. Culture in Collision : An Experience of Thailand. แปลโดย ภา พงศ์โกวิท. กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2517.

เอลเดอร์ เดอ เมนคอนซา เอ กุญญา. การพระราชทานที่ดินให้แก่ชาวโปรตุเกส. ในปี ค.ศ. 1820 (พ.ศ. 2363) ใน 470 ปีแห่งมิตรภาพสัมพันธ์ระหว่างไทยและโปรตุเกส. นันทนา ตันติเวสส. บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หัตถศิลป์, 2528.

ภาษาอังกฤษ

Blount, Bertha. Mcfarland of Siam. New York : Vantage Press Inc., 1958.

Bowring, Jir John. The Kingdom and People of Siam. Voll. London : John W. Parkers and Son, 1857.

Crosby, Sir Josiah. Siam : The Cross Roads. London : Hollis and Carter Co. Ltd., 1945.

Divinger, David. The Alphabet. New York : Philosophical Library, 1953.

Feltus, Haws Geore. Samuel Reynolds House of Siam. New York : Fleming H. Revell Co. Ltd., 1924.

Hall, D.G.E. A History of South east Asia. New York : St. Martin's Press, 1970.

- Hiroyasu Ogata. Means of Introducing Western Education. 19^{๕๖}
Collection of Paper. Noma Education Research Institute :
 Kodansha, 1969 ใน ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. การศึกษากับการพัฒนา
ประเทศ. กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2529.
- Latourette. History of Christinity. New York Happer Brother, 1953.
- Leonowens, Anna. The English Governors at the Siamese Court.
 London : Arther Barber Ltd., 1870.
- Satow, E.M. Notes on the Intercourse Between Japan and Siam in the
Seventeen Century. The Transactions of the Asiatic Study of
 Japan : Yokohama R. Meiklejihn Co. Ltd., 1885.
- Skinner, G. William. สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์.
 แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคนอื่น ๆ. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช,
 2529.
- Vella, F. Walter. Siam under Rama III 1824-1851. London : J.J.
 Augustin Cluck Stadt, 1957.
- Wyatt, K. David. The Beginning of Modern Education in Thailand.
The Politics of Reform In Thailand. Bangkok : Thai
 Wattanapanich, 1969.

วารสารต่าง ๆ

- การชำระประวัติศาสตร์ไทย, คณะกรรมการ. สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ประวัติศาสตร์
 สมัยอยุธยา. ประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี 2 (มกราคม 2511) : 54.
- เกษม ศิริสัมพันธ์, นีออน สนิทวงศ์. แนวพระราชดำริทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
 พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 5 (ธันวาคม 2510 - กุมภาพันธ์
 2511) : 261.
- ขจร สุขพานิช. ลายสื่อไทย. สยามรัฐ 15 (กันยายน 2525) : 19.
- บุญเหลือ กุญชร. การศึกษาแบบลุ่มอวลวย. ศูนย์ศึกษา 18 (ตุลาคม - ธันวาคม 2524) :
 25.

โพยม วรรณศิริ. นิธิพระราชทานปริญญาบัตร. วารสารสภาการศึกษา 5 (มิถุนายน 2514) : 51-52.

วุฒิชัย มุลศิลป์. สONGทศวรรษการศึกษาไทย. วารสารการศึกษาแห่งชาติ 16 (เมษายน - พฤษภาคม 2525) : 33.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความเห็นพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ เรื่องการจัดการศึกษา ร.ศ. 117

(5 เม.ย. - 23 ก.พ. 117)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่ 8 เมษายน รัตนโกสินทร์ ศก 117 ขอเดชะฝ่าล่องธูลีพระบาทปกเกล้าฯ
 ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส กราบบังค้ำทูลพระกรุณา ทราบใต้ฝ่า-
 ล่องธูลีพระบาท

ด้วยซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าคิดอ่านดำริห์วิธีการที่แก้ไข
 บำรุงการศึกษาเล่าเรียนของนักเรียนสยาม ณ ประเทศยุโรปนี้ให้เล่าเรียนได้ความรู้วิชาอันดี
 และให้สำเร็จนั้นโดยเร็ว มิให้ต้องเสียเวลาเล่าเรียนอยู่มาก ให้เปลืองพระราชทรัพย์เสีย
 กว่าสมควรที่จะเป็นได้นั้น พระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้าฯ ของที่สุดมิได้ จำเดิมตั้งแต่ที่
 พระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานกระแสรราชโองการ และเสด็จพระราชดำเนินกลับจาก
 ประเทศยุโรปแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าได้ให้มีสเตอร์เบราวน์พนักงานตรวจตราการเล่าเรียนของ
 นักเรียนออกเที่ยว ตรวจสอบของแบบแผนลักษณะจำนวนวิชา และจำนวนเงินทุนรอนที่จะเล่าเรียน
 ของนักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ ทุก ๆ อย่างชนิดวิชาที่จะเล่าเรียน มาเป็นประโยชน์ใน
 กรุงสยามได้ เมื่อได้แบบแผนอัตราวิชา อัตราเงินและอายุของนักเรียนที่โรงเรียนทั้งหลาย
 จำกัดเป็นเวลาที่จะรับเข้าเล่าเรียน และให้ออกจากโรงเรียนมาหมดแล้ว จึงพิจารณาทดลอง
 ที่จะแก้ไขจัดการประกอบให้สำเร็จดังความประสงค์ ก็เห็นด้วยเกล้าฯ ว่าไม่มีทางอันใดที่จะ
 แก้ไขบำรุงการเล่าเรียนของนักเรียนชาวสยามในยุโรปให้จำ เร็วได้ นอกจากที่จะจัดการทูล
 บำรุงการศึกษาในกรุงเทพฯ ขึ้น ให้ได้วิชาสูงตระเตรียมให้ต่อดัด แลทันสมัยที่จะส่งออกมา
 เล่าเรียน ณ ประเทศยุโรป ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้รับพระราชทานวินิจฉัยเคาระห์ โดยเสียด
 เรียบเรียงความเห็นที่จะจัดการตามความจำเป็นและโดยที่จะเป็นไปได้จริง ส่งมายังเจ้า
 กระทรวงศึกษาธิการ ฉบับ 1 ความเห็นนี้ต้องเรียบเรียงสำเร็จได้โดยช้า โดยที่ต้องพิจารณา
 ให้รอบคอบ และที่เห็นแก่ที่จะจัดให้เป็นไปได้จริง ไม่ใช่แต่ว่าเป็นความแนะนำสิ่งที่จะกระทำ
 ไม่ได้ให้ผู้อื่นทำหรือตนเองจะกระทำเองไม่ได้ เช่น คนไม่เป็นในการทำกลุ่มเบื่องและไปให้การ
 ให้ผู้อื่นทำ และข้าพระพุทธเจ้าได้คัดความเห็นนี้ส่งไปให้พระยาสุรียานุวัตรฉบับ 1 เพื่อจะได้
 สอบและทำความเข้าใจ หรือยินยอมส่งเข้ามายังเจ้ากระทรวงในกรุงเทพฯ เจ้ากระทรวง
 จะได้นำพิจารณาเลือกขึ้น จัดการในทางที่เห็นชอบครั้นที่พระพุทธเจ้าจะรอบอุทกษาหาฤา แก้ไขกัน
 กับทางการเล่าเรียนในฝ่ายฝรั่งเศสของพระยาสุรียานุวัตรก็จะช้าหนักไป และเห็นด้วยเกล้าฯ

ว่าให้มารวมตัดสินตกลงที่เจ้ากระทรวงในกรุงเทพฯ จะย่นเวลาได้กว่า ข้าพระพุทธเจ้าได้
 ทูลเกล้าฯ ถวายสำเนาความเห็นนี้ มาพร้อมด้วยจดหมายนี้ฉบับหนึ่ง
 ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ
 ข้าพระพุทธเจ้า

วิสุทธสุริยศักดิ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความเห็นในการที่จะจัดการเล่าเรียนของนักเรียนสยาม
ซึ่งมาเล่าเรียนวิชาต่าง ๆ ใน ประเทศอังกฤษให้เจริญขึ้นกว่าแต่ก่อน เรียบเรียง
โดยกระแสมหะบรมราชโองการ

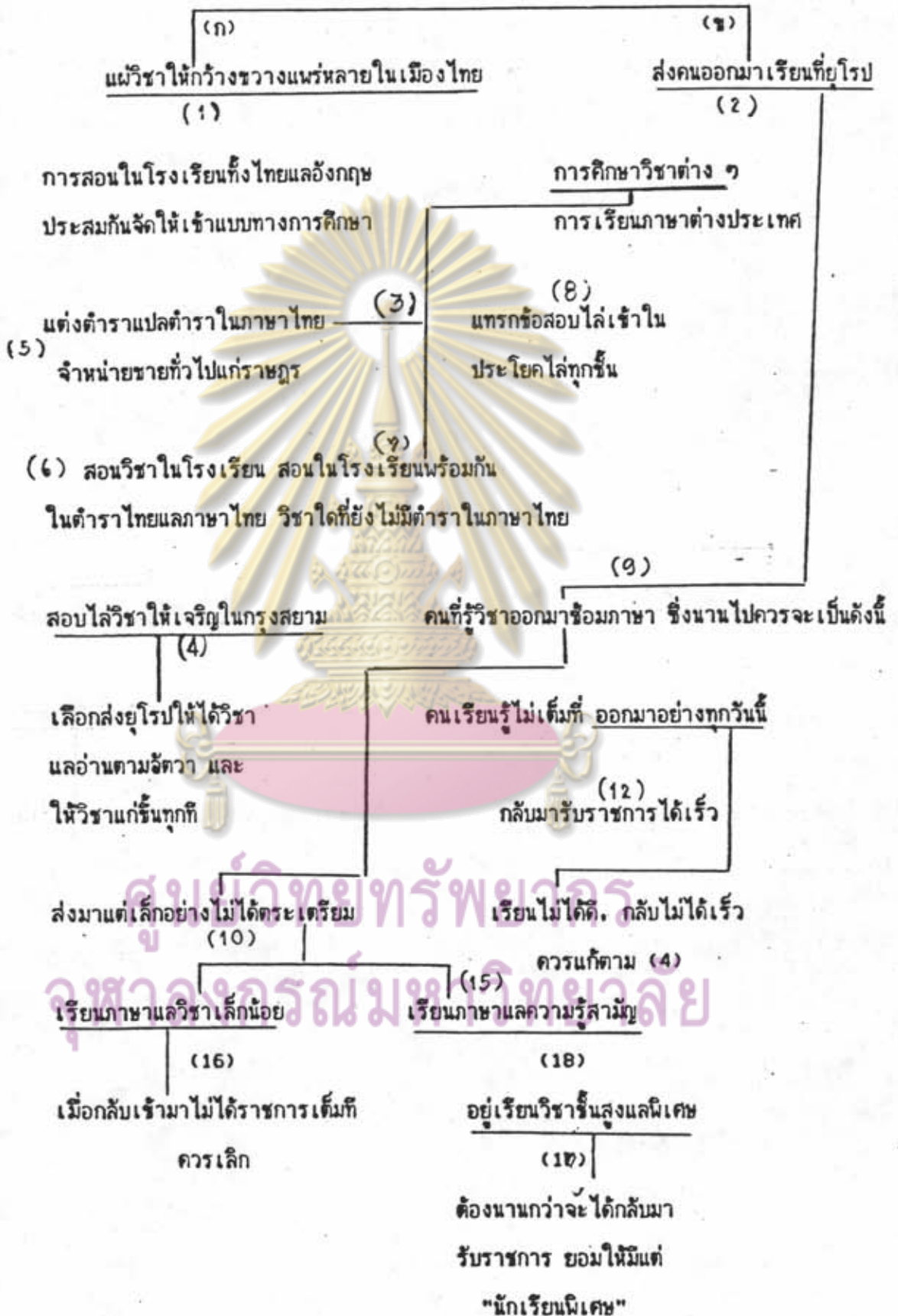
ประเทศสยามได้มีวิธีส่งคนหนุ่มออกมาเล่าเรียนภาษาและตักดวงวิชาไปสู่บ้านเมืองมาช้านานได้หลายปี แต่ตั้งแต่เริ่มแรกมาจนบัดนี้ยังปรากฏอยู่ว่ามีสิ่งใดซึ่งเป็นสิ่งขัดข้องพาให้การเล่าเรียนไม่เจริญรวดเร็วได้สมประสงค์ รวมใจความก็คือ นักเรียนไม่มีใครจะเรียนได้ดีได้เร็วแลได้วิชามาใช้ให้ถูกทางได้ประโยชน์แก่บ้านเมืองตน เป็นเหตุให้ได้คนมีความรู้กลับเข้ามารับราชการน้อยไม่ทันแก่ความต้องการของบ้านเมือง แลนักเรียนต้องมาจำและจมอยู่ช้านาน ต้องเปลืองพระราชทรัพย์ ซึ่งเป็นทุนพระราชทานให้เล่าเรียนนั้นมากมายนัก ในเวลาเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกมาประพาสประเทศยุโรปในรัตนโกสินทร์ศก 116 ได้ทอดพระเนตรเห็นนักเรียนซึ่งมาเล่าเรียนอยู่ช้านานแล้ว ถึง 12 ปี ยังไม่สำเร็จวิชากลับไป เป็นเหตุให้ไม่พึงพอใจพระราชหฤทัย จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งให้ราชทูตซึ่งประจำอยู่ ณ สำนักประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสคิดอ่านตรวจตราสืบหาแบบแผนแลทำความเข้าใจวิธีที่จะแก้ไขจัดการ ซึ่งยังไม่ได้ประโยชน์เต็มประสงค์นี้ให้เข้าทางอันสมควร แลเจริญขึ้นในภายหน้า แลส่งความเห็นนี้เข้ามายังเจ้ากระทรวงกรุงเทพฯ เพื่อจะได้พิจารณาแลนำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานตั้งเป็นแบบนันทปฏิบัติสำหรับการส่งนักเรียนออกไปเล่าเรียน ณ ประเทศยุโรปต่อไป บัดนี้พระยาวิสุทธกษัตริย์ศักดิ์ได้ตรวจตราสืบหาวิธีแลแบบแผนทางการเล่าเรียนถึงวิชา ซึ่งควรจะให้นักเรียนเล่าเรียนมาใช้เป็นประโยชน์ได้ในเมืองไทย แต่ที่เล่าเรียนต่าง ๆ ในเมืองอังกฤษแลเรียบเรียงความเห็นขึ้นมา ยังท่านเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ แลกรมศึกษาธิการ ซึ่งขึ้นอยู่ดังข้อความต่อไปนี้

ความตั้งใจที่จะจัดการแก้ไขทางการเล่าเรียนของนักเรียนสยาม ซึ่งมาเล่าเรียนวิชาในประเทศอังกฤษ ในที่นี้ต้องตั้งใจว่าจะแก้ไขจัดการทาง แลวิธีให้นักเรียนเรียนได้ดีประการหนึ่ง เรียนได้เร็วประการหนึ่ง ให้เอาวิชาที่ได้เล่าเรียนมาใช้เป็นประโยชน์ ได้ในเมืองไทยประการหนึ่ง ความสามประการนี้เป็นเหตุ แลเป็นใจความที่จะแก้ไขในบัดนี้ เมื่อผู้เรียบเรียงความเห็นนี้ได้ตรวจตราแบบแผน แลวิธีในเมืองอังกฤษทั้งพิจารณาประกอบกับความ

ซัดช่องที่เป็นอยู่ ก็ทำให้ต้องสืบสาวยิตยาวมาถึงการตระเตรียมนักเรียนที่จะส่งออกมาเล่าเรียนจากเมืองไทยโดยที่เห็นทาง ทั้งจะจัดแก้ไขเพียงตอนปลาย ไม่คิดถึงต้นรากนั้นไม่ได้ จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องเรียบเรียงดำเนินความยุติแต่รากต้นยิตยาวนิศดารอยู่ เปรียบเหมือนติดดอกไม้ดอกหนึ่งทีเก็บมาว่า...ไม่งดงาม จะสั่งให้ได้ทำดอกไม้ขึ้นให้โตขึ้นอย่างไรก็ไม่ได้ นอกจากจะต้องไปดูแลรดน้ำพรวนดินที่ต้นรากให้บริบูรณ์ ก่อนที่จะอธิบายถึงลักษณะวิธีที่จะแก้ไขอย่างไรนั้น ได้มีแผนทางเดินของการเล่าเรียนในประเทศสยาม ซึ่งจะเดินไปสู่ความเจริญเต็มที่ให้เห็นได้ด้วยตามากับความเห็นฉบับนี้ด้วย ในแผนนั้นถึงที่หมายอักษร (ก) เป็นทางซึ่งเป็นหลักฐานที่จะแผ่วิชาความรู้ในเมืองไทยให้แพร่หลายเป็นหนทางแห่งความเจริญ ตรงกึ่งที่หมายอักษร (ข) เป็นวิธีที่เดินทางลัดจัดแต่พบได้การครั้งหนึ่งคราวหนึ่ง ซึ่งไม่เป็นหนทางของความเจริญที่จะออกมาเป็นปีกแผ่นแน่นหนาในบ้านเมือง ทางเดินของการศึกษาทั้งสองทางนี้ เทียบให้เห็นได้ว่าเมื่อใดล่าความเจริญของการศึกษาในเมืองไทยเต็มที่แล้ว วิธีที่จัดการเล่าเรียนในกึ่ง (ก) ก็จะแผ่แพร่หลายกว้างขวาง แลวิธีจัดการเล่าเรียนในกึ่ง (ข) ก็จะลดน้อยถอยลงไปจนถึงอย่างที่สุดที่จะน้อยได้ การเล่าเรียนศึกษาเป็นสิ่งที่ต้องเพาะปลูกเหมือนกับปลูกต้นไม้เมื่อถึงเวลาต้องการ ไม่เรียกคนมารวมแรงช่วยกันได้เหมือนกับการโยธาที่ทำด้วยมือ จึงเป็นสิ่งที่ควรจะต้องให้เข้าแบบเข้ารอยตั้งต้นเสียในเวลาที่แก้ไขจัดการในบัดนี้

ยังลักษณะของการศึกษาก็ควรจะต้องแบ่งเรียกเป็นสองอย่าง คือ การเรียนวิชาแล การเรียนภาษา ทุกวันนี้นักเรียนสยามที่มาแล้วเรียนในประเทศยุโรป ได้ชื่อว่าเรียนซ้ำ เพราะเหตุใด ก็เพราะเหตุที่นับรวมทั้งการเรียนวิชาและการเรียนภาษาเข้าด้วยกัน ถ้าจะพูดแบ่งเอาการเรียนวิชาจากการเรียนภาษาออกต่างหากแล้ว เวลาที่นักเรียนเล่าเรียนอยู่ในยุโรปก็จะไม่แลเห็นว่าช้ากว่าคนอังกฤษ ซึ่งเล่าเรียนวิชาในเมืองเขา อันเรียนด้วยภาษาของเขาเอง การเรียนวิชา เป็นสิ่งที่เรียนสำหรับให้รู้ลักษณะวิธีที่จะประกอบกิจการงานต่าง ๆ ให้สำเร็จได้ดีแลได้เร็ว วิชาคือลักษณะที่จะประกอบกิจการงานต่าง ๆ เช่นนี้ เป็นความรู้ที่อาจจะรู้ด้วยกันได้ทุกคน แลทุกประเทศทุกตำบล เช่นกับวิชาเลข ใคร ๆ เกิดมาก็ย่อมนับหนึ่งสองสามสี่ได้ทุกคน เมื่อเวลาที่ความรู้สึกต้องการที่จะนับนั้นมาถึง แต่วิชาเหล่านี้ไม่มีได้ทุกคน ก็เพราะเหตุสองประการ คือไม่มีความฉลาดที่จะคิดไปให้ถึงเหมือนกันทุกคน ประการหนึ่งไม่เป็นสิ่งที่เคยพบเคยเห็น แลเคยใช้เหมือนกันทุกประเทศประการหนึ่ง เหตุเช่นนี้ผู้ที่ไม่รู้จึงต้องเรียนจากผู้รู้จากตำราที่ผู้รู้ก่อนเขาได้รวบรวมไว้ เช่นเรียนวิชาเลขจากผู้รู้เลขจากตำราเลข

ทางเดินของการศึกษาของประเทศสยาม

เป็นต้น ภาเรียนวิชาใช้ไฟฟ้าจากประเทศที่เขาได้คิดค้นและพบวิธีที่จะใช้ไฟฟ้าได้ก่อนนั้นเป็นตัวอย่าง

การเรียนภาษา เป็นสิ่งที่มี แต่ไม่เหมือนกันทุกประเทศ ใครเกิดในที่ใดประเทศใด พอจำความได้ก็ได้รับรู้ได้เรียนมาทีละเล็กละน้อยจนได้ความเจนใจชำนาญไปเอง ภาษา ไม่ใช่วิชาที่จะเอามาประกอบการงานสิ่งใด ๆ นอกจากชั่วแต่เป็นวิธีที่ทำความเสียงประสมเป็นถ้อยคำ เพื่อจะอธิบายความคิดของตนในใจให้ปรากฏแก่ผู้อื่นด้วยหู ภาชิตเขียนลงไปเป็นรูปต่าง ๆ ตามที่ได้สังเกตเห็นไว้ว่ารูปเช่นนั้น ให้ถือว่าอ่านเป็นเสียงนั้นประสมกันไว้บนแผ่นกระดาษ เป็นต้น เพื่อจะส่งไปให้กันได้ไกลกว่าเสียง ภาเก็บไว้ได้นานกว่าเสียง เพื่อจะอธิบายความคิดในใจของตนให้ปรากฏแก่ผู้อื่นด้วยตาเท่านั้น ภาษา ใครเกิดมาในที่ใดก็รู้ภาษาในชั่วหนุมญาติวงศ์ พงษ์พันธุ์ที่ตนเกิด แลเหมือนบ้านเหมือนเมืองต่างกันตามแต่ที่ไกลและใกล้ ภาษาจะต้องเรียนก็เพื่อจะให้พูดกันเข้าใจรู้ความหมายแห่งคนต่างประเทศต่อต่างประเทศ ดังนั้นจึงต้องมีการเรียนภาษา

การเรียนวิชาในเมืองเรา เพราะวิชาของเรายังไม่เจริญในบ้านเมือง ที่จะเรียนด้วยภาษาของเราเองไม่ได้ ด้วยตำหรับตำราวิชาการต่าง ๆ ที่จะเล่าเรียนย่อมมีมาตั้งต้นมาจากประเทศอื่น เราจึงต้องเอาใครยเรียนวิชานั้น ๆ ด้วยอาการที่ต้องเรียนภาษาเขา เหมือนเดินข้ามสนาม คือ ภาษาไปแบบขนเอาวิชามา เพราะฉะนั้นการที่จะบำรุงวิชาของเราในบัดนี้ ยังจะต้องบำรุงให้เจริญขึ้น ทั้งสองทางทั้งส่วนการเรียนวิชาและการเรียนภาษา ได้แยกไว้ในแผนเป็นสองกิ่ง กิ่งที่หมายเลข (1) เป็นการสอนวิชาที่จะจัดให้เรียนได้ในภาษาของเราได้ ผู้ที่จะคิดไม่ให้ต้องข้ามสนาม คือเรียนภาษาไปหาวิชา เป็นรากฐานที่จะให้การเรียนวิชาของเราเจริญเต็มที่กิ่งที่หมายเลข (2) เป็นการจัดบำรุงการเรียนภาษาที่จะช่วยการเรียนวิชาอันใด ซึ่งยังเรียนในภาษาไทยไม่ได้ไปรบกวนการเรียนวิชาในกิ่งที่หมายเลข (1) จะจำเจริญเต็มที่แล้ว การเรียนภาษาส่วนที่หมายเลข (2) นี้ ก็จะลดน้อยถอยลงได้

ทางเดินของการศึกษาในบัดนี้ในวิธีที่ส่งคนออกมาเล่าเรียนในยุโรปเช่น ที่หมายเลข (1) ใช้ในแผนนั้นเป็นเป็นถึงที่สุดแต่สิ่งที่ติดขัดอยู่แล้วที่จะเดิน ได้ดีไปกว่านี้ไม่ได้ ข้อใหญ่ใจความของการติดขัดนั้นก็คือความบำรุง และให้วิชาแก่คนในบ้านเมืองเราได้ไม่ทันแก่การดูแลสมัยของคนนั้น ๆ ที่จัดเอามาเล่าเรียนในประเทศยุโรป การที่จะบำรุงนักเรียนที่ออกมาเล่าเรียนในประเทศยุโรปให้จำเจริญถึงที่ต่อไป จึงจำเป็นต้องเอาใครยจัดการบำรุงวิชาในเมืองไทยให้ความรู้แก่คนที่ออกมาเล่าเรียนนั้นทันแต่อายุและสมัย ดังนั้นเป็นข้อที่จะแก้ไข

จัดการนักเรียนที่มาเล่าเรียนในยุโรปให้เจริญขึ้นตามความประสงค์ได้ ด้วยวิธีที่จะจัดการโดยความประสงค์อันนี้ ในขณะที่เดียวกันจะประกอบให้การเล่าเรียนในกรุงสยามแผ่แพร่หลายเข้าทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญได้พร้อมกัน กรุงสยามทุกวันนี้กำลังขัดขาดคนที่มีความรู้วิชาทำการงาน กำลังต้องการหาวิชาให้แก่คนเหมือนดังที่นาอันแห้งแล้ง วิธีที่ส่งคนออกมาเรียนที่ยุโรปนี้เปรียบเหมือนส่งคนวิ่งหน้อย ๆ ถึงส่งคนละใบมาวิดน้ำรดที่ไกลไปลาดลงในนา พวกที่มาดักน้ำนั้นต้องเดินทางไกลข้ามวันข้ามเวลา และต้องเสียค่าเสบียงอาหาร มีหน้าจ้ำหิ้วถุงกลับไปบางคนก็ได้น้ำไปแต่ครั้ง ๆ กลาง ๆ บางคนก็กลับไปแต่ถังเปล่า ฝ่ายผู้ที่มีความอุสาหประคับประคองหิ้วถังน้ำเต็มมาได้หาไปถึงลาดลงที่ดินปราดเดียวก็แห้งเหือด เพราะเหตุที่น้ำที่นั่นแห้งแล้ง เหตุนี้จึงเห็นว่าถ้าเจ้าของอุสาหเห็นจเห็น้อยลงทูลลงแรงซุดต่อต่อร่องทางให้น้ำเดินตกท้องนา รักษาพื้นดินให้ชุ่มชื้นไว้ได้ ผู้ที่ไปดักน้ำมาแต่ไกลก็จะไม่เห็น้อยเปล่า การที่จะแผ่แพร่หลายวิชาในเมืองไทยให้เจริญก็ได้แก่ ความอุปมานั้น

ที่ว่า การที่จะจัดบำรุงการเล่าเรียนของนักเรียนในยุโรปมาเป็นที่สุดในปีนั้นนั้น คือแต่ก่อนมานักเรียนที่ส่งมาเล่าเรียนในยุโรปส่งโดยไม่ได้เลือกตามความรู้ ฤๅคุณความสามารถเพียงใด ลึกแต่ว่าจับส่งมาเหมือนกับส่งท่อนไม้มาทิ้งคุ่นให้ออกมาตากเกลตาเหล่าไกลนที่ยุโรปตลอดจนแต่งรูปร่างเนื้อตัว อย่างนี้เมื่อได้ไกลนเข้าแล้ว มาปะไม้ก่อนใดเป็นตาเป็นโพรงพรวนไว้ใช้ไม่ได้ ไม้ก่อนนั้นก็อยู่ในเสียเวลาเสียแรงและเสียเงินเปล่า เป็นอันเหลือวิสัยที่จะกล่อมเกลตาตกแต่งให้ดีได้ นักเรียนชั้นนั้นก็ต้องส่งกลับมาเสียเปล่า ๆ เป็นอันมากมาขึ้นหลัง ๆ นี้ นักเรียนที่จะส่งออกมาเล่าเรียนได้มีการสอบไล่เลือกเอาความรู้เป็นเขตรได้แล้วจึงส่งมา วิธีนี้เป็นวิธีการดีที่เป็นเครื่องเลือกนั้นให้แลเห็นว่า เพราะผู้ที่มีความอุสาหเล่าเรียน และมีความสามารถจึงได้เล่าเรียนมาถึงเพียงที่สอบไล่ได้นั้น เหมือนกับได้ตากเกลตาไกลนรูปแล้วแต่กรุงเทพฯ ให้แลเห็นได้ว่าไม้นั้นไม่มีตาแลไม่เป็นพรวน พอที่จะตกแต่งให้เป็นรูปร่างได้ แต่วิธีนี้ยังมาติดอยู่สองประการคือ ประการหนึ่งก็กล่อมเกลตาไกลนมา ยังไม่ได้รูปร่างของทางการเล่าเรียนที่จะมาติดต่อในเมืองนี้ กล่าวคือ เช่นกับนักเรียนคนใดได้เรียนวิชาในเมืองไทยสอบไล่ขึ้น... ก็ดี แต่มาถึงที่นี้มาพบวิชาที่เล่าเรียนมาบางอย่างก็น้อยไม่พอต้องการไปในชั้นนั้น แลบางอย่างก็ขาดหายไปไม่ครบองค์ที่จะสอบไล่ในชั้นวิชาที่จะเล่าเรียนในยุโรปต่อไปนี้ ผู้ที่นั้นก็บ่นว่าได้เสียเวลาช้ำอยู่ในเมืองไทยโดยที่เรียนไม่เต็มที่ แลจะต้องมาเสียเวลาในยุโรป เรียนวิชาบางอย่างที่ไม่พอนั้นอีก อีกประการหนึ่งการที่ตากไกลนมาแต่เมืองไทยนั้น ไม่เร่งรัดให้ความรู้ไม่เช่นนั้นอายุของผู้ที่นั้นจะมาเข้าขั้นทันสมัยเวลาเล่าเรียนตามที่เขาจำกัดวิชาที่บออายุไว้เป็น อัตรานี้ที่นี้ เพื่อก

สองอย่างนี้มาเป็นข้อที่ลุด แลจนทางที่จะแก้ไขได้ในยุโรปนอกจากที่จะจัดการถากเกลาเหล่า โกลนให้ได้รูปเหมาะวิชา แลอายุที่จะมาเข้าชั้นในชั้นเล่าเรียนใด ๆ ในยุโรปนี้ได้ เหมือนดัง สังกคนอายุ 20 ปีออกมา แต่เรียนได้ความรู้วิชามาเท่ากับชั้นคนอายุ 14 ปี ของชาวเมืองนี้จะ มาให้เข้าเล่าเรียนในพวกอายุ 20 ปีที่นี้ วิชาของตนก็ไม่ถึง สอบไล่ไม่ได้เขาก็ไม่รับเข้า เล่าเรียน ถ้าจะส่งไปให้เล่าเรียนในพวกอายุ 14 ปี อายุของผู้นั้นก็มากเกินไปพ้นจากแบบแผน แลจำกัดอายุที่เขาจะรับได้ ในข้อนี้ยังมีข้อที่จะโต้เถียงได้ว่า ทำไมส่งนักเรียนอย่างแต่ก่อนที่ เรียกว่าส่งมาทั้งดุ้น นักเรียนจึงเรียนได้ ก็แต่ไม่ควรจะลืมนึกตามที่กล่าวแล้วว่า ไม่มีใครจะได้ นักเรียนที่ดี ต้องส่งกลับเสียเปล่า ๆ โดยมากทั้งนักเรียนที่เรียนได้ดีได้ความรู้ วิชาไปก็มักจะ ลืมภาษาและขนบธรรมเนียมความรู้ราชการฝ่ายไทย และใช้ความคิดสูงเกินกว่าการที่จะกระทำ ได้ในเมืองไทย ทั้งใช้ว่าวิธีนี้จะแก่การที่ต้องมาจมนอยู่เสียเวลาช้านาน และเสียเงินทองอรอน มากได้ก็หาไม่

การเล่าเรียนศึกษาในเมืองอังกฤษ ในส่วนสามัญศึกษาจัดเป็นสามชั้น คือ

1. ปฐมศึกษา Preparatory School ภา Junior department of Public School เข้าเรียนอายุ 9 ปี ออกอายุ 13 ปี
2. มัธยมศึกษา Public School เข้าเรียนอายุ 14 ปี ออกอายุ 18 ปี
3. มหาวิทยาลัย University เข้าเรียนอายุ 19 ปี ออกอายุ 22 ปี

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

การศึกษาพิเศษ Professional ภา Technical Education เรียนวิชา เอาความรู้พิเศษเฉพาะสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การเล่าเรียนชั้นนี้จะตัดตอนมาจากสามัญศึกษาชั้นที่ 1 ที่ 2 ภาที่ 3 ก็ได้ ส่วนอายุที่จะเข้าเรียนแลเลิกเรียนนั้นมีกำหนดต่าง ๆ ตามวิชาอยู่ในใบ ตารางเล่าเรียนที่ได้เรียบเรียงมาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้แล้ว ทางกรเล่าเรียนของคนชาว อังกฤษ ถ้าเป็นบุตรผู้คิมยศและทรัพย์สิน แลคุณสมบัติ คือความสามารถที่จะเล่าเรียนวิชาได้ แลสมบัติคือกำลังความบริบูรณ์ของร่างกายของกุลบุตรผู้นั้น ก็ย่อมจะให้เข้าเล่าเรียนตั้งแต่ต้น ยันปลายตลอดสามัญศึกษา แต่ถ้ากุลบุตรผู้ใดขาดคุณสมบัติแลสมบัติดังนี้ บิดามารดาก็จำเป็นต้อง จะให้วิชาแก่บุตรโดยจัดหาครูอาจารย์สอนทางไปรเวต ถ้าเป็นส่วนบิดามารดาไม่บริบูรณ์ด้วย

ยศแลกรัพย์ ก็คัดตอนให้วิชาความรู้แก่บุตรตามกำลังของตนที่จะให้ได้ คือให้เรียนในสามัญศึกษาแต่ชั้นประถมศึกษาแล้ว ตัดไปเรียนการศึกษานพิเศษ ภาให้เรียนตลอดถึงมัธยมศึกษาแล้วจึงตัดไปเรียนการศึกษานพิเศษ แต่การที่ผู้ใดไม่ได้เล่าเรียนตลอดสามัญศึกษาทั้งสามขั้นนั้น ผู้นั้นย่อมไม่ได้ชื่อเสียงดีในหมู่ประชุมชนภาในที่สำคัญต่าง ๆ ของราชการเท่ากับผู้ที่ได้เรียนตลอดสามัญศึกษา ในส่วนผู้ที่เล่าเรียนตลอดสามัญศึกษานั้น ถ้าผู้ใดเป็นคนฉลาดเฉลียวแหลม เล่าเรียนได้รวดเร็วกว่าสามัญบุตร เวลาเล่าเรียนของผู้นั้นในระยะการศึกษาทั้งหลายก็ร่นน้อยเข้าได้ไม่ต้องอยู่เต็มเวลาตลอดดั่งที่กะไว้ฉนี้ กำหนดอายุที่กะไว้เป็นอัตรานั้นสำหรับ ชั่วแต่จะป้องกันไม่ให้ให้นักเรียนเล่าเรียนมากเวลากว่านั้นไป

ตามอัตราที่ได้กล่าวมาข้างบนนี้ย่อมเห็นได้ว่าชาวอังกฤษเองเรียนวิชาในภาษาของตนเอง ยังต้องใช้เวลาเล่าเรียนตั้งแต่อายุ 9 ขวบถึง 22 ปี มีเวลาถึง 13 ปี ในระหว่างเล่าเรียน เหตุฉนี้เมื่อจะเทียบกันเข้ากับนักเรียนสยามของเราซึ่งจะมาเรียนวิชาด้วยภาษาอังกฤษอันไม่ใช่ภาษาของตน ซึ่งได้เรียนมาพร้อมกันกับเวลาเริ่มแรกคุดน้ำนม ก็เห็นได้ว่าควรต้องช้ากว่า เพราะต้องเอาเวลาเรียนภาษานั้นบวกเข้าอีกสัก 2 ปี จะจัดไว้ให้เห็นว่านักเรียนสยามที่จะเรียนวิชาได้อย่างดีในประเทศยุโรปที่พอจะยึดเยียดเวลาให้น้อยลงเท่ากับชาวอังกฤษได้ ก็จะมีพอได้ดั่งนี้ คือถ้าส่ง

นักเรียนที่ยังไม่รู้ภาษาอังกฤษออกมาเรียนภาษา 2 ปี ประถมศึกษา 4 ปี มัธยมศึกษา 3 ปี ปัจฉิมศึกษาภาคศึกษานพิเศษ 4 ปี รวม 13 ปี

นักเรียนที่รู้ภาษาอังกฤษพูดแล้วอ่านเขียนได้ออกมาเรียน ประถมศึกษา 4 ปี มัธยมศึกษา 3 ปี ปัจฉิมศึกษาภาคศึกษานพิเศษ 4 ปี รวม 11 ปี

นักเรียนที่ได้เล่าเรียนภาษาแต่ประถมศึกษาในกรุงเทพฯ แล้วออกมาเรียนมัธยมศึกษา 3 ปี ปัจฉิมศึกษาภาคศึกษานพิเศษ 4 ปี รวม 7 ปี

นักเรียนที่ได้เรียนภาษาแต่ประถมศึกษามัธยมศึกษาให้เข้ารูปได้คั้นแล้วออกมาซ่อมมัธยมศึกษาอีก 1 ปี เรียนปัจฉิมศึกษาภาคศึกษานพิเศษ 4 ปี รวม 5 ปี

ถ้าการเรียนวิชาแลเรียนภาษาในเมืองไทยถึงสอบไล่ได้ปัจฉิมศึกษาในเมืองไทย ย้งย่นได้อีก คือส่งมาซ่อมมัธยมศึกษา 1 ปี เรียนปัจฉิมศึกษาภาคศึกษานพิเศษ 2 ปี รวม 3 ปี ว่าโดยไม่ต้องการเอาคิกริในยุนิเวลลิตีฉนี้เป็นส่วนที่จะย่นเวลาให้น้อยได้เต็มที่ เว้นแต่ว่าผู้ใดที่จะฉลาดเฉลียวแหลมเหลือประมาณก็จะเรียนได้เร็วกว่านั้น ชันวิชาที่จะส่งนักเรียนออกมาเล่าเรียนตามที่เทียบไว้ข้างบนนี้ เป็นสิ่งแสดงให้เห็นได้ว่าเป็นการเพิ่มกำลังของนักเรียนที่จะเล่า

เรียนได้ในเวลาเท่านั้น แลไม่มีวิธีอันใดที่จะเร่งรัดคนที่ไม่รู้ให้เรียนรู้ได้ขึ้น โดยเร็ว
ประการใดในทีนี้ นอกจากที่จะตระเตรียมมาให้เข้ารูปเข้าทางแต่กรุงเทพฯ

ตามที่ได้อกล่าวมาแล้วข้างบนเป็นส่วนว่าด้วยตัดตอนวิชาให้เรียนมาแต่กรุงเทพฯ เป็น
ชั้น ๆ ทีนี้จะว่าด้วยส่วนอายุของนักเรียนเมื่อจะออกมา ได้อกล่าวมาแล้วว่าอัตราตามโรงเรียน
ในเมืองอังกฤษได้กำหนดจำกัดอายุว่าการเล่าเรียนชั้นนั้น ๆ เรียนอยู่ได้เพียงอายุเท่านั้น ๆ
เช่นนี้ ถ้านักเรียนส่งเข้าเล่าเรียนในชั้นใดเข้าแล้วไป ก็มีเวลาเรียนได้น้อยแลเรียนไม่ได้ดี
แลถ้าแรกส่งเข้าโรงเรียนจนฤถึงเวลาที่อายุควรจะออกจากโรงเรียนชั้นนั้น ๆ เป็นต้นว่า
กำหนดชั้นการเล่าเรียนในชั้นประถมศึกษา อายุ 14 ปี ถ้านักเรียนคนใดจะไปเข้าต่ออายุ 13
ฤ 14 ปี เขาก็ไม่รับ แต่เช่นชาวต่างประเทศดั่งนักเรียนสยามเมื่อขอร้องกัน บางทีเขาก็
ยอมยกให้บ้างเป็นส่วนพิเศษ แต่ยิ่งขึ้นสูงขึ้นไปเช่นบับลิสกุลยิ่งกวัดชันมากขึ้น ข้อนี้ก็เป็นการ
ยากสำคัญที่จะแก้ไขข้างนอกนี้ไม่ได้โดยถึงว่าจะคิดการจัดครูอาจารย์มาสอนไปรเวทก็ไม่พ้นที่จะ
เสียเวลาแลเป็นเงินมากกว่าที่จะเข้าเล่าเรียนในทางของเขาชั้นเรียนร้อยเป็นแบบแผนอยู่แล้ว
ฉนี้การที่จะย้ายไปเข้ายูนิเวอสิตีๆแยกไปเรียนการศึกษาพิเศษใด ๆ จะเอาดีก็ยากที่จะได้ คือ
เกิดจากความที่ขาดความคุ้นเคยสมาคมต่อเพื่อนฝูงในเวลาต้น ไม่ได้ความสนิทสนมแลความรู้
ละเอียดในภาษา ทำให้การเรียนวิชาผิดถึงตัดความคล่องแคล่วคลุ่ดตี๋ มีตัวอย่างที่นักเรียน
เรียนไม่ได้ดีเพราะเหตุนี้เป็นอย่างมาก ข้อนี้ก็แลเห็นได้ว่า จะเต็มวิชาฤาทอนอายุลงไปไม่ได้ใน
ยุโรปนี้ มีช่องอยู่อย่างเดียวที่จะจัดการในเมืองไทยบรรจุความรู้ให้แก่คนนักเรียนไม่ให้พ้นอายุ
ที่จะส่งมาเข้าเล่าเรียนชั้นวิชาในยุโรปนี้

เมื่อได้อกล่าวถึงความจำเป็นที่จะแก้ไขการเล่าเรียนของนักเรียนสยาม ในประเทศ
ยุโรปด้วยการบำรุงวิชาให้ไล่ทันอายุมาจากเมืองไทยก็เว้นไม่ได้ที่จะชี้ว่า อากการที่จะบำรุง
การศึกษาของนักเรียนเมืองนอกด้วยวิธีอันนี้ย่อมกระทำให้ความเจริญของวิชาในเมืองไทย
งอกงามแลให้ เป็นประโยชน์เป็นพื้นของการทำงานในบ้านเมืองในขณะเดียวกันเช่นกับที่เปรียบมา
แล้วแต่ต้นว่าเหมือนกับทำท่อต่อร่องทางให้น้ำเดินมาเป็นพื้นชุ่มชื้นอยู่ในท้องนา คือ โดยธรรมดา
นักเรียนที่ได้เรียนรู้วิชาอยู่ในเมืองไทยจนโตใหญ่ย่อมไม่ขาดความคุ้นเคยในภาษาแลได้ความรู้
ความคุ้นเคยในขนบธรรมเนียมราชการบ้านเมือง แลผู้คนเป็นพื้นหนักแน่นอยู่ เมื่อออกมาเรียน
ข้างนอกกลับเข้าไปแล้วก็จะไม่ลืมหลักฐานการงานแห่งบ้านเมืองของตน อาจที่จะเอาความรู้ที่
ตนได้เล่าเรียนไปเทียบเคียงเลือกใช้ให้ถูกแก่ประเทศตนโดยไม่ต้องตั้งต้นเรียนการข้างไทยใหม่
ฤยากคัมภีร์ไถ่หว่านเข้าไปวางทิ้งเล่ม ๆ อีกประการหนึ่งนอกจากการที่จะได้คนที่เรียนรู้ดีไป

รับราชการจากยุโรป ในเมืองไทยก็จะเกิดมีคนมีความรู้แพร่หลายมากขึ้นถึงแม้ว่าไม่ใช่ความรู้
อันบริบูรณ์เต็มที่ก็ดี แต่ก็ยังเป็นข้อสำคัญที่จะได้รับความรู้ที่ลึกซึ้งใจให้มีขึ้น แก่คนทั้งหลายเพื่อจะ
นิยมในวิชาแลเห็นชอบชมเชยคนมีความรู้ เป็นเรื่องที่จะประกอบอุดหนุนให้คนที่มีความรู้มีช่อง
ทางแลความสะดวกที่จะกระทำการงาน จะว่าให้ชัดก็เหมือนผลแห่งการที่จะจัดนี้เป็นเครื่อง
เชื่อมชนน้ำใจคนทั้งสองฝ่าย ให้น้อมเข้าหากัน คือฝ่ายพวกมาแล้วเรียนเมืองนอกก็จะเรียนรู้
ได้ดีและไม่ลืมขนบธรรมเนียมไทยๆ ไปคิดชุดแผ่นดินไทยให้เหมือนเกาะอังกฤษให้เป็นที่รังเกียจ
เบียดเบียนของคนในเมืองไทย ฝ่ายข้างคนในเมืองไทยก็จะนิยมยินดีในวิชา แลน้อมใจเข้าหา
คนที่ได้เล่าเรียนมีความรู้ ทั้งฝ่ายคนที่มีอายุหนุ่มรุ่นราวคราวเดียวกัน แต่ไม่ได้ออกมาเรียน
ข้างนอกก็ยังมีความรู้เป็นผู้ช่วยเหลือในการงาน พอมุดจากกันแลทำการงานด้วยกันได้ไม่ตรง
กันข้ามเช่นสีขาวกับสีแดง ประการหนึ่งซึ่งทำให้ความรู้แลความคุ้นเคยในวิชาแพร่หลายขึ้นใน
บ้านเมืองนั้นจะก่อเกิดให้คนทั้งหลายมีความซึ้งใจอันถูกที่จะรู้ว่านักเรียนมาแล้วเรียนกลับไป
คนใดได้เล่าเรียนมีความรู้ดีจริงควรจะยกย่องให้สอย แลคนใดเหลวไหลกลับเข้าไปเป็นแต่
แสดงตนว่าออกมาชุบตัวเอาร่อน ๆ อันไม่ควรจะอุดหนุนให้กำเริบึงชาน คือไม่นิยมยินดี
ราคาเสมอกันหมด ถึงกับออกชื่อว่าได้ไปเมืองฝรั่งมาเห็นเป็นใช้ได้เท่ากัน ฤๅดูหมิ่นเกลียด
ชิงไปเสียหมดว่าบรรดาคนที่มาจากเมืองฝรั่งคงจะโก๋หว่านฝุงชานใช้ไม่ได้

การที่จะแก้ความขัดข้องดังกล่าวแล้วข้างต้นก็ต้องแก้ไขด้วยการบรรจุวิชาให้แก่คน
ให้ทันเวลาแลอายุของคนทั้งจัดการสอบไล่ให้ได้คนที่ส่งออกมาเป็นนักเรียนในยุโรปมีความรู้
ได้รูปแลบรรทัดแบบแผนชั้นวิชาที่จะมาศึกษาติดต่อกัน วิธีที่จะจัดนั้นควรจะจัดเป็นสามทาง คือ

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

ทางที่ 1 "ถ่ายเอาวิชาจากภาษาต่างประเทศมาเป็นภาษาไทย"

เช่นที่แยกไว้ในแผนกที่หมายเลข (1) ตามความที่ได้กล่าวมาแล้วในหน้าที่ 3 ว่าวิชาเป็น
สิ่งที่เรียนได้ทั่วไป มิได้ทุกคนไม่ว่าที่ไหนประเทศไหน การที่เราเรียนวิชาทุกวันนี้ต้องอาศัย
เรียนด้วยภาษาต่างประเทศก็เพราะเหตุว่าวิชาที่เราต้องการเหล่านั้นเกิดจากชาติที่เป็นเจ้าของ
ภาษานั้น ๆ ก่อน ฤๅเจ้าของภาษานั้น ๆ รู้วิชาแลทำตำราไว้ก่อนเรา เราจะเรียนจึงต้อง
เรียนจากภาษาเขาเหมือนดังกอนั่งร้านเพื่อจะทำบ้าน ก็ทำไมเราจะไม่คิดรื้อนั่งร้านเสียบ้าง
นั่งร้านไม่ใช่ตัวบ้านของเราที่ต้องการ ถ้าจะเห็นงคเห็นงามไปกินอยู่บนนั่งร้าน บ้านก็จะทำไป
ทำไม บ้านใดที่ทำยังไม่รื้อนั่งร้านตราบดีก็แลเห็นได้ว่าบ้านนั้นยังไม่แล้วตราบดี เพราะฉะนั้น
ควรที่เราจะมีความตั้งใจเป็นอย่างยิ่งที่จะคิดอ่านถ่ายเอาวิชาจากภาษาต่างประเทศมาเป็นภาษา

เราให้จงได้ เพราะว่าเมื่อวิชาได้เขียนเป็นคำหับตำรา ในภาษาของเราแล้ว ใครจะเรียนก็เรียนได้โดยง่ายโดยสะดวก ราษฎรไพร่ บ้านพลเมืองที่มีทุนรอนน้อยก็จะมีกำลังที่จะหาวิชาได้โดยสะดวกไม่ต้องออกทุนรอน เงินทองมากเหมือนกับที่จะต้องเรียนภาษาอื่นหนึ่งนั้น ถึงแม้ว่าการที่จะแปลภาษาสร้างคำหับตำรา รัฐบาลจะต้องออกเงินเป็นทุนมากในขั้นที่ทำตำรานั้นก็ดี แต่เมื่อคำหับตำราสำเร็จแล้ว วิชาจะแพร่หลายไปในบ้านเมืองโดยที่ราษฎรออกทุนแต่น้อยก็เรียนรู้ได้เช่นนี้ก็เห็นปรากฏว่าเป็นกำไรของแผ่นดินอยู่ จะเปรียบให้ชัด หยิบเอาวิชาภูมิศาสตร์มาเป็นตัวอย่าง ถ้าจะใคร่ได้ผู้รู้วิชาภูมิศาสตร์ โดยที่ต้องเรียนจากภาษาอังกฤษก็ต้องเรียกครูอังกฤษมาสอนอุปาส่งคนไปเรียนภาษาอังกฤษในยุโรปแล้วได้วิชาภูมิศาสตร์กลับเข้ามาดังนี้ จะเห็นได้ว่าเวลาที่คนนั้นต้องเรียนสักเท่าใด ทุนที่จะต้องลงสักเท่าใด ในผลที่จะได้คนมีความรู้ภูมิศาสตร์มาคนเดียว ถ้าเอาทุนนั้นไปใช้เป็นทุนที่จะแปลตำราภูมิศาสตร์และตีพิมพ์จำหน่ายขายแก่ราษฎร ทั้งจะได้ส่งไปสอนตามโรงเรียนในภาษาของเราเอง ทุนเท่านั้นจะแตกดอกออกผลได้เป็นอันมาก วิธีที่จะถ่ายเอาวิชาจากภาษาต่างประเทศมาเป็นภาษาไทยนั้นขอแนะนำให้ลงทุนตั้งเจ้าพนักงานแปลตำราอุปาส่งผู้รู้ภาษาอังกฤษและวิชานั้น ๆ แปลตำรานั้น ๆ ออกจากภาษาอังกฤษ แต่ทางที่ดีควรจะออกประกาศรับซื้อตำราที่แปลแล้วให้เจ้าพนักงานแต่งตำราตั้งเป็นกองกลางรับมาตรวจซ่อมให้ได้ ระเบียบถูกต้องสมควรแลจัดการลงพิมพ์ กับอนึ่งความรู้ฝ่ายไทยที่คนควรจะเรียนรู้ทั่วไป เช่น พงษาวดารไทย แลแบบแผนขนบธรรมเนียมราชการในเมืองไทยตั้งนำที่ราชการในกระทรวงแลในกรมต่าง ๆ เก่าใหม่แลการเก็บภาษีอากร เป็นต้น ก็ขอให้ตั้งเจ้าพนักงานแต่งเป็นฉบับแบบแผนขึ้นแลลงทุนตีพิมพ์จำหน่ายขายให้แพร่หลายไปในบ้านเมืองเพียงราคาถูกที่สุดที่จะขายได้ ไม่เอากำไร เอาแต่พอได้ทุนบ้างเล็กน้อย ทั้งแนะนำให้ใช้สอนตำราวิชานั้น ๆ ในโรงเรียนทั่วไป ดังนี้จะเป็นวิธีที่จะแผ่วิชาให้แพร่หลายไปในบ้านเมืองได้

ทางที่ 2 "เพิ่มเติมแซกแซงการเรียนภาษาต่างประเทศในเมืองไทย"

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการเรียนภาษาเป็นเครื่องที่พาไปสู่วิชาเหมือนเป็นสะพานถ้านั่งร้านเมื่อจะทำบ้าน แลจะไม่คิดรื้อนั่งร้านเลยก็ ก่อนที่จะรื้อนั่งร้านนั้น ไม่ควรที่จะล้มตรวจดูว่าบ้านที่ตนจะกระทำแล้วถ้ายัง ถ้ายังก็ยังไม่ควรที่จะตั้งตั้ง รื้อนั่งร้านและควรต้องผูกถื่อไว้ให้มั่นคงก่อน ต่อบ้านแล้วเมื่อใดจึงค่อยรื้อลงไปเป็นขั้น ๆ เหตุนี้จึงจะขอแนะนำอีกวิธีหนึ่ง ด้วยการเพิ่มเติมแซกแซงการเรียนภาษาต่างประเทศลงไปในแพร่หลายแก่ราษฎรในเมืองไทย เพื่อที่

จะให้ เป็นทุน เป็นพื้น ในการเล่าเรียนภาษาแก่คนทั้งหลายในเวลาเมื่อตำหรับตำรายังไม่บริบูรณ์ ซึ่งจะเรียนด้วยภาษาไทยล้วนในเวลาที่ยังไม่ได้ วิธีนี้จะจัดได้โดยง่ายไม่ต้องลงทุนรอนอันใด เพราะตำหรับตำราเรียนภาษาอังกฤษก็มีมากก่อนเคลื่อนอยู่แล้ว ครูปออาจารย์แลที่เล่าเรียนขเลขศักดิ์ก็มีคู่กันอยู่ เป็นแต่จะขอแนะนำให้ออกบัญญัติเพิ่มเติมข้อสอบไล่ในประโยคต้น แลประโยคสูงทุก ๆ ขึ้นไป ให้มีข้อสอบไล่ภาษาอังกฤษด้วย เช่นที่หมายกึ่ง (2) ไว้ในแผนนั้น บัญญัติที่จะตั้งนั้นขยับความรู้ให้สูงขึ้นทุกทีและทุกปีกว่าจะถึงที่ควรหยุด เหมือนดังปีแรกที่จะตั้งบัญญัตินี้ตั้งเสียว่าการสอบไล่ประโยคบุรพทในปี 117 นี้จะมีข้อไล่หนังสือไทยเพียง ๆ เลขเพียงนั้นภุมิสตรอย่าง ๆ เพียงนั้น ๆ หนังสืออังกฤษอ่านตัวอักษรได้และผสมอักษรสองตัวอ่านถูก ดังนี้เป็นต้น ส่วนประโยคสองหนังสือไทยสิ่งนั้น ๆ เพียงนั้น ๆ เลขวิชาที่จะแผ่ววิชาให้แพร่หลายไปในบ้านเมืองได้

ทางที่ 2 "เพิ่มเติมแซกแซงการเรียนภาษาต่างประเทศในเมืองไทย"

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการเรียนภาษาเป็นเรื่องที่พาไปสู่วิชาเหมือนเป็นสะพานพานั่งร้านเมื่อจะทำบ้าน แลจะไม่คิดรื้อนั่งร้านเสียๆ ก็ก่อนที่จะรื้อนั่งร้านนั้นไม่ควรที่จะลิมตรวจดูว่าบ้านที่ตนจะกระทำแล้วถายัง ถ้ายังก็ยังไม่ควรที่จะตั้งตั้ง รื้อนั่งร้านแลควรต้องผูกถือไว้ให้มั่นก่อนต่อบ้านแล้วเมื่อใดจึงค่อยรื้อลงไปเป็นชิ้น ๆ เหตุผลนี้จึงจะขอแนะนำอีกวิธีหนึ่ง ด้วยการเพิ่มเติมแซกแซงการเรียนภาษาต่างประเทศลงไปให้แพร่หลายแก่ราษฎรในเมืองไทย เพื่อที่จะให้เป็นทุนเป็นพื้นในการเล่าเรียนภาษาแก่คนทั้งหลายในเวลาเมื่อตำหรับตำรายังไม่บริบูรณ์ ซึ่งจะเรียนด้วยภาษาไทยล้วนในเวลาที่ยังไม่ได้ วิธีนี้จะจัดได้โดยง่ายไม่ต้องลงทุนรอนอันใด เพราะตำหรับตำราเรียนภาษาอังกฤษก็มีมากก่อนเคลื่อนอยู่แล้ว ครูปออาจารย์แลที่เล่าเรียนขเลขศักดิ์ก็มีคู่กันอยู่ เป็นแต่จะขอแนะนำให้ออกบัญญัติเพิ่มเติมข้อสอบไล่ในประโยคต้นแลประโยคสูงทุก ๆ ขึ้นไป ให้มีข้อสอบไล่ภาษาอังกฤษด้วย เช่นที่หมายกึ่ง (2) ไว้ในแผนนั้น บัญญัติที่จะตั้งนั้นขยับความรู้ให้สูงขึ้นทุกทีแลทุกปีกว่าจะถึงที่ควรหยุด เหมือนดังปีแรกที่จะตั้งบัญญัตินี้ตั้งเสียว่าการสอบไล่ประโยคบุรพทในปี 117 นี้จะมีข้อไล่หนังสือไทยเพียงนั้น ๆ เลขเพียงนั้น ภุมิสตรอย่าง ๆ เพียงนั้น ๆ หนังสืออังกฤษอ่านตัวอักษรได้และผสมอักษรสองตัว อ่านถูก ดังนี้ เป็นต้น ส่วนประโยคสองหนังสือไทยสิ่งนั้น ๆ เพียงนั้น ๆ เลขเพียงนั้น ๆ พงษาวดารเพียงนั้น ๆ ภุมิสตรเพียงนั้น ขนบราชการเพียงนั้น ๆ หนังสืออังกฤษอ่านถ้อยคำในบรรดโศลกหนึ่งเพียงนั้น ๆ ดังนี้เป็นต้น แลสำหรับปี 118 ก็มีบัญญัติประกาศเลื่อนวิชาขึ้นไป เป็นต้นว่าเอาภาษาอังกฤษ

แขกเข้าไป ประโยคบุรพทให้อ่านเขียนถ้อยคำที่มีในบรรดาเล่มหนึ่งได้สัก 100 คำ ในประโยคสองให้แปลความในบรรดาเล่มสองได้สัก 15 บท ของคำพูด เป็นต้น ขยับขึ้นไป ทุกชั้นทุกปีดังนี้สัก 5 ปีก็พอจะแลเห็นได้ว่ามีคนที่ได้ความคุ้นเคยในการเรียนภาษาที่จะเป็นทุนสำหรับเรียนวิชาแลภาษาสูงขึ้นไปได้โดยง่าย ไม่ควรจะชยคชยาด ในการที่จำนวนนักเรียนสอบไล่หนังสือได้จะน้อยลงไปด้วยการตั้งบัญญัตินี้ การคงจะเป็นเช่นนี้จริง แต่จำนวนนักเรียนที่ไล่ได้ไม่เป็นใหญ่ การที่จะมีคนเรียนขึ้นมาแลความรู้จะแผ่กว้างไปในพระราชอาณาเขตนั้นย่อมเป็นใหญ่กว่า ถึงแม้ว่าในปีแรก ๆ จำนวนนักเรียนสอบไล่ได้จะลดยู่สักสองสามปีก็ดี แต่เมื่อเย็นที่แล้วจำนวนนักเรียนที่สอบไล่ได้ก็คงจะขึ้นภายหลัง ทั้งจะได้คนที่สอบไล่ได้ความรู้อย่างสูงมากขึ้นทุกที แลเมื่อเหลือวหลังไปตู่ถึงราษฎรไพรบ้านเมืองจะเห็นว่า มีคนไม่ว่าผู้ดีผู้ใหญ่ใจรู้ภาษาอังกฤษพอที่จะเขียนหลังของหนังสือ ถาคัดสำเนาได้สักสองสามพันคน การที่จะจัดโดยวิธีเช่นนี้ให้ว่าจะทำให้คนไทยเป็นฝรั่งไปทั้งบ้านทั้งเมืองก็หาไม่ เป็นความประสงค์แต่จะให้มิร่ากสำหรับเดินไปสู่การเรียนวิชากับประการหนึ่งการค้าขายคงจะติดต่อกันขึ้นเสมอกับคนต่างประเทศ สิ่งนี้เป็นของต้องการความคล่องแคล่วในภาษา วิธีนี้เป็นทางเดียวกันกับการเล่าเรียนในประเทศยุโรปเช่นกับประเทศอังกฤษ เขาก็มีข้อสอบไล่ภาษาเยอรมันฝรั่งเศส เป็นต้น อยู่ในการสอบไล่วิชาในบ้านเมืองเขา นี้ก็เห็นได้ว่าเป็นการที่จัดเอาแต่ประโยชน์ที่เกี่ยวของซึ่งกันแลกันเป็นประมาธไม่ว่าศัตรูก็ตีถามิตรก็ดี สุดแต่มีการเกี่ยวของต้องผูกจากตอบโต้ ถาไปมาค้าขายต่อกันที่ต้องใช้ภาษาเป็นประมาธเท่านั้น อนึ่ง ฝ่ายการเรียนภาษาชั้นสูง โรงเรียนใดซึ่งเป็นโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษอยู่แล้ว เดียวนี้ก็ขอแนะนำให้ทุนบำรุงให้คงไว้เป็นโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษชั้นสูงพร้อมกันกับสอนวิชาอื่นใดซึ่งยังไม่มีตำหรับตำราที่จะสอนได้ด้วยภาษาไทย

ศูนย์วิทยทรพยากร

ทางที่ 3 "การเตรียมนักเรียนโกลนให้ได้รูปที่จะส่งมายุโรป"

ทางนี้ คือ วิธีซึ่งจัดการสอบไล่นักเรียนส่งออกมายุโรปตามที่ได้ทำอยู่ทุกวันนี้เอง แต่จะขอแนะนำให้สอบไล่ด้วยจำกัวิชาให้ได้กับลำดับชั้นวิชาที่จะส่งมาเข้ารับการศึกษาในยุโรปให้เหมาะสมพอดีในชั้นใดชั้นหนึ่ง กับจะขอจำกัอายุให้ได้กับเวลา สมัยที่จะเข้าเรียนในชั้นนั้น ๆ ในยุโรป แลขอให้สันนิษฐานถือเอาการสอบไล่วิชาทุก ๆ ชั้นนี้เป็นการสำหรับพื้นบ้านพื้นเมืองไทยให้เป็นบรรทัดวิชาเสมอกัน ไซ้แต่ว่าจะสอบไล่วิชาสูงเพราะสำหรับที่จะส่งออกมาเล่าเรียนที่ยุโรปอย่างเดีว ดังนี้เนื่องจะให้ผลว่าการเรียนวิชาไม่เลอะเจอะจะต้องออกมาเรียนที่ยุโรป ถึงแม้ว่าเรียนในเมืองไทยได้ความรู้เสมอกันก็ยอมได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความรู้วิชา

ที่จะประกอบกิจการต่าง ๆ ได้ การสอนและการสอบไล่ในที่นี้ถือว่าการสอนวิชาและสอบไล่วิชา ไม่เกี่ยวข้องกับภาษา หมายความว่านักเรียนจะเรียนมาแต่โรงเรียนไทยก็ดีภาษาอังกฤษก็ดี เรียน ด้วยภาษาใด ๆ ก็ดี สุดแต่ได้วิชาถูกต้อง เหมือนดังวิชาเลขทำเลขในใบสอบไล่ถูก จะเขียน ด้วยตัวอังกฤษภาษาไทยก็ดี ต้องนับว่าเป็นใช้ได้ ดังนี้เป็นต้น ดูในแผนกที่หมายเลข (3) นั้น จะเห็นได้ว่าหมายเอาความรู้เป็นประมาณ ส่วนการที่จะเล่าเรียนย่อมประสมกัน ทั้งฝ่ายไทย และฝ่ายอังกฤษ แต่ให้ได้ความรู้แก่บุตรทั่วไปเป็นที่ตั้ง เมื่อนักเรียนคนใดสอบไล่ได้ตามขั้นนั้น ๆ แล้ว จะส่งมาเล่าเรียนในยุโรปในชั้นสูงขึ้นไปภาจะส่งมาชักซ่อมเพียงใดก็ตามที่ จะได้ละ การต่าง ๆ ต่อไปทีละอย่างดังนี้

ลำดับชั้นวิชา

ควรจะวางแผนระเบียบชั้นการศึกษาในเมืองไทยให้ได้ลำดับของการศึกษาในยุโรปเป็น 5 ชั้น คือ

1. มลูศึกษา สำหรับคนทั่วไปที่จะสอบไล่เอาประโยคบูรพบท (ซึ่งในภายหน้าจะเทียบได้กับ Board School ของอังกฤษเมื่อการเล่าเรียนของเราขึ้นเต็มที)
2. ปฐมศึกษา สำหรับคนประโยคบูรพบทที่จะสอบไล่เอาประโยคสอง เพื่อจะเข้า Public School ในอังกฤษแต่ต่ำกว่า เพราะถ้าส่งมายุโรปก็ต้องซ่อมใน Public School
3. มัธยมศึกษา สำหรับคนประโยคสองที่จะสอบไล่เอาประโยคสามเพื่อจะเข้า University ภาเรียน Profesional Education ในอังกฤษต่ำกว่า เพราะถ้าส่งมา ยุโรปก็ต้องซ่อมใน Public School ก่อนที่จะเข้า University ภาเรียนพิเศษ
4. บัณฑิตศึกษา สำหรับคนประโยคสามที่จะสอบได้เอาประโยคสี่เพื่อจะมาใช้คนวิชาในอังกฤษ พิเศษต่ำกว่า University เพราะถ้าส่งมายุโรปก็ต้องซ่อมใน Public School ก่อนที่จะเข้า University ภาเรียนศึกษาพิเศษ เว้นแต่ว่าเรียนน้อยเวลาลง
5. ศึกษาพิเศษ สำหรับคนประโยคสองประโยคสามภาประโยคสี่ที่จะสอบไล่เอาประโยคพิเศษ เฉพาะวิชาใดที่ตนได้เรียนและไม่เอาประโยคที่ข้ามมา

เจ้าพนักงาน ฤาจะเข้าโรงเรียนที่ลอนทั้งการศึกษาฝ่ายไทยและฝ่ายอังกฤษ เช่น โรงเรียน
ยังเรียนตามเวลาตามห้องนั้น ๆ ก็ได้

ข้อต่าง ๆ ที่จะเห็นหลักเรียนในที่นี้ส่วนหนังสือไทย แลพงษาวดารขนบธรรมเนียม
ราชการเหล่านี้แล้วแต่เจ้าพนักงานการศึกษาจะกะวางลงไปให้เป็นระยะ เป็นขั้นสมกับความรู้
แต่ฝ่ายวิชาต่าง ๆ นั้นควรจะเรียนเอาความรู้เสมอ การศึกษาในยุโรป ซึ่งได้ส่งสมุดข้อบังคับ
การสอบไล่ของข้อวิชาที่จะสอบไล่ในเดือนมิถุนายนปี 117 นี้ กับใบสอบไล่ที่ได้สอบไล่มาแล้ว
ในเดือนธันวาคมปี 116 เข้ามาเห็นตัวอย่าง เพื่อที่จะได้ให้เจ้าพนักงานตรวจเทียบบรรทัด
ความรู้ให้ได้เลื่อนชั้นวิชานั้น ๆ แต่บรรดาวิชาที่จะเรียนนั้น ๆ ควรยกเว้นออกเสียงจากสมุดนี้
ได้สองสามอย่างซึ่งในบัดนี้ยังไม่ต้องการในบ้านเมืองเรา คือ

ถ้าสนาคฤสเซียน (ซึ่งควรเอาพระพุทธรูปสำลามาแทนในภายหลัง) เมื่อวิชาของเรา
เจริญแล้ว พอดีจะขยับขั้นอีกได้ แลถึงนักเรียนที่จะออกมาเรียนเมืองนอกก็ยอมให้เว้นได้
อย่าง 1

ภาษาโบราณ เช่นแลตินกรีก (ซึ่งควรเอานครและสิ่งสกฤตเข้ามาแทนในภายหลัง)
แต่ว่านักเรียนคนใดที่จะต้องส่งออกมาเรียนเมืองนอกนี้ จะต้องให้เรียนภาษาแลตินภาษากรีก
มาเป็นทุนบ้าง เพราะเขายอมให้เอาเข้าแทนภาษากรีกได้) อย่าง 1

ภาษาต่างประเทศ เช่นฝรั่งเศสเยอรมันอิตาลีแลสเปนเป็นต้น
(ซึ่งเรามีภาษาอังกฤษอยู่แล้วควรเติมภาษาอื่นในภาษาเรามีหลาย เป็นต้น) อย่าง 1

วิชาดนตรี (ซึ่งควรมีในภายหลัง) อย่าง 1

ศูนย์วิทยทรัพยากร

หนังสือโบราณ เซคสเปีย เป็นต้น (ซึ่งควรใช้ภาพย์กลอนโคลงฉันท์ของเรา แทน
ในภายหลัง) อย่าง 1

สมุดที่ได้ส่งมาเป็นตัวอย่างเหล่านี้เป็นวิธีการสอบไล่ซึ่งจะเทียบกันได้สำหรับการเล่าเรียนใน
สามัญศึกษาทั้ง 3 ชั้น เอามาจากการสอบไล่ซึ่งมีพนักงานสอบไล่ 3 จำพวกของอังกฤษ คือ
College of Preceptors (general education) มีเจ้าพนักงานสอบไล่ปีละ 2 ครั้ง
พวกหนึ่ง Oxford ฤา Cambridge Local Examination มีเจ้าพนักงานสอบไล่อีกสอง
พวก สมุดเหล่านี้ ส่วนข้อบังคับแลข้อวิชาที่จะสอบไล่ในเช้าคืนมีบอกล่วงหน้าก่อนที่จะไล่ทุก ๆ
ครว และสมุดใบสอบไล่นั้นก็หาได้เมื่อภายหลังเวลาสอบไล่แล้วทุก ๆ คราว ถ้าในกรุงเทพฯ

ตกลงยอมที่จะจัดการให้เป็นไปตามความแนะนำนี้แล้วก็จะหาส่งเข้ามาให้เป็นตัวอย่างได้ทุก ๆ คราวที่พิมพ์ออก เพื่อจะได้วิธีแลการที่เขาเปลี่ยนแปลงใหม่นั้นเสมอ ๆ

วิชาที่จะเทียบให้เสมอกับการศึกษาของอังกฤษนั้น ฝ่ายของเขา คือ College of Proceptors มี 3 ชั้น คือ ชั้นที่ 3 ชั้นที่ 2 ชั้นที่ 1 Oxford & Cambridge Local Examination มี 2 ชั้น คือ Junior และ Senior

ควรเทียบกันได้ดังนี้

ประถมศึกษา ให้ความรู้เสมอ C. of P. ชั้นที่ 3 ฤๅ O. & C. Local Examination
ต่ำกว่า Junior

มัธยมศึกษา ให้ความรู้เสมอ C. of P. ชั้นที่ 1 ฤๅ O. & C. Local Examination
สูงกว่า Junior

ปัจฉิมศึกษา ให้ความรู้เสมอ C. of P. ชั้นที่ 1 ฤๅ O. & C. Local Examination
ชั้น Senior

การสอบไล่ทั้ง 3 ทางนี้ C. of P. โดยมากราษฎรสำหรับทำมาหากินค้าขายมักจะเข้าสอบไล่ แต่ O. & C. Local Examination นั้นโดยมากคนที่จะทำราชการงานเมืองหาชื่อเสียงยอมเข้าไล่ แต่ความรู้เมื่อเทียบกันเป็นชั้นเช่นนี้แล้วก็ไม่ผิดกันนัก ส่วนการเรียนภาษาอังกฤษที่จะกะเอาความรู้เพียงใดเป็นประโยชน์ ก็แล้วแต่เจ้านักงานการศึกษาจะกะส่งเป็นชั้น ๆ เหมือนการเรียนฝ่ายไทย แลขยับให้วิชาสูงขึ้นในเวลาสมควร

การศึกษาชั้นสามัญศึกษาชั้นสูง คือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และปัจฉิมศึกษานี้เป็นส่วนที่รัฐบาลจะต้องอุ้มชู คือในการสอนตามโรงเรียนหลวงทั้งปวงที่มีอยู่ในชั้นนี้ ๆ ซึ่งควรจะตั้งต้นได้ก่อน ก็ควรจัดให้เข้าทาง คือให้มีห้องเรียนแลครูสอน ทั้งฝ่ายไทยแลฝ่ายอังกฤษจัดสอนไม่ว่าภาษาใดเอาแต่ให้ได้วิชาเป็นประมาณ แลเมื่อวิชาใดมีตำหรับตำราแล้วในภาษาไทยก็ผ่อนไปสอนในภาษาไทยให้มาก แลลดการที่ต้องเรียนด้วยภาษาอังกฤษให้น้อยลง ดังนี้จนให้แพร่หลายไปตามโรงเรียนทั้งหลายที่จะรับได้ แลส่วนการสอบไล่ก็จัดการสอบไล่ให้ได้ทีละคนหนึ่งเสมอ แลไล่เอาความรู้เป็นประมาณไม่เลือกภาษา แล้วแต่ผู้เข้าสอบไล่จะถนัดตอบในภาษาใด เมื่อนักเรียนผู้ใดสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรชั้นใดชั้นหนึ่งแล้วจะเรียนเรื่อยขึ้นไป ทั้ง 3 ชั้นก็ได้ ฤๅจะออกไปรับราชการงานเมืองแลทำมาหากินก็ได้ฤๅจะตัดข้ามไปเรียนการศึกษา

พิเศษอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ ถ้ารัฐบาลจะต้องการเลือกคนส่งออกมาเล่าเรียนที่ยุโรปก็จะเลือกเอาจากคนที่สอบไล่ได้ชั้นใดชั้นหนึ่งใน 3 ชั้นนี้ โดยวิธีซึ่งจะว่าต่อไปในตอนจัดนักเรียนส่งยุโรปนั้น อายุผู้ที่เข้าสอบไล่ในการศึกษาทั้ง 3 ชั้นนี้ ฝ่ายผู้ที่ไม่หมายจะออกมาเล่าเรียนที่ยุโรปเป็นแต่จะแอบไล่เอาวิชาอยู่ในเมืองไทยเท่านั้น อายุก็ยังไม่ควรจะต้องจำกัด สุดแต่ใครจะเข้ามาไล่เอาประกาศนียบัตรเมื่อใดก็เข้ามาสอบไล่ได้ ด้วยเหตุว่าการศึกษาของเรายังไม่เจริญ และเราจะต้องใช้คนทุก ๆ ชั้นวิชา ถ้าจะจำกัดอายุด้วยแล้วก็เหมือนเปิดทางให้ได้คนด้อยไปเพียงชั้นนี้ถ้าใครมีความร้อใจแลรักรวิชาที่จะเร่งรีบเล่าเรียนเข้ามาสอบไล่อยู่เอง วิชาที่ได้เทียบจัดไว้ดังนี้ บางที่จะได้เห็นว่าเป็นตามระยะประโยชน์ครบพบบทมาไล่ปฐมศึกษานั้น วิชาจะสูงกระโดดก้าวยาวไปกว่าส่วนเล็กน้อย แต่เห็นว่าถึงนักเรียนจะไล่ได้น้อยในเบื้องต้น มาบิหลัง ๆ ก็คงได้มากขึ้น ไม่ควรจะต้องใจแลเสียค่ายจำนวนที่ไล่ได้น้อยในเบื้องต้น เพราะถ้าไม่ขยับวิชาให้สูงขึ้นก็ไม่มีช่องที่วิชาจะจำเจริญ ถ้าจะจัดประโยชน์ให้มากขึ้นขึ้นไปถึง 8 9 ชั้น เช่นสอบไล่ภาษาบาลีก็จะไม่ให้คนอื่น คือ นักเรียนไล่ประโยชน์สองได้แล้วออกไปทำการทำงานได้ตั้งแต่ก่อนมา ส่วนสมัยนี้ราชการเจริญขึ้น วิชาความรู้ของคนทีสอบไล่ได้เพียงชั้นประโยชน์สองแต่ก่อน ๆ จะใช้แก่ราชการทุกวันนี้หาพอไม่ ถ้าจะให้ประโยชน์สองมีความรู้คงอยู่เท่านั้นและตั้งประโยชน์มากขึ้นขึ้นไปก็ดี นักเรียนก็คงจะไม่ตะเกียกตะกายที่จะเรียนประโยชน์สูงขึ้นไปให้ลำบาก โดยจะเห็นเสียว่ามีความรู้เพียงประโยชน์สองก็จะพอรับราชการงาน เมืองได้ดังที่เคยมาแต่ก่อน

ฝ่ายการศึกษาพิเศษนั้น นับเป็นการศึกษาตอนทีสุด สำหรับนักเรียนเรียนได้ความรู้ในสามัญศึกษาชั้นสูงชันใดชันหนึ่งแล้ว คือ เรียนสอบไล่ตลอดถึงปัจฉิมศึกษาก็ดี ถ้ามันแต่ไล่ได้เพียงปฐมศึกษาภาคมัธยมศึกษาที่ดี ถ้าปรารถนาจะเรียนวิชาใดเอาความรู้พิเศษอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เรียนวิชาแพทย์ เป็นต้น ก็ตัดตอนไปเรียนได้ตามใจสมัคร คือ ไปเข้าโรงเรียนวิชาแพทย์ แลสอบไล่เอาประกาศนียบัตรในส่วนวิชาแพทย์ต่อเจ้าพนักงานในฝ่ายวิชาแพทย์ โดยฉพาะทางที่จะเล่าเรียนในการศึกษาพิเศษเช่นนี้ต้องกลมเกลียวกัน เช่นกับเรียนวิชาสามัญศึกษาชั้นสูง คือ ไม่เลือกที่จะเรียนด้วยภาษาไทยฤด้วยภาษาอังกฤษ ถ้าส่งมาเรียนที่ยุโรปเมื่อการเล่าเรียนในวิชาอื่น ๆ ยังไม่สามารถจะจัดให้ดีได้ในเมืองไทย เอาแต่ความรู้ให้ได้ด้วยอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นประมาธ แต่การที่จะเรียนในเมืองไทยนั้น เป็นหน้าที่ของเรานักงานในกรุงเทพฯ ที่จะคิดจัดเพิ่มเติมลงไป ยังไม่มีพอจะเร่งรีบให้มีขึ้นได้ก็ต้องให้มีขึ้น ทั้งการสอบและการสอบไล่ให้ประกาศนียบัตร ไม่ควรที่จะนอนใจหมายแต่การที่ส่งมาเล่าเรียนที่ยุโรปเป็นวิธีที่จะทำในทางนั้นทางเดียวต่อไปเสมอ

ส่งนักเรียนออกมายุโรป

ได้กล่าวมาแล้วในการศึกษาทุก ๆ ชั้นที่สอบไล่ในกรุงเทพฯ ในข้ออายุว่ายังไม่ควรจะจำกัด สำหรับเมื่อจะเข้าสอบไล่ในทุกวันนี้ เพราะเหตุที่จะเปิดทางไว้ให้ได้คนดี ๆ มาก ๆ แต่มา จำเป็นในส่วนที่จะส่งนักเรียนไปยุโรปนี้ที่จะต้องจำกัดอายุดังที่จะกล่าวต่อไป เหตุที่ต้องเลือกคน ส่งยุโรปด้วยจำกัดอายุเช่นนี้ ทำให้เป็นการจำเป็นแลถึงสมัยที่จะตั้งต้นออกประกาศนียบัตรกำหนดอายุเด็กทั้งหลายในประเทศสยาม ถึงแม้ยังไม่สามารถจะบังคับให้เด็ดขาดทั่วไปได้ก็แต่ เพียงว่า วิชาเป็นสิ่งต้องการสำคัญเกิดขึ้นแก่เมืองเราอย่างนั้น ๆ แลผู้ใดจะเรียนวิชาได้ดี แลไปเรียนที่ยุโรปเป็นต้น ก็ต้องตั้งต้นแต่เนิ่น ๆ ถ้าใครมีประสงค์จะให้บุตรหลานได้เล่าเรียน ได้ความรู้วิชาดีในภายหน้าแล้วก็ให้ส่งบุตรหลานของตนเข้าตั้งต้นเล่าเรียนมูลศึกษาเสียแต่อายุ 7 ขวบ เพื่อให้ได้ความรู้ทันในระยะเวลาข้างหน้า ๆ กว่าที่จะถึงเวลาส่งออกไปเล่าเรียน ในประเทศยุโรป ที่เกอายุ 7 ขวบ เป็นเวลาตั้งต้นการเล่าเรียนแห่งชาวสยามนี้ เทียบตาม เวลาที่เข้า Board School ภาเรียนอยู่กะบ้านของผู้ที่จะเตรียมเข้า Preparatory School ของเด็กอังกฤษในอายุ 9 ขวบ

ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วในหน้าที่ 8 ว่าการศึกษาในเมืองอังกฤษในที่ต่าง ๆ ที่เล่าเรียน เขามีกำหนดจำกัดอายุนักเรียนเมื่อจะรับเข้าเล่าเรียน แลต้องออกจากโรงเรียนชั้นนั้น ๆ เท่านั้น ๆ แลตามที่ได้เรียงลำดับชั้นวิชาไว้ในหน้าที่ 19 ในส่วนการศึกษาในกรุงเทพฯ นั้น เมื่อสอบให้ตรงกันกับในหน้าที่ 8 ก็จะประกอบให้เห็นว่าเป็นการจำเป็นของเรา ถ้าจะส่งนักเรียน มาเล่าเรียนในเมืองอังกฤษ เราจะต้องจัดบำรุงวิชาให้ไล่จับทันอายุของนักเรียน จึงจะได้อัตรา ได้คราวสมัยที่จะทันเข้าเล่าเรียนทุกชั้นวิชาในอังกฤษนี้ ทางนี้เป็นทางที่มีอยู่ทางเดียว ซึ่งจะ แก้ไขจัดการเล่าเรียนวิชาของนักเรียนในยุโรปให้เรียนได้ดีได้เร็ว แลได้วิชามาใช้เป็น ประโยชน์แก่บ้านเมืองเรา ตามความประสงค์ดังกล่าวมาแล้วในเบื้องต้นถ้าจัดได้คนความรู้ชั้น ต้น ๆ ส่งออกมา เวลาที่เล่าเรียนก็ต้องมากอยู่เอง ถ้าจัดได้คนที่มีความรู้ชั้นสูงออกมาได้เท่าใด เวลาเล่าเรียนของคนชั้นนั้น ๆ ก็จะน้อย ไม่ต้องเปลืองมากในยุโรปชั้นทุกก็ และการที่จัดวิชา กับอายุลำดับกันเข้าเช่นนี้ ก็จะเป็นพยานให้เห็นได้ว่าคนใดอุตสาหกรรมเล่าเรียนได้รวดเร็ว แลมีความฉลาดความสามารถ ความรู้ของคนนั้นก็ย่อมจะไล่จับทันอายุของตน ซึ่งได้อัตราสัมควรจะ เข้าชั้นเล่าเรียนในยุโรปได้ คนนั้นก็ควร เป็นผู้ที่จะได้เลือกส่งมาเล่าเรียนให้ได้วิชาอันดี และบริบูรณ์ในยุโรปประเทศนี้

ก่อนที่จะวางแบบสอบไล่ชั้นวิชานักเรียนส่งยุโรปนั้น จำจะต้องแยกชนิดนักเรียนออกเป็น 2 จำพวก คือนักเรียนซึ่งส่งมาอย่างแต่ก่อนที่เปรียบว่าเหมือนกับส่งก่อนไม่มาทั้งดุ้นไม่ได้เกลาไกลน เช่นกับที่เขียนไว้ในแผนกที่ (10) นั้นในพวก "นักเรียนสามัญ" บัดนี้จะเลิกแล้วไม่ใช่ต่อไป เพราะจะต้องมาเรียนภาษาเสีย 2 ปี ปฐมศึกษา 4 ปี มัชฌิมศึกษา 3 ปี ปัจฉิมศึกษาภาคศึกษาพิเศษอีก 4 ปี รวมถึง 13 ปี ตามที่ได้อธิบายมาแล้วในหน้าที่ 10 นี้เป็นอย่างกลางที่เต็มกำลัง นักเรียนจะเรียนได้ เว้นแต่นักเรียนคนใดฉลาดมากแลเรียนอย่างดีที่สุดก็ยังสามารถที่จะให้น้อยกว่า 11 ปี ลักษณะที่ส่งคนออกมาเรียนเช่นนี้ก็พอจะยอมให้เป็นไปแก่นักเรียนจำพวกหนึ่งซึ่งควรจะเรียกว่า "นักเรียนพิเศษ" คือได้แก่นักเรียนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานความรู้ให้แก่บุตรชายคนใหญ่ของบิดาผู้มี ความชอบความดีในราชการ เช่นกับหม่อมเจ้าทั้งหลาย เป็นต้น นักเรียนพวกนี้ถ้าจะเอาไปไล่เข้าแบบเหมือนนักเรียนสามัญทั้งหลาย ต่อสอบไล่ได้จึงจะส่งออกมาเล่าเรียน ณ ยุโรป แล้ว ถ้าไล่ไม่ได้ก็จะไม่ได้ส่ง ก็จะไปขัดกับทางที่ทรงพระมหากรุณาทั่วไปนั้น เพราะฉะนั้นจึงควรแยกเอาเป็นนักเรียนพิเศษเสียพวกหนึ่ง ปล่อยให้ออกมาป็นตั้งแต่กระโดดต้นไปจนถึงยอดเหมือนดังที่เขียนไว้ในแผนกที่ (15) แล้วแต่จะทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ แลความตกลงของบิดาทั้งหลายที่จะส่งออกมาเมื่อใด ๆ ที่นี้ส่วนนักเรียนสามัญที่จะสอบไล่เสียก่อนจึงส่งออกมาเรียนโดยจำกัดวิชา แลอายุที่จะตัดตอนส่งออกมาให้เล่าเรียนได้ดี แลได้เร็วจะต้องวางเป็นอัตราไว้ดังนี้

นักเรียนชั้นปฐมศึกษา จะส่งออกมาเรียนมัธยมศึกษาต้องสอบไล่วิชาชั้นปฐมศึกษา ในเมืองไทย ได้ภายในอายุ 15 ปี ให้ส่งออกมายุโรปในปีนั้น มาซ่อมและสอบไล่ที่จะเข้าเรียนมัธยมศึกษาอีกปี 1 ที่โรงเรียนใดๆไปเขตก็ดีแล้วเข้าเรียนมัธยมศึกษาในบับลิกสกูลอีก 2 ปี เข้าเรียนปัจฉิมศึกษาในยูนิเวอสิตี ภาเรียนการศึกษาพิเศษในโรงเรียนที่สำหรับสอนวิชานั้น ๆ อีกประมาณ 4 ปี รวม 7 ปี

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จะส่งออกมาเรียนปัจฉิมศึกษาต้องสอบไล่วิชาชั้นมัธยมศึกษาในเมืองไทย ได้ภายในอายุ 17 ปี ให้ส่งออกมายุโรปในปีนั้น มาเข้าเรียนมัธยมศึกษาในบับลิกสกูลอีก 1 ปี แล้วเข้าเรียนปัจฉิมศึกษาในยูนิเวอสิตี ภา

เรียนการศึกษานพิเศษ ในโรงเรียนที่สำหรับสอนวิชานั้น ๆ อีกประมาณ 4 ปี รวม 5 ปี

นักเรียนชั้นประถมศึกษา จะส่งออกมาซ่อมประถมศึกษาภาเรียนการศึกษานพิเศษต้องสอบไล่วิชาชั้นประถมศึกษาในเมืองไทยได้ภายในอายุ 20 ปี ให้ส่งออกมายุโรปในปีนั้น มาเข้าซ่อมมัธยมศึกษา 1 ปี ประถมศึกษา ภาไปเรียนการศึกษานพิเศษในโรงเรียนที่สำหรับสอนวิชานั้น ๆ 2 ปี รวม 3 ปี

อายุที่กำหนดไว้ทั้ง 3 ชั้นนี้ กำหนดอายุอย่างสูงที่สุดที่จะเข้าเล่าเรียนในชั้นการเล่าเรียนในอังกฤษได้ แต่ถ้านักเรียนเข้าสอบไล่ได้ภายในอายุอ่อนกว่าที่กำหนดไว้ทุกขณะนั้น แลได้ส่งออกมาเมืองนอกทันทีก็ยิ่งดี เมื่อที่จะได้มีเวลาเรียนมากข้างนอก ได้ความรู้บริบูรณ์ดี ฤมาเรียนเร็วช่วงแรกก็จะได้กลับกรุงเทพฯ เร็วในอายุไม่ถึง 22 ปี

กำหนดเวลาเรียนในยุโรปและประมาณเงินค่าเล่าเรียน

ตอนสามัญศึกษา

Primary

ประถมศึกษา ไปรเวตฤาเข้าสกุล เงินปีละ 200 ปอนด์ถึง 230 ปอนด์
 คูตารางนำ 2 เวลา ถ้านักเรียนที่ไล่ประถมศึกษาได้แล้วส่งออกมาเรียนชั้นนี้ปีเดียวตามกำหนด ถ้านักเรียนที่ออกมามีความรู้น้อยกว่าไล่ได้ประถมศึกษาในเมืองไทย ก็แล้วแต่ความรู้ จะกำหนดว่าก็ปีไม่ได้

Secondary

มัธยมศึกษา เข้าปบลิกสกูล เงินปีละ 200 ปอนด์ ถึง 300 ปอนด์
 คูตารางนำ 3 เวลา แล้วแต่ความรู้ตามที่กำหนดมาในหน้าที่ 30 จะกำหนดว่าก็ปีให้เหมือนกันทุกคนไม่ได้

University

ประถมศึกษา เข้ายูนิเวอสิตี เงินปีละ 300 ปอนด์ คูตารางนำ 5
 ถึงนำ 9 เวลา แล้วแต่ความรู้ตามที่กำหนดมาในหน้าที่ 30 จะกำหนดว่าก็ปีให้เหมือนกันทุกคนไม่ได้

ว่าถึงเวลาเล่าเรียนของนักเรียน 3 ชั้นข้างบนนี้ เมื่อจะดูในตารางอัตราของอังกฤษตั้งแต่นำ 1 ถึงนำ 9 นั้นก็ย่อมจะเห็นว่าเขาก็ต้องเรียนกันนาน ๆ อยู่อายุของเราที่จะตัดความเปลืองเงินแลเปลืองเวลาของนักเรียนในยุโรปนี้ได้ ก็ได้แต่ที่จะให้เรียนได้มากเสียแต่ในเมืองไทย ซึ่งเป็นที่ที่จะลงทุนค่าเล่าเรียนได้ถูกกว่า เมื่อได้คนที่มีความรู้มากแล้วจึงส่งออกมา

เท่าใด ความเบลอในยุโรปก็จะตัดได้เช่นกัน และให้ความรู้แก่นักเรียนมากเมื่ออยู่ในเมืองไทยได้เพราะฉันใด ก็จะได้ด้วยความตั้งต้นเรียนเสียแต่เนิ่น ๆ จึงจะเข้ารูปเข้าทางได้ตามประสงค์

ตบศึกษาพิเศษ

ซึ่งจะเรียนตัดตอนไปจากมัธยมศึกษา

Officers in the Engineers & Artillery เรียนเป็นนายทหารอินยิเนียและนายทหารปืนใหญ่ เงินปีละ 300 ปอนด์ เรียน 2 ปี ดูตารางนำ 10

Officers in the Cavalry & Infantry เรียนเป็นนายทหารม้า และนายทหารราบเงินปีละ 300 เรียน 2 ปี ดูตารางนำ 11

Geological & Geographical Surveyors เรียนวิชาตรวจลักษณะพื้นดินแลทำแผนที่ เงินปีละ 300 ปอนด์ เรียน 3 ปี ดูตารางนำ 12

Officers in the Navy เรียนเป็นนายทหารเรือ เงิน 250 ปอนด์ปี 1 180 ปอนด์ปี 1 ปีละ 200 ปอนด์ 2 ปี ปีละ 150 ปอนด์ 3 ปี เรียน 7 ปี ในสกุลแลลงเรือตามเวลาต่าง ๆ ดูตารางนำ 13

Hydrography เรียนวิชาตรวจแผนที่ทางทะเล เงิน 150 ปอนด์ ปี 1 175 ปอนด์หนึ่ง 200 ปอนด์ปี 1 เรียน 3 ปี ตัดตอนจากการทหารเรือ ดูตารางนำ 14

... **ศูนย์วิทยุทรัพยากร**
Civil Engineers เรียนวิชาการขบวนกรโยธาต่าง ๆ สร้างถนนสร้างรถไฟ เป็นต้น เงินปีละ 250 ปอนด์ 3 ปี ปีละ 350 ปอนด์ 3 ปี เรียน 6 ปี ดูตารางนำ 15

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Electrical Engineers เรียนวิชาไฟฟ้าแลการใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ โทลเลข โทลคัมภ์ เป็นต้น เงินปีละ 200 ปอนด์ 3 ปี ปีละ 250 ปอนด์ 3 ปี เรียน 6 ปี ดูตารางนำ 16

Mining Engineers เรียนวิชาการบ่อแร่ เงินปีละ 200 ปอนด์ เรียน 3 ปี ดูตารางนำ 17

Marine Engineers เรียนวิชาการโรงหล่อ ทำเครื่องจักรหม้อน้ำ เป็นต้น เงินปีละ 250 ปอนด์ เรียน 5 ปี ดูตารางนำ 18

Ship-Builder เรียนวิชาต่อเรือ กะรูปเรือต่อเรือคุมเครื่องเรือ เป็นต้น เงิน
ปีละ 250 ปอนด์ เรียน 4 ปี ดูตารางหน้า 19

Architects เรียนการก่อสร้างสิ่งที่เป็นรูปทรงต่าง ๆ ทำบ้านเรือนโรงโบสถ์
วิหาร เป็นต้น เงินปีละ 375 ปอนด์ 3 ปี ปีละ 200 ปอนด์ 2 ปี เรียน 5 ปี ดูตารางหน้า
20 และ 21

Civil Service Clerk, 1st. Class เรียนวิชารับราชการสำหรับออฟฟิศ
การพลเรือนต่าง ๆ เงินปีละ 250 ปอนด์ 2 ปี ปีละ 300 ปอนด์ 3 ปี เรียน 5 ปี ดูตาราง
หน้า 22 และ 23

Civil Service Clerks, 2nd, Class เรียนวิชาเป็นเสมียน เงิน 200
ปอนด์ เรียนปี 1 ดูตารางหน้า 22 และ 24

Men Teachers in Primary School เรียนวิชาเป็นอาจารย์ เงินปีละ 150
ปอนด์ เรียน 3 ปี ดูตารางหน้า 24

Barristers-at-law เรียนวิชามอกฎหมาย เงิน 400 ปอนด์ปี 1 250 ปอนด์
ปี 1 ปีละ 300 ปอนด์ 2 ปี เรียน 4 ปี ดูตารางหน้า 26 ถึง 28

Medical Practitioners เรียนวิชาแพทย์ เงินปีละ 200 ปอนด์ เรียน 5 ปี
ดูตารางหน้า 29

Pharmacy เรียนวิชาประสมยา เงินปีละ 175 ปอนด์ 3 ปี 150 ปอนด์ ปี 1 เรียน
4 ปี ดูตารางหน้า 30

Commerce เรียนวิชาการค้าขาย เงินปีละ 150 ปอนด์ เรียน 2 ปี ดูตารางหน้า 31

Forestry เรียนวิชาการป่าไม้ เงิน 200 ปอนด์ปี 1 ปีละ 300 ปอนด์ 3 ปี เรียน
4 ปี ดูตารางหน้า 32

Agriculture เรียนวิชาการไถนาเพาะปลูก เงินปีละ 250 ปอนด์ เรียน 3 ปี
ดูตารางหน้า 33

Horticulture เรียนวิชาการปลูกเลี้ยงพืชพรรณไม้สวน เงินปีละ 200 ปอนด์
เรียน 2 ปี ดูตารางหน้า 34

Stock-breeding เรียนวิชาประสมสัตว์ใหญ่, ม้าโค เป็นต้น เงินปีละ 200
ปอนด์ 2 ปี ปีละ 300 ปอนด์ 2 ปี เรียน 4 ปี ดูตารางหน้า 15

Poultry Farming เรียนวิชาประสม และเลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ดไก่ เป็นต้น ที่จะ
 ให้บริบูรณ์แลได้ผลมาก เงินปีละ 200 ปอนด์ เรียน 4 ปี ดูตารางหน้า 36 Fisheries เรียน
 วิชาการสงวนแลบำรุงให้ปลา มาก เงินปีละ 250 ปอนด์ เรียน 2 ปี ดูตารางหน้า 37
 Veterinary Surgeon เรียนเป็นหมอสัตว์ เงินปีละ 150 ปอนด์ 2 ปี
 ปีละ 175 ปอนด์ 2 ปี 200 ปอนด์ปี 1 เรียน 5 ปี ดูตารางหน้า 38

รายละเอียดที่จะเรียนอะไรบ้าง เรียนอย่างไร สอบไล่อย่างไร ของชั้นการศึกษาทุกอย่างๆ
 ที่แจ้งอยู่ในตารางที่ได้ตรวจจลิมทำส่งมาแล้วได้อ่างถึงทุก ๆ ชนิดวิชานั้นแล้ว แต่เวลาเล่าเรียนที่
 ได้กำหนดไว้ในตารางเหล่านี้เป็นอย่างไรที่จะเรียนเอาดีจริง ๆ แลธรรมดาคนสามัญจะเรียนได้
 ถ้าเป็นคนฉลาดภูมิความรู้ในสามัญศึกษาเป็นพื้นได้มากแลเรียนดีด้วยแล้ว ก็จะเรียนได้เร็วกว่า
 กำหนดไว้

ควรจะวางพระราชบัญญัติเป็นอัตรากันเขตเวลาให้เป็นที่สุดไว้แก่นักเรียนทั้งหลาย
 ด้วย คือ ถ้านักเรียนคนใดจะเรียนวิชาใด เมื่อได้ส่งออกมาเล่าเรียนตามวิชาแลอายุซึ่งจำกัด
 ไว้แล้ว จะต้องถือเอาว่าเวลาเล่าเรียนในการศึกษาพิเศษอย่างใดที่ตนจะเรียนอันได้กำหนด
 ไว้ว่าเท่านั้น ๆ ปี นั้นเป็นที่สุด ถ้านักเรียนคนใดเรียนได้เร็วกว่าเวลาที่กำหนดไว้ก็ปี ผู้นั้น
 เมืองกลับมาในกรุงเทพ. จะได้รับพระราชทานรางวัลพิเศษเป็นพระบรมราชูปถัมภ์เพียงใด
 เพียงหนึ่งซึ่งจะให้เป็นที่แก่ผู้นั้น สำหรับจะได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณต่อไป ถ้านักเรียน
 คนใดเรียนวิชาใดครบกำหนดแล้วยังไม่สำเร็จวิชา ปีที่ครบกำหนดนั้นต่อไปต้องนับว่าเป็นขาด
 จากพระบรมราชูปถัมภ์ในส่วนวิชาซึ่งพระราชทานพระราชทรัพย์ให้เป็นนักเรียนหลวง ผู้นั้นจะ
 ได้รับพระราชทานเงินค่าเดินทางส่งกลับมากกรุงเทพ. โดยทันที เว้นแต่ว่าบิดามารดาผู้หนึ่ง
 ผู้ใดจะสงเคราะห์ช่วยอุปถัมภ์การเล่าเรียนของผู้นั้นให้สำเร็จต่อไปก็พระราชทานพระบรม-
 ราชานุญาตได้ แลคงเป็นนักเรียนหลวงด้วยอาการอื่น ๆ ทุกประการ เว้นแต่เงินค่าเล่าเรียน
 ที่ได้ตัดเสียแล้วนั้น

การที่จะเริ่มจัดในรัตนโกสินทร์ศก 117 นี้ ก่อนที่ความอุปถัมภ์บำรุงวิชาในกรุงเทพ.
 จะเดินไปบริบูรณ์ตามความเห็นที่จะจัดนี้ เป็นอันเห็นอยู่ได้ว่าจะยังไม่มียกนักเรียนคนใดซึ่งจะ
 สอบไล่ปฐมศึกษาตามวิชาที่ได้กะใหม่นี้ได้ เพราะฉะนั้นควรจะกำหนดจำนวนนักเรียนลงไปว่า
 จะส่งออกมาเล่าเรียน ๕ เมืองนอกปีละ 6 คน ใน 6 คนนั้น ถ้ายังไล่ปฐมศึกษาไม่ได้อยู่ ขาด
 ไปก็คน ก็จัดเอาคนที่มีความรู้สูงที่สุดถัดปฐมศึกษาที่กะใหม่ลงไป เติมมาให้ครบจำนวน 6 คน

ดังนี้ตลอดไป จนถึงเมื่อเวลาวิชาจำเริญบริบูรณ์ได้เต็มตามที่กะก็จะได้จำนวนนักเรียนที่ไล่ปรุุมศึกษาได้ครบ 6 คน บริบูรณ์ ในขั้นนั้นจึงควรตั้งบัญญัติว่าจะไม่รับคนที่มีความรู้ต่ำกว่าปรุุมศึกษาส่งมาอีกต่อไป แลจำนวนคนที่ส่งมาแล้วเรียนในยุโรปตั้งแต่นั้นก็เปิดได้ คือไม่จำกัดจำนวนนักเรียนผู้ใดที่ไล่ปรุุมศึกษา มัชฌิมศึกษา แลปัจฉิมศึกษา แล้วยกยอมที่จะส่งให้มาแล้วเรียนได้ ทั้งสิ้นตามสมควร

ทุกสยามซึ่งมารับราชการประจำอยู่ในยุโรปนี้คงจะไม่เพิกเฉยแลไม่ลืมว่า เป็นหน้าที่อันหนึ่งของตนที่จะช่วยทนบำรุงบ้านเมืองตนไม่ว่าทางใดทางหนึ่งสุดแต่มีช่องที่จะประกอบความเจริญให้แก่บ้านเมืองได้ เพราะฉะนั้นในส่วนการเล่าเรียนของชนชาวสยามก็มีความยินดีที่จะช่วยโดยเพิ่มกำลัง ฝ่ายนักเรียนที่ออกมาเล่าเรียนข้างนอกนี้ ก็จะได้เป็นธุระดูแลโดยลเอียดที่จะให้ได้เล่าเรียนโดยเต็มที่ เติมกำลังสมแก่พระมหากษัตราของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานพระราชทรัพย์เกื้อหนุนแก่การเรียนวิชา และพระราชประสงค์ที่จะให้วิชาจำเริญขึ้นแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินในพระราชอาณาเขต ในส่วนผู้คนที่จัดตั้งการสอบไล่วิชาให้ได้แบบบรรทัดตามอัตราความรู้แลข้อบังคับดังเช่นในสมุดตัวอย่างที่ส่งมาแล้วนี้ ถ้าจะต้องการให้จัดหาส่งไปจากเมืองนอกเมื่อใดก็จะรับธุระเลือกหาให้ได้สมประสงค์ แต่ขอแนะนำว่าฝ่ายนักเรียนไทยที่จะมาเรียนเป็นครูสอนวิชานั้นยังจะต้องส่งออกมาเล่าเรียนต่อไปทุก ๆ ปี จนกว่าจะหัดครูขึ้นในเมืองไทยให้พอแก่การได้ ส่วนสมุดคำสำหรับตำราเล่าเรียนแลแบบแผนต่าง ๆ ถ้าจะต้องการอย่างใดเมื่อใด ก็จะช่วยคิดอ่านแลรับจัดเลือกหาส่งเข้ามาให้ได้ตามความต้องการ

Education เป็นคำมาจากภาษา latin "e" - out "duco" - To lead ถูกเป็นคำ "Education" - leading out แปลว่า "นำออก" มิใช่ "บรรจุเข้า" ดังเช่นความเข้าใจของชนทั้งหลายว่าอาการที่เอาอะไรให้เด็กจำไว้ได้มาก ๆ สุดแต่บรรจุเข้าไปและเรียกว่า เอ็ดเคชั่น นั้นก็หาถูกไม่ ความที่หมายของคำ เอ็ดเคชั่น นี้ ที่ว่า นำออก คือ ได้แก่อาการซึ่งกระทำให้คลี่คลายออกซึ่งสติปัญญาของมนุษย์อันย่อมมีมาสำหรับตัวแต่กำเนิดเป็นธรรมชาติ อาการซึ่งทำให้ยึดยาวออกซึ่งอำนาจแห่งความนิจารณา อาการซึ่งกระทำให้เกิดผลแห่งความที่ได้พบเห็นการซึ่งเป็นไปในโลกย์ กิริยาที่ปลูกเพาะสิ่งเหล่านี้เรียกว่าเอ็ดเคชั่นบรรตามนุษย์เกิดมาย่อมมีกองกำลังแห่งสติปัญญาอยู่อันหนึ่ง ไม่มากก็น้อย ฉันใดก็ดี เหมือนกับเมล็ดพรรณไม้ ผักหญ้าย่อมมีกำลังอันหนึ่งในเมล็ดนั้น ๆ ที่สำหรับจะได้คลี่คลายเกิดก่อเป็นรากใบงอกงามออกไป ถ้าเมล็ดใดถูกทิ้งขว้างกระจัดกระจายไปรุกรอกอยู่ในที่แห้งแล้งปราศจากความชุ่มชื้นแห่งรดอาหาร กล่าวคือดินแลน้ำ กำลังความงอกงามของพรรณไม้อันนั้นก็จำต้องชงอห่อเหี่ยวอยู่ถึงจะแก่เต็มที่

เท่าใดก็ไม่สามารถจะงอกงามเจริญขึ้นเท่าใดได้ ตามความคัดค้านขัดสนของตน เพราะฉะนั้น
 Cultivation การร่ำฆ่าเพาะปลูกประคองมณฑลไม้เมื่ออ่อนเพื่อจะได้งอกงามได้ดอกผล
 เต็มที่มีอาการฉันท Education การฝึกสอนให้ความรู้เพาะปลูกอบรมสติปัญญาของเด็กให้
 เจริญงอกงามออกมา ก็มีลักษณะอาการฉันทนั้น เอคูเคชันเป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งในบรรดาสิ่งที่จะ
 เป็นรากเง้าแห่งความเจริญในบ้านเมือง ชาติใดประเทศใดที่ฉลาด ในการที่จะหาความเจริญ
 มาสู่บ้านเมืองตนๆนั้นก็ใดประเทศใดที่จับจองถือเอาเป็นของตน จึงได้ก่อสร้างการเล่าเรียน
 อันเป็นส่วนหนึ่งในเบื้องต้น เหมือนกับปักธงสำคัญลงไปให้เป็นเครื่องหมายว่าความเจริญจะ
 มาสู่ในเร็ว ๆ นี้ เช่นปักธงสำหรับทัพหนึ่ง ก็การที่จะจัดการเล่าเรียนอันเปรียบด้วยการปลูก
 เพาะ อบรม พรรณไม้ฉันทนั้นเห็นได้เป็นธรรมดาอยู่แล้วว่า ไม่ใช่สิ่งที่ทำได้โดยเร็วแลเร่งรัด
 ธรรมดาช่วยกันได้เช่นการโยธา เป็นสิ่งที่ต้องอาศัยความธรรมดาดำเนินไปของไวยะแลไชยะ
 ต้องการแต่ความบำรุงรดน้ำแลพรวนดินจนกว่าสิ่งที่ปลูกเพาะนั้น จะแตกดอกออกผลงอกงามขึ้น
 ตามอายุแลแรงของสิ่งนั้น ๆ เอง จึงเป็นการที่ควรต้องรีบเริ่มคราดไถแลหว่านพินธุ์ลงแต่เนิ่น
 ถ้าจะตั้งต้นหว่านเพาะเข้าไปเท่าใด ดอกผลที่จะได้จากการปลูกเพาะนั้นก็เข้าไปเท่านั้น

สถานทูตสยาม กรุงลอนดอน

วันที่ 6 เมษายน รัตนโกสินทร์ศก. 117

วิสุทธ สุริยศักดิ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความเห็นที่จะจัดการศึกษา ร.ศ. 131

ภาคหนึ่ง ประมวลการศึกษาทั่วไป

การงานที่จะจัดในฝ่ายการศึกษาสำหรับบ้านเมือง เป็นเรื่องกว้างใหญ่มาก ทั้งเป็นเรื่องที่ต้องนิเคราะห์โดยลึกซึ้งซุ่ม และไม่ใช่ของที่จะทำให้เห็นรูปร่างง่าย ๆ และรวดเร็ว ได้ทันตา เช่นการก่อสร้างเรือรบ อีกประการหนึ่งเป็นลักษณะของการที่จะผูกกันแต่เพียงผลที่แลเห็นว่าชาติสิ่งนี้ต้องการอย่างนั้น ควรจะมีจะทำสิ่งนั้น ๆ ขึ้นเพียงเท่านั้น ก็ไม่สู้จะยากนัก คงจะหยิบได้เปอเนกประการว่าสิ่งนี้ยังบกพร่องสิ่งนั้นชาติควรจะมี ส่วนหรือยากนั้นอยู่แก่ที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะทำให้มีให้เป็นที่ขึ้นได้ดังความประสงค์ เพราะเหตุนี้หนังสือฉบับนี้ที่จะเป็นความเห็นกันเจ้าหน้าที่ต้องร่างขึ้นสำหรับจะทำการจริง ๆ จึงจำต้องกล่าวโดยกว้างถึงเหตุผล ต้นปลายแห่งการทั้งหลายซึ่งเกี่ยวข้องกัน อันจะเป็นเหตุแห่งความสำเร็จและไม่สำเร็จ เสาะแสวงเอาเหตุที่ขัดข้องและทางที่ควรแก้ไขกันอย่างไร โดยแท้จริงออก แสดงให้ตลอด เหมือนหมอรักษาโรค จำต้องตรวจให้รู้สมุฏฐานของโรค จึงจะเป็นหนทางดำริห์ที่จะจัดให้เหมาะแก่ประเทศและกาลสมัยได้จริง ในที่นี้จึงจะขอเอาข้อความสำคัญ ๆ บางอย่างซึ่งเป็นหลักของการมากล่าวเสียก่อนในภาคต้น เป็นความประมวลแห่งการศึกษาทั่วไป ดังจะมีอยู่ต่อไปนี้

หลักที่ 1 ว่าด้วยลักษณะของประเทศสยามและชนชาวสยาม

การที่ใครจะทำอะไรแก่สิ่งอันใด ก็จำจะต้องเอาธรรมค่าของสิ่งนั้น ๆ ที่มีอยู่โดยจริงอย่างไรมาเป็นหลักนิเคราะห์ จึงจะทำสิ่งอันนั้น ให้สำเร็จผลตามความต้องการได้ เหตุฉะนั้นเมื่อจะพูดถึงการที่จะทบทวนการศึกษาของทวยราษฎร ก็จำจะต้องนำเอาธรรมค่าของถิ่นภูมิประเทศและอธยาศรัยขึ้นมาเป็นหลักนิเคราะห์ก่อน ดังจะกล่าวต่อไป

ถิ่นภูมิประเทศสยามในทิววันนี้ ถึงแม้ว่าจะเทียบกับเมื่อก่อนตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยนี้ผู้คนจะคึกคักมากขึ้นก็จริง แต่ก็ยังถือว่าเป็นประเทศที่ยังมีพลเมืองน้อยโพรงยังไม่เป็นประเทศที่พลเมืองคับคั่งอัดแออัดเกาะอังกฤษหรือญี่ปุ่น พื้นที่ดินซึ่งยังว่างเปล่ายังมีอีกมาก สมบัติที่ยังจมอยู่ในดินและที่ยังจะปลูกผลให้เกิดขึ้นแต่ดินอันยังไม่เป็นทรัพย์ ยังมีโอกาสอยู่มากที่จะทำ

ให้เป็นทรัพย์สิน และเหตุที่ราษฎรยังไม่มั่งคั่งสมบูรณ์นั้น ไม่ได้เป็นเพราะหาทางที่จะเกิดทรัพย์สินไม่ได้ ในที่นี้ถ้าจะให้คนที่รู้แต่ตำราไม่รู้ธรรมชาติของถิ่นประเทศจริงมาตอบ คงจะได้ฟังเสียงตอบทันทีว่าเพราะราษฎรซึ่งอยู่ในแผ่นดินไม่รู้จักหาทรัพย์สิน แต่ถ้าผู้รู้จักถิ่นประเทศและอัธยาศัยของราษฎรดี และใคร่ตรวจแล้วจึงตอบ คงจะว่าไม่ใช่เช่นนั้น เป็นเพราะไม่ทำมากกว่าไม่รู้ ความข้อนี้มีอะไรเป็นพยาน พยานมีอยู่ว่า ราษฎรรู้จักทีเดียวว่า ที่ดินที่มีอยู่รอบข้างเอาทรัพย์สินอันใดหวานเพาะถั่วเท่าไร ก็เกิดผลเท่านั้น ที่ดินที่มีอยู่ก็ไม่ได้จับจองแล้วจนเต็มแน่น ราษฎรที่มีอยู่ก็ไม่ได้ขยันขันแข็งทำงานการจนเต็มตัวเต็มแรงทุกคน ความบกพร่องแลเห็นด้วยตาอยู่ว่าเป็นโอกาสมีอยู่ทั้ง 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายดินยังว่างเปล่าก็แลเห็นอยู่ ฝ่ายคนที่ว่างเปล่าไม่ได้ทำงานเท่าไรก็แลเห็นอยู่ด้วยตาเหมือนกัน ที่ดิน (แลนด) กับแรง (เลเบอร์) ยังไม่ทำความคบหากันเข้าได้ ความมั่งคั่งสมบูรณ์จึงไม่บังเกิด จะว่าเป็นเพราะเขาไม่รู้หรือว่าจะทำอย่างไร เป็นต้นว่าถ้าดินจืดเสียจนหมดไม่มีที่จะทำ เพราะปลูกอะไรก็ไม่ขึ้นดังนี้ จึงจะว่าต้องการความรู้ คือต้องรู้วิธีประสมธาตุเปลี่ยนรสพื้นดิน นี้ไม่ใช่เช่นนั้น ความรู้นี้ยังไม่จำเป็นก่อนที่ที่ดินจะได้จับจองเสียหมดจนหาที่ว่างได้ยาก นี้เขาก็แลเห็นอยู่ดี ๆ ว่าเอาทรัพย์สินอันใดหวานเพาะลง สิ่งนั้นก็เกิดไม่มีที่สิ้นสุด แต่เขาไม่ทำให้เต็มแรงเต็มกำลังของเขา เขาชอบแต่พอทำพอกิน และนิยมในการที่จะหลีกเลี่ยงหาทางที่เบาแรงหรือหากินโดยฉับฉวย ซึ่งอ้อมปากอ้อมท้องไปมีหนึ่ง ๆ โดยไม่ต้องทำอะไร ซึ่งในประเทศสยามมีอยู่หลายวิธีหลายทางนั้นยิ่งกว่าความข้อนี้ไม่ใช่พูดด้วยความเคาหรือคาดคะเน เป็นสิ่งที่มีพยานอาจจะชี้ได้รอบทิศรอบทาง มณฑลอุบล ปลูกยาสูบได้ดี และมีต้นยาแทบทุกบ้าน แต่เขาทำชั่วพอใช้เท่านั้น ถ้าขาดเขาก็ซื้อยาอันเข้ามาจากฝั่งโขงของฝรั่งเศสใช้ ซึ่งตรงกันข้ามกับควรที่เราจะปลูกยาให้มากจนได้ส่งออกไปข้างฝั่งฝรั่งเศส มณฑลนครสวรรค์ ถ้าจะปลูกแต่แดงไทยอย่างเดียวก็ไม่มีคนปลูกพอแก่ที่ดินที่มีอยู่ แต่เมื่อปลูกได้ผลมากคนกินไม่หมดแล้วจะเอาไปไหนนั้น ยังอีกปัญหาหนึ่ง สัประสมะพร้าวปลูกเท่าไรก็ปลูกได้ แต่เรายังต้องกินของที่มาจากสิงคโปร์อีกนั่นแหละ ถ้าจะกล่าวเลข เบ็ดจึ ศิลปะและหัตถกรรมด้วยตัวอย่างอันรู้แล้วว่าไม่ทำก็มีอยู่ ในกองมหันตโทษเมื่อนักโทษเข้ามาติดอยู่ในเรือนจำที่หัดวิชาอะไรให้ทำได้เป็นสาระพัด แต่เมื่อนักโทษออกไปแล้วสินค้ก็เป็นอย่างน้อยที่สุดที่ว่าใครได้ไปทำมาหากินติดต่อไปจากวิชาที่ได้ฝึกหัดทำเป็นแล้ว โรงเรียนช่างตั้งขึ้นไว้โรงเรียนหนึ่ง เมื่อยังไม่ได้เกณฑ์คนเป็นทหารมีนักเรียนถึงเจ็ดสิบแปดสิบคน แต่พอต้องเกณฑ์เป็นทหาร มีนักเรียนเหลืออยู่ไม่ถึงสิบคน เหล่านี้เป็นตัวอย่าง แต่ตัวอย่างเหล่านี้ ก็มีเหตุผลอื่น ๆ ประกอบอยู่บ้าง ซึ่งจะได้หยิบยื่นพิจารณาต่อไป ในที่นี้เป็นแต่ยกมาอ้างพอเป็นพยานว่า

รู้กับทำนั้น เป็นของแยกกันในประเทศสยาม ผิดกันกับประเทศอื่นที่พลเมืองหนาแน่น ในประเทศ เช่นนั้นรู้กับทำรวมกัน คือมีแต่ราษฎรต้องเที่ยววิ่งหางานทำ มีความรู้เท่าใดทำเท่านั้น เพราะ ผู้ที่ไม่มีอะไรจะทำยอมเป็นผู้ที่ไม่มีวิชาความรู้ ผู้ที่มีความรู้เขาแย่งเอางานไปทำเสียหมด แม้แต่ งานอย่างต่ำ ๆ ก็ยังหาทำไม่ใคร่ได้ ในประเทศเรางานยังต้องวิ่งหาคนอยู่เสมอ แม้จะว่าไม่มี ความรู้ที่จะทำงานอย่างสูง ถึงอย่างต่ำก็ไม่ทำเสียด้วย ไปฝึกฝายที่จะทำแต่ในสิ่งที่ไม่รู้อันเกิน ความสามารถตนอยู่เสมอ หรือมีเงินก็ไม่ทำเสียเลยดีกว่า นักโทษ ม.พ. คนหนึ่งได้รู้จักตัว ถูกเนรเทศไปเมืองตรัง ไปทำอะไรไม่ทราบจนได้เป็นเสมียนในกรมสรรพากรนอก ครั้นนั้น กำหนดโทษกลับเข้ามากรุงเทพมีเงินติดตัวมาบ้างเล็กน้อย ที่ถูกควรจะไปฝากกรรณเจิก หรือ รับจ้างถางร่องสวน แต่หาทำเช่นนั้นไม่ มาซื้อถุงเท้ารองเท้าแดงเต็มยศมาขอทำการกระทรวง นักโทษคนนี้จะให้ทาส่วงหน้าก็ทาสได้ดี และเชื่อว่าคงถูก คงจะเที่ยววิ่งหางานทำอยู่ ดังนั้น ลงปลายไม่มีอะไรจะกินเข้า เลื้อยผ้าถุงเท้ารองเท้าที่ซื้อไว้ก็คงหมด ในที่สุดวิชาวาจรกรรมของ ตนเคยทำมาอย่างไรก็ต้องทำอีกแล้วเลยเข้าคุกไปใหม่ ตัวอย่างมีอยู่ดังนี้ ไม่ใช่แต่คนสามัญที่ พอละตะกายเป็นเสมียนแม้นักโทษถึง ม.พ. ก็ยังมีอยู่เช่นนี้ เหตุฉะนั้นการที่จะจัดการศึกษาใน ประเทศสยามจึงจำจะต้องแยกทางนิเคราะห์เป็น 2 อย่าง คือสอนให้รู้อย่างหนึ่ง สอนให้ทำ อย่างหนึ่ง ในข้อนี้คงจะต่างกันกับประเทศอื่น ๆ ในประเทศเราการสอนให้รู้ไม่ใช่เป็นการยาก เพราะคนชาติไทยเรามีข้อที่ปรากฏและควรสรรเสริญอย่างยิ่งในเรื่องการเล่าเรียนศึกษา คือ เรามีลักษณะเป็นคนฉลาดรู้อะไรได้เร็ว ไม่ใช่ชาติที่โง่เขลา หรือดื้อดึง จะเล่าเรียนศิลปวิทยา ใด ๆ ก็หยาบฉวยได้โดยเร็วไว แม้จะอะไรเห็นแต่ตัวอย่างแล้วก็ทำได้ คุณวิเศษ ในข้อนี้คงจะ เป็นอย่างเยี่ยมในระหว่างชาติต่าง ๆ เหตุฉะนั้นการที่จะสอนให้รู้ไม่ใช่เป็นการยาก มีอยู่ที่แต่ละ ลงทุนและจัดทำให้พอเพียงเท่านั้น แต่การที่จะสอนให้ทำนั้นแหละจะเป็นการยากในประเทศสยาม เพราะเหตุว่านิสัยของชาวเรามีข้อที่บกพร่องสำคัญอยู่ในส่วนนี้ เป็นหลายอย่าง กล่าวคือมีนิสัย เป็นคนเบื่อง่าย อยากรู้แล้วเป็นแล้วไม่ชอบทำ ชอบแต่ทดลองพอทำได้หรือทำเล่น ถ้าพอรู้สึก ว่าเป้งานเป็นการแล้วก็เบื่อนี้ข้อหนึ่ง มีอัธยาศัยไม่ใคร่มั่นคงต่อหน้าที่การงานของตน ชอบแต่ แสหากิจที่ไม่ใช้ธุระมาเป็นธุระอีกข้อหนึ่ง สิ่งที่อยู่ในความสามารถเห็นเป็นต่ำช้าและไม่พอ เพียงใจอยากคิดเกินไป ชอบส่ายหาที่จะทำแต่สิ่งที่เกินกว่าความรู้และความสามารถของตน แล้วก็ทำดีไม่ได้อีกข้อหนึ่ง สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องถ่วงความเจริญอยู่ในบ้านเมืองเราเป็นอันมาก การที่จะสอนให้ทำนั้นแหละ เป็นสิ่งที่ยากยิ่งอยู่ในบ้านเมืองของเราและเป็นสิ่งที่ไม่ใช่บทเรียน อันจะสอนในโรงเรียน เป็นสิ่งที่มีเหตุอันกระทบกระทั่ง อันจะต้องนิเคราะห์จัดการแก้ไขโดย

อ้อมค้อมประกอบกันด้วยหลายอย่าง อันจะได้กล่าวต่อไปในข้างหน้า ในที่นี้ว่าไว้แต่พอเป็นหลักพิจารณาว่าการศึกษาของเรามี 2 ทางที่จะวินิจฉัยวิเคราะห์ คือ สอนให้รู้อย่างหนึ่ง สอนให้ทำอย่างหนึ่ง สอนให้รู้ไม่เป็นการยากในชนชาวสยาม สอนให้ทำนั้นแหละเป็นการยากยิ่งอันเราจะพึงเอาใจใส่ คิดและจัดแก้ไขทบทวนบำรุงโดยกวัดข้น

หลักที่ 2 ว่าด้วยประเภทของการศึกษา

การศึกษามี 2 ประเภท คือ สามัญศึกษา (เยเนอรัลเอดูเคชั่น) ประเภท 1 วิสามัญศึกษา (โพรเฟสชันแนล หรือ เทกนิคัลเอดูเคชั่น) ประเภท 1 สามัญศึกษา พูดอย่างสั้นว่าเป็นการสอนคนให้เป็นคนวิสามัญศึกษา เป็นการสอนคนให้มีวิชาทำงานได้เฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง ความ 2 ข้อนี้คนเรายังเข้าใจยาก ไม่รู้ว่าการศึกษามี 2 ชั้น คือ คนเกิดมาแล้วต้องศึกษาเล่าเรียน ความรู้สามัญซึ่งควรจะรู้พอให้เป็นผู้เป็นคนรู้จักการทำงานที่มีอยู่รอบตัว รู้จักผิดชอบชั่วดี อยู่ในศีลในธรรมเสียขั้นหนึ่ง แล้วจึงเรียนวิชาสำหรับทำมาหากินอีกชั้นหนึ่ง ความไม่รู้ข้อต่างกันทั้ง 2 อย่างนี้ก็เกิดจากธรรมดา (เนเชอรั) ซึ่งไม่ว่าประเทศไหนใดเมื่อแรกที่บ้านเมืองยังไม่เจริญ ราษฎรเกิดมามีความรู้สึกความจำเป็นในเรื่องกินเรื่องนอนนั้นก่อน แล้วจึงถึงผ่านวรรณงุ่มง่าม และที่อยู่ ต่อจากนั้นเมื่อการหากินเป็นการคับขันขึ้น และบ้านเมืองมีระเบียบแบบแผนขึ้นจึงจะเกิดความรู้สึกว่า ความรู้ได้เข้ามาเพิ่มขึ้นในส่วนความจำเป็นของมนุษย์อีกอย่างหนึ่ง แต่แม้ฉนั้นก็ยังไม่ว่าการเล่าเรียนมีเป็น 2 ชั้น ดังกล่าวนี้ คือเกิดเป็นคนต้องเรียนวิชาสามัญให้มีความรู้พอเป็นผู้เป็นคนก่อนแล้วจึงเรียนวิชาวิสามัญสำหรับไปทำมาหากิน เพราะขาดความรู้อันนี้ จึงเป็นเหตุให้นักเรียนซึ่งได้เข้าโรงเรียนเล่าเรียนหนังสืออยู่ไม่กี่มากน้อยก็ต้องการออกไปหางานทำเป็นเสมียน แต่ทั้งวิชาที่เป็นเสมียนนั้นก็ป็นวิชาวิสามัญศึกษา หาใช่ว่าคนทุกคนที่เล่าเรียนหนังสือรู้แต่เล็กน้อยเท่านั้น จะเป็นเสมียนได้ไม่คนเหล่านั้นเมื่อออกไปก็ไม่ไปเป็นเสมียนได้ตามที่เขาต้องการ การที่จะนึกหรือกล่าวหรือถามกันว่า ใครมีความรู้วิชาอะไร (อันหมายความว่าวิสามัญศึกษา) เกือบจะว่ายังไม่มีในเมืองไทย ความข้อนี้ก็เกิดจากมูลเหตุที่ชาวบ้านชาวเมืองนี้จะรู้สึกว่าการเล่าเรียนมาเป็นของจำเป็นในชีวิตมนุษย์ขึ้น อีกอย่างหนึ่ง ด้วยเหตุที่รัฐบาลมาลงมือจัดเข้าให้มีการศึกษา แต่ทั้งจริงการศึกษาที่เป็นธรรมดาอันหนึ่งซึ่งค่อยมีขึ้นทีละเล็กละน้อย โดยปรกติของคน กล่าวคือการเล่าเรียนฝ่ายสามัญศึกษานั้นเล่าก็เป็นการศึกษาที่เด็กทั้งหลายเล่าเรียนจากบิดามารดามาตั้งแต่เล็กจนโต มีสอนให้รู้พูดอันได้แก่สอนภาษา ให้รู้นับอันได้แก่สอนเลข ให้รู้ไหว้รู้กราบอันได้แก่ สอนกิริยา

มารยาตร์และจรรยาเป็นต้น ฝ่ายวิสามัญศึกษาก็ได้เล่าเรียนอยู่กับบ้านตามตระกูลตามเหล่า เหมือนกัน เป็นต้นว่าตระกูลชาวนาเด็กเจ็ดแปดขวบก็ได้หัดรีควายและเลี้ยงควาย เป็นเบื้องต้น ไปจนช่วยพ่อแม่ทำงานนาได้ตลอด เด็กหญิงที่เป็นบุตรแม่ค้าคลานอยู่ในเรือขายผักก็ได้หัดเก็บอัฐนับอัฐมาตั้งแต่เล็กจนกระทั่งช่วยแม่มัดผักและผูกจากการซื้อขายตลอดถึงคิดเลข ในใจทำใจทย์ตลาดได้คล่องแคล่ว แต่ตามตัวอย่างเหล่านี้เขาไม่รู้สึกเลยและไม่เคยผูกจากกันเลยว่าการที่ทำนั้น เป็นการศึกษาเล่าเรียน เด็กอยู่บ้านก็เรียกแต่ว่าเฝ้าบ้านหรืออยู่กับบ้านเฉย ๆ เด็กเลี้ยงควายก็เรียกว่าช่วยพ่อแม่ทำนา เด็กชายของก็เรียกว่าช่วยพ่อแม่ขายของ หากู้สึกว่าเป็นการศึกษาเล่าเรียนทั้งสามัญศึกษา และวิสามัญศึกษาไม่ ต่อบ้านเมืองเจริญขึ้นการค้ำขันในการทำมาหากิน และระเบียบบ้านเมืองกวาดชั้นขึ้น ก็ย่อมมาปรากฏแก่ผู้ปกครองบ้านเมืองว่าการศึกษาอย่างเนือย ๆ ที่เป็นไปตามธรรมดา (เน เซอร์) เช่นนั้นย่อมไม่พอเพียง กล่าวคือความรู้ที่จะเล่าเรียนโดยไม่มีระเบียบแบบแผนตำหรับตำราก็ย่อมเป็นได้ช้า ทั้งอาจจะเป็นได้ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว เช่นกับว่าในฝ่ายสามัญศึกษา ดังการเรียนภาษาถ้าพ่อแม่มีเวลาหาหาบเลว เช่นไร เด็กก็ได้เรียนเช่นนั้น ในฝ่ายจรรยาถ้าพ่อแม่เป็นพาลเด็กก็เป็นพาลไปด้วย ลูกชวานา ถ้าพ่อกินเหล้าเด็กเมื่อโตขึ้นก็อาจเป็นคนชั่วเมาไปตามพ่อ เด็กหญิงลูกแม่ค้า ถ้าแม่ชอบแทงถั่วก็อาจพาลูกคิดไปบ่อนถั่ว เรียนวิชาแทงถั่วด้วยเหมือนกันด้วยเหตุที่ผู้ปกครองบ้านเมืองเป็นผู้รู้ก่อนว่าจะต้องเร่งรัดการศึกษาให้เข้าแบบแผนขึ้นให้รวดเร็วและแก่สิ่งที่บกพร่องดังกล่าวนี จึงเป็นเหตุที่ต้องจัดให้มีการศึกษาเล่าเรียนขึ้น มีโรงเรียน มีตำหรับตำราและมีครูสอน ในสมัยนี้ก็เปนครรมาคที่บิดามารดาจะไม่นิยมในการเช่นนี้ เพราะยังไม่รู้สึกความจำเป็นข้างหน้าเท่าที่ผู้ปกครองบ้านเมืองได้รู้สึกก่อน เขาเห็นแต่เพียงว่าเป็นการขาดประโยชน์ที่เขาได้อาศัยใช้สอยอยู่ในปัจจุบัน หรือเห็นเป็นล่อลวงอะไรต่าง ๆ เช่นผู้ชาย ก็เข้าใจว่าจะเก็บเป็นทหาร ผู้หญิงก็เข้าใจว่าจะเอาไปเป็นโขน อย่างว่าแต่ที่บิดามารดาจะต้องเสียเงินเสียทองเลย แม้แต่ให้ไปเรียนเปล่า ๆ ก็ไม่ปรากฏา ด้วยอาการที่ต้องฝืนความนิยมของผู้ไม่รู้ เช่นนี้ ผู้ปกครองบ้านเมืองก็ต้องใช้บญาล่อด้วยเงินที่จ้างให้เรียน เป็นต้น ครั้นเล่าเรียนมีความรู้พอทำอะไรได้บ้างก็รับไว้ใช้สอย ให้ผลให้ประโยชน์ ใครฉลาดทำงานการได้ดีจริง ๆ ก็ยกย่องให้มียศมีศักดิ์ แท้จริงผู้ปกครองบ้านเมืองก็ต้องการอยู่ด้วยเหมือนกัน เพราะจะหาคนที่มีความรู้เพียงเท่านั้นไว้ใช้สอยในเวลานั้นก็หายากอยู่ด้วย และเพราะที่รัฐบาลได้ลงทุนรอนจัดการเช่นนี้ ที่นี้ก็เปนทางนิยมของราษฎรเกิดขึ้น เข้าใจเสียว่าการที่เขาโรงเรียนแล้วไม่ว่าสูงต่ำหรือต่างประเภทกันอย่างไร เปนทางทำมาหากิน (วิสามัญ) ไปหมด เมื่อสุดกำลัง

หรือลูกปัญญาที่จะเรียนต่อไปได้อีกเท่าไร ก็หลีกออกไปเกณฑ์ให้รัฐบาลจ้างไว้รับราชการไปหมด การที่เข้าใจผิดเช่นนี้ เป็นการยากที่จะร้องบอกว่าไม่ใช่ดอก การที่เรียนแต่เพียงเท่านั้นสำหรับแต่ละจะให้รู้ผิดชอบชั่วดี และรู้การงานเพียงเป็นคนสามัญ ถ้าจะให้เปนทางทำมาหากินก็ต้องให้เรียนต่อไปอีก ถ้าบอกจริงให้เข้าใจเช่นนั้นก็ไม่เห็นประโยชน์ และอาจไม่เรียนเสียทีเดียว ใช่แต่เท่านั้น ยังมีความเห็นซึ่งเป็นที่นิยมต้องอรรถาจารย์ (ตามที่ได้กล่าวแล้วในหลักที่ 1) ต่อไปว่าการที่จะเข้ารับจ้างรัฐบาล เป็นการเบาสบายทั้งภาคภูมิมียศศักดิ์ชั่วแต่ให้ท่านใช้ ทำได้บ้างไม่ได้บ้างก็คิดว่าที่จะไปทำมาหากินอย่างอื่นที่ต้องออกแรงเห็นเหนื่อยหาท่งและหาทุนทรัพย์ทำ ถึงจะตั้งโรงเรียนฝึกหัดวิชาอื่น ๆ ที่ต้องออกแรงทำอย่างหยาบ ๆ ก็ไม่ชอบเห็นเปนวิชาเลเยทรามต่ำช้า ฝ่ายที่จะให้ เล่าเรียนวิชาชั้นสูงอันเปนทางที่จะทำมาหากินให้ได้ผลได้ประโยชน์มาก ๆ โดยต้องเล่าเรียนอยู่ช้านานก็ไม่ทันใจ เห็นว่าไม่ได้ผลประโยชน์เร็วและไม่ได้ดีเร็ว ซึ่งออกเสียแต่ครั้ง ๆ กลาง ๆ แล้วก็ไปแกว่งอยู่ ลักษณะของการศึกษาในบ้านเมืองเรามาถึงสมัยนี้อยู่ในลักษณะนี้ จึงเปนเวลาอันยากที่ต้องฝ่าฝืนความเห็นและความนิยมของราษฎร เหตุฉนั้นในสมัยนี้จึงมีข้อสำคัญอันจำเป็นที่จะต้องทำให้ราษฎรเข้าใจแจ่มแจ้งว่า

1. เกิดมาเป็นคนต้องเรียนรู้อ่านหนังสือ ถ้าไม่รู้จะทำมาหากินดีและสะดวกไม่ได้ ตัวอย่างเช่น กับชาวมณฑลอุดรมาเที่ยวขายโคขายไ้เงินแล้ว แวะเข้าเล่นไปหลายเงินเสียหมดก็เพราะไม่ได้เล่าเรียนรู้ การผิดชอบชั่วดี ทางได้และทางเสีย หรือขายโคได้เงินแล้วไปซื้อตัวรถไฟจะไปโคราชไปลพบุรี เสียเงินเสียเวลาต้องเที่ยวหาที่หัก เสียค่าเดินทางใหม่กว่าจะกลับบ้านได้ ก็เพราะไม่รู้หนังสือ ไม่รู้แผนที่บ้านเมือง จึงจำต้องเล่าเรียนวิชาสามัญให้รู้การงานรอบตัวพอเปนคนไม่เชอะชะ มีทรัพย์ถูกเขาฉ้อก็เพราะไม่รู้เลข ไม่รู้หนังสือ ไม่รู้ทางความ เป็นต้น

2. การที่จะทำมาหากินนั้นก็ต้องอาศัยความรู้วิชาสามัญศึกษา แม้แต่จะเป็นเสมียนรู้แต่หนังสืออ่านออกเขียนได้เท่านั้นเขาก็ไม่เอา ต้องเรียนวิชาเสมียนด้วย ดังนี้ และฝ่ายเราก็จะต้องใช้วิธีจัดทำทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่าง ๆ ซึ่งจะให้ราษฎรต้องรับความรู้วิชาสามัญเปนทางทำมาหากินต่อไป อันเปนกิจที่จะต้องทำไม่น้อยและไม่ง่ายเลย

หลักที่ 3 ว่าด้วยความต้องการ กับสิ่งที่ต้องการ

บรรดากิจการใด ๆ ทั้งสิ้นที่จะให้เปนผลสำเร็จเจริญได้ก็ ต้องอาศัยเหตุและผลที่สมกัน 2 อย่าง กล่าวคือความต้องการเปนเหตุ สิ่งที่ตรงกายเปนผลแม้เรื่องจัดการศึกษานี้เอง

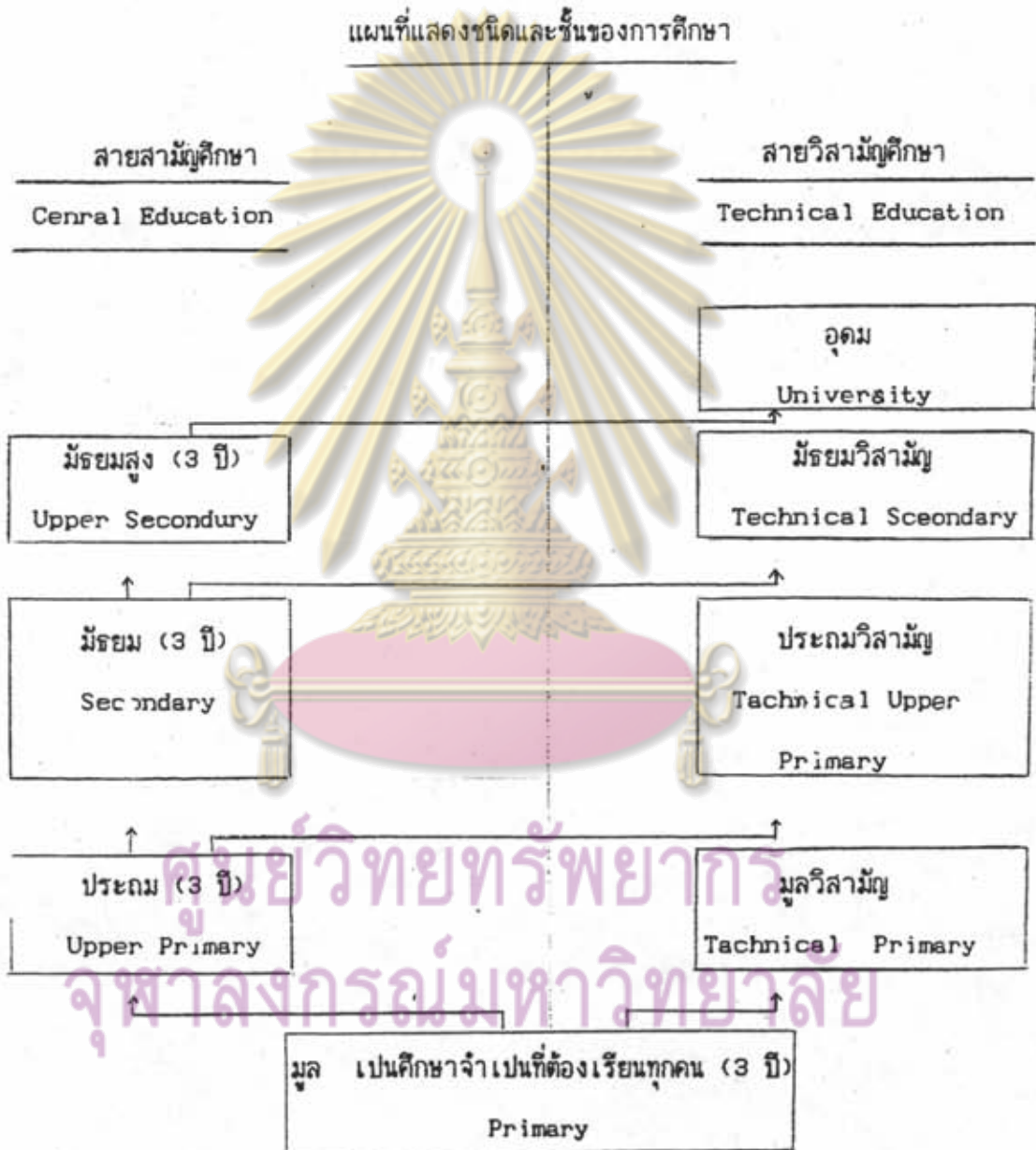
ก็ไม่หนีไปจากหลักนี้ได้ เหตุการณ์ที่จะจัดการศึกษามุ่งศิลปวิทยาให้มีขึ้นในคนของเรา ใ้ว่า
 จะทำได้ด้วยความนึกเห็นว่าควรจะมีสักอย่างนั้นอย่างนั้นก็จัดขึ้นแล้วจะสำเร็จผลตามใจนึกนั้น
 หาไม่ ตัวอย่างเช่นกับเราเห็นว่าช่างไม้ของเราทุกวันนี้ เจิกวางตั้งแย่งเอาไปหมด
 เราควรที่จะตั้งโรงเรียนหัตถวิชาช่างไม้ขึ้นเพื่อจะแข่งให้เจ๊กแพ้ ก็ปลูกสร้างโรงเรียนขึ้น หา
 เครื่องมือหาครูมาสอนหาเด็ก นักเรียนมาฝึกหัด เพียงเท่านั้นก็อย่าได้นึกเลยว่าจะเป้นอันสำเร็จ
 ได้ตามความประสงค์ ข้อที่จะไม่สำเร็จนั้น ข้อที่ 1 จะไม่มีใครสมัครมาเรียน เพราะเห็นว่า
 ฝากไม้ไผ่บดต้องออกแรงเพื่อโซมตัว ลูไปนั่งเขียนหนังสือเขียน ๆ ไปแต่พอแล้วไม่ได้ คงจะ
 ไม่มีคนมาฝึกหัดเต็มโรงเรียนเป้นแน่ ข้อที่ 2 ต่างว่าหานักเรียนมาฝึกหัดได้และต่างว่าเล่าเรียน
 ได้ดีสำเร็จทำอะไรทำได้ เมื่อออกจากโรงเรียนแล้ว จะไปตั้งโรงช่างไม้ต่อคู่ โติตะ เก้าอี้
 ขาย ก็คงจะขายให้ถูกกว่าเจ๊กหรือเท่าราคาที่เจ๊กทำไม่ได้ เพราะเจ๊กตั้งต้นด้วยกินเข้าตมกับ
 เกลือก่อนที่จะหาเงินได้ และจะนั่งกางเกงแพร แต่เมื่อยามตรศบิละหน ไทยต้องกินหมูกิน
 ปลาทุกวันและชอบนั่งผ้าม่วงผ้าไหมดี ๆ ชอบมีเมียแต่หนุ่ม ๆ เมื่อยังไม่มีอะไรจะเลี้ยง ข้อที่ 3
 สินค้าที่ทำขึ้นแม้จะมีมือดีแต่เห็นว่าไทยทำผู้ซื้อก็ไม่ชอบจำหน่ายไม่ได้ เหตุที่จะต้องหนักในระ
 ยะต่าง ๆ มีอยู่ ดังนี้ ตามตัวอย่างนี้ถ้าหากจะจัดขึ้นให้สำเร็จก็จำต้องคิดแก้เหตุขัดข้องต่าง ๆ
 ดังกล่าวนี้ให้ตกเสียก่อน ตลอดไปจนความนิยมที่จะซื้อสิ่งของเหล่านั้น ให้ความต้องการบังเกิด
 ขึ้นเมื่อใด สิ่งที่ต้องการก็จะรู้จักเกิดขึ้นเมื่อนั้น ในการที่จะฝึกหัดศิลปวิทยาใด ๆ ทุกสิ่งทุก
 อย่าง ถ้าความต้องการแห่งสิ่งนั้น ๆ ไม่มีแล้ว ถึงจะเห็นดีเห็นชอบประการใดก็ดี ก็ย่อมจะ
 สำเร็จไม่ได้ นอกจากที่จะคิดอ่านทางอ้อม คือปลูกความนิยมให้ความต้องการบังเกิดขึ้นเสียก่อน
 จึงฝึกหัดวิชาขึ้นทำสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นตาม ในบ้านเมืองเราเด็กเกิดมาตายเสียแต่ก่อน ๆ
 เป้นอันมาก เรารู้ว่าเป็นเพราะขาดวิชาบำรุงรักษาเด็กอันดีซึ่งจะทำให้ชีวิตมนุษย์รอดได้แต่
 เล็ก ๆ มากขึ้น จึงเกิดมีการฝึกหัดหญิง เป้นแพทย์ผดุงครรภ์และเลี้ยงรักษาพยาบาลเด็กได้ดีขึ้น
 ตั้งแต่มีแพทย์ผดุงครรภ์ เช่นนั้นขึ้นความสลดทอนก็บริบูรณ์ดีขึ้นแก่คนขึ้นสูง ๆ ซึ่งก็มีตำรารู้จัก
 ของดีของชั่ว แต่จะลงทุนรอนฝึกหัดแพทย์ผดุงครรภ์เช่นนั้นให้มีจำนวนมากขึ้นเกินกว่าความ
 ต้องการ ก็ขาดทุนเปล่า เพราะเหตุว่าราษฎรขึ้นตำไม่ต้องการ คนเช่นนั้นไปรักษาพยาบาล
 เขายังเชื่อยายพวกที่เรียกว่าหมอต้าแย ซึ่งเที่ยวทำอะไรผิด ๆ ถูก ๆ ต่าง ๆ มามากนั้นอยู่
 เสมอ แพทย์ผดุงครรภ์ที่ดีเมื่อมีขึ้นเกิน จำนวนที่ต้องการก็ต้องไปรับจ้างเย็บเสื้อผ้าบ้าง
 เป้นการเปลืองอันหาประโยชน์ไม่ได้ บรรดาศิลปวิชาใด ๆ ซึ่งฝึกหัดคนขึ้นในทุกวันนี้ โดยมาก
 ก็ต้องอาศัยราชการอยู่ทั้งนั้น เพราะเหตุว่าราษฎรยังไม่มีความรู้ที่จะรู้จักดี รู้จักชั่วพอ มีอยู่ที่

แต่ปากบ่นแต่ว่าสิ่งนั้นไม่ดีสิ่งนี้ขาด ครั้นจัดให้ทำให้ก็ไม่ต้องการใช้ ตามตัวอย่างเหล่านี้ จึงเห็นว่าข้อใหญ่ใจความของการจัดการศึกษาในทุกวันนี้เนี่ย ยอดแห่งความยากไม่ได้อยู่ที่จะสอนให้รู้ ความยากอันยิ่งนี้ได้อยู่แก่สอนให้ทำ และการที่ไม่ทำนั้นก็ไม่ได้ เกิดแต่อัธยาศัย ความเกียจคร้านอย่างเดียว ย่อมเกิดจากความต้องการยังบกพร่องอยู่ด้วย เหตุที่ความต้องการยังบกพร่องอยู่นั้นก็เกิดแต่ความไม่รู้จักดีชั่วอันจริงของราษฏร นอกจากรู้แต่ความต้องการซึ่งเป็นเครื่องอุดหนุนให้คนทำงานจึงเป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งในทางที่จะคิด บำรุงการศึกษา อันจำจะต้องพิจารณาโดยสุจริต และคิดอ่านเอาใจใส่เป็นอย่างยิ่งในสมัยนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคสอง รูปโครงการศึกษา
การศึกษาที่จัดอยู่ในปัจจุบันนี้มีรูปโครงแบบ 5 ชั้นดังนี้

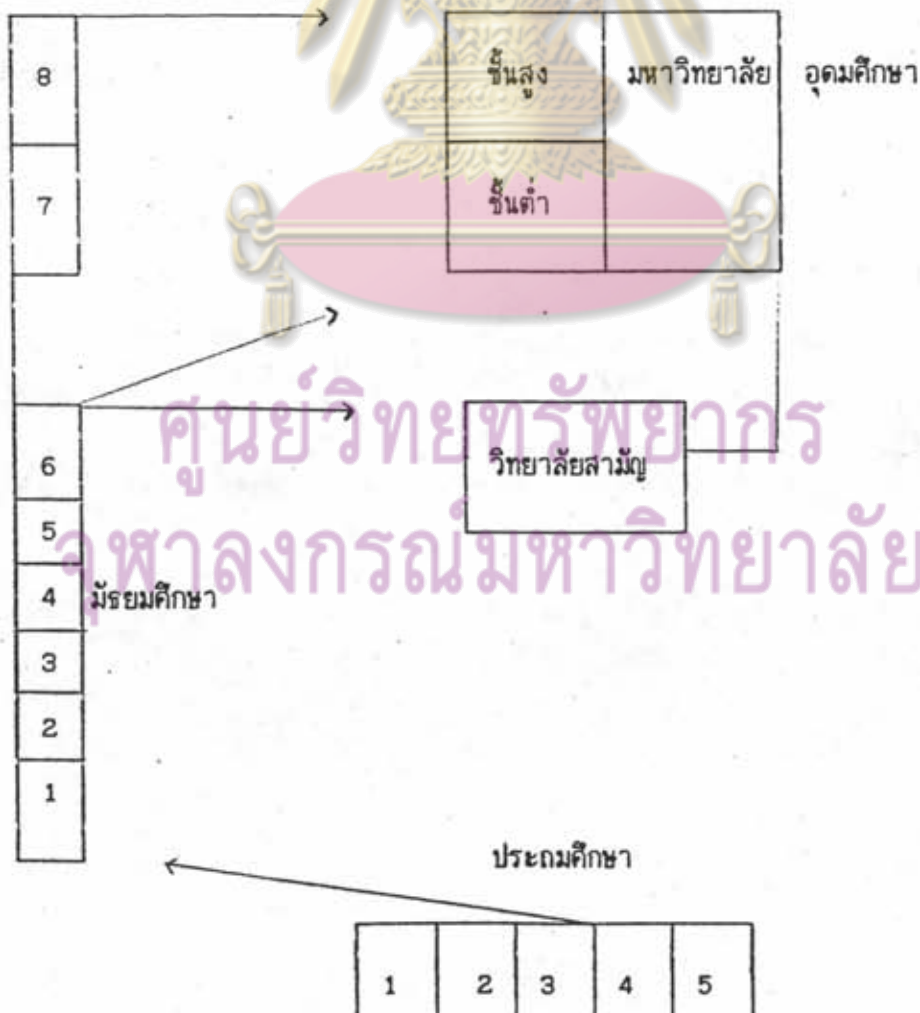

รูปโครงนี้จัดเทียบความรู้และชั้นตามหลักของอังกฤษและญี่ปุ่นตามที่มีตัวอังกฤษกำกับ
อยู่นั้น ชั้นศึกษาเหล่านี้จัดด้วยความมุ่งหมายดังนี้ คือ ชั้นต่ำที่สุดที่เรียกว่าชั้นมูลสำหรับจะให้
เป็นสามัญศึกษาที่จะบังคับให้ราษฎรเรียนทุกคน ชั้นถัดขึ้นมาในเชิงข้างหน้าอีก 3 ชั้นเป็นสามัญ

ศึกษาสูงขึ้นไปโดยลำดับถึงชั้นมัธยมสูง ก็เป็นสูงสุดของสามัญศึกษา ส่วนซีกข้างหลังอีก 4 ชั้น เป็นวิสามัญศึกษาอันวางรูปไว้สำหรับจะได้จัดรับผู้ที่เรียนสามัญศึกษาแล้วในชั้นนั้น ๆ เข้าเล่าเรียนการทำมาหาเลี้ยงชีพได้ทุกระยะตามเส้นโยง ตามที่ได้ตั้งรูปมาแล้วนี้ แท้จริงฝ่ายวิสามัญนั้นยังไม่มีโรงเรียนบริบูรณ์ได้ทุกชั้น ได้มีแล้วอันพอขึ้นชื่อได้แต่โรงเรียนช่าง โรงเรียนแพทย์ โรงเรียนฝึกหัด อาจารย์ การที่โรงเรียนฝ่ายวิสามัญศึกษายังไม่บริบูรณ์ได้นั้นเพราะด้วยเหตุ 2 ข้อ คือ ไม่มีทุนที่จะจัดขึ้นได้ ด้วยว่าโรงเรียนเช่นนี้ต้องการทุนรอนมากข้อหนึ่ง กับไม่มีนักเรียนสมัครจะเล่าเรียน คือเมื่อเรียนสามัญศึกษาไปถึงชั้นประถมศึกษาหรือมัธยมแล้ว ก็รีบออกเสียจากโรงเรียนด้วยเหตุต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วนั้นอีกข้อหนึ่ง เมื่อผลมาบังเกิดขึ้นดังนี้ในระเบียบการที่จะจัดใหม่คราวนี้ก็ถึงสมัยอันควรจะแก้รูปโครงใหม่ตั้งแผนที่ต่อไปนี้

สามัญศึกษา

วิสามัญศึกษา

ความประสงค์ที่จะวางรูปโครง เช่นนี้ คือ จะมีการศึกษาให้คนต้องเรียนวิสามัญศึกษาติดต่อกับทำวิสามัญศึกษาเป็นอันเดียวไปทีเดียว อย่าให้เข้าใจว่าจบ และหลีกเลี่ยงแต่เมื่อยังไม่มีความรู้สำหรับทำการหาเลี้ยงชีพอย่างใดอย่างหนึ่ง จะได้ตัดห้ามการที่เที่ยววิ่งหางานเสียมียค่า และจะได้รู้สึกว่าคุณรู้สำหรับทำการหาเลี้ยงชีพเป็นความจำเป็นข้อที่เปลี่ยนแปลงไปจากรูปเดิมนั้น คือ

1. รวมมูลสามัญกับมูลวิสามัญเดิมเข้าเป็นประโยชน์อันเดียวกันเรียกว่าประถมศึกษา ให้เป็นการศึกษาที่จะบังคับให้ราษฎรต้องเรียนทุกคน หมายความว่าคนทุกคนเมื่อได้เรียนความรู้สามัญศึกษา 3 ปีแล้ว ถ้าไม่มีกำลังปัญญาหรือกำลังทรัพย์อันจะพาตนให้เป็นคนชั้นสูงได้แล้ว ก็ต้องเรียนวิชาวิสามัญศึกษาขั้นต่ำ ติดต่อกันไปด้วยทีเดียวอีก 2 ปี จึงจะเสร็จการศึกษาขั้นประถมเป็นอัน พระราชบัญญัติบังคับ ต่อผู้มีกำลังทรัพย์และกำลังปัญญาที่จะเล่าเรียน วิชาสูงต่อไปได้ จึงให้เรียนดังจะกล่าวในข้อ 2 ต่อไปนี้

2. รวมสามัญศึกษาที่เรียกว่าประถม กับมัธยมและมัธยมสูง เดิมซึ่งเป็นสามัญศึกษาด้วยกันเข้าเป็นชั้นเดียวกัน เรียกว่าชั้นมัธยมให้มีเวลาเรียน 8 ปี แต่ยอมให้ตัดตอนเพียง 6 ปีได้คนหนึ่ง ซึ่งความรู้เสมอประโยชน์มัธยมเดิมนั้น สำหรับจะได้เข้าเรียนอุดมศึกษาชั้นวิทยาลัยสามัญหรือมหาวิทยาลัยขั้นต่ำ เรียนวิชาพิเศษต่าง ๆ ให้ได้ประโยชน์วิทยาลัยสามัญหรือประโยชน์มหาวิทยาลัยขั้นต่ำชั้นหนึ่ง เช่น โรงเรียนแพทย์ โรงเรียนอาจารย์ โรงเรียนกฎหมาย ฯลฯ เดียวกัน และถ้าใครสามารถจะเรียนสามัญศึกษาได้สูงสุด โดยปรารถนาจะเป็นคนมีความรู้สูงยิ่งขึ้นไป ก็ต้องเรียนสามัญศึกษาชั้นมัธยมต่อไปอีก 2 ปี แล้วเข้ามหาวิทยาลัยชั้นสูงเรียนเอาประโยชน์มหาวิทยาลัยชั้นสูงทีเดียว ที่ชี้ยกไว้เป็น 2 ตอนดังนั้นก็เพราะเหตุว่า ที่จะให้คนเรียนตลอดไปจนสูงสุดทุกคนก็เป็นอันเกินกว่าความมุ่งหมาย และความสามารถของคนที่จะเป็นได้ทุก ๆ คน แต่จะเป็นเครื่องมัดให้เข้าใจโดยชัดเจน ว่าผู้ใดที่เล่าเรียนไม่จบวิสามัญศึกษาผู้นั้นชื่อว่ายังไม่ได้ประโยชน์ ไม่เป็นอันจบการเล่าเรียน ถ้าจะหลีกเลี่ยงแต่ชั้นมัธยมครั้ง ๆ กลาง ๆ ก็ต้องรู้ว่าท่านยังไม่มี วิชาพิเศษอันใดจะไปทำอะไรที่ไหนก็ไม่ได้นอกจากเป็นคนสามัญ หรือต้องกลับไปเรียนวิสามัญในชั้นประถม ซึ่งสำหรับทำมาหากินอย่างต่ำ ๆ เหตุฉะนั้น เมื่อนักเรียนคนใดได้เรียนสามัญศึกษาชั้นประถม 3 ปีแล้ว ถ้ามีทุนทรัพย์และสติปัญญาสามารถที่จะเรียนวิชาชั้นสูงต่อไปได้ ก็ต้องทำความตกลงเสียว่าจำจะต้องเรียนตลอดถึงวิสามัญศึกษาอย่างใดอย่างหนึ่ง คือต้องเรียนวิชาสามัญไปอีก 6 ปี หรือ 8 ปี และต้องเรียนวิชาวิสามัญติดต่อกันไปด้วยจนสำเร็จตลอด ที่บีบที่สุดแล้วแต่ตัวท่านนั้น ๆ อันต่าง

ประเภทกัน จึงจะชื่อว่าได้เรียนจบประโยคใด ประโยคหนึ่งตามรูปโครงใหม่ซึ่งรวมความว่า การศึกษาในประเทศไทยจะจัดเป็น 2 ชั้น คือ

1. การศึกษาชั้นต่ำ เป็นการศึกษาระดับ คือให้ราษฎรมีความรู้เพียงปรกติของคน ที่จำเป็นต้องรู้ ได้แก่ให้เป็นคนมีวิชาที่จำเป็นต้องใช้ทุกวัน เช่นหนังสือ และเลขมีหุ้มนิตารู้เห็น การงานรอบตัว มีความเข้าใจในภาษาและข้อความ รู้รักษาตัวรักษาชีวิตและทรัพย์สินสมบัติ ชื่อเสียง ผิดหัดศิลปการหัดกรรมตามเหล่าตระกูลและภูมิลำเนาของตนให้เป็นคนหาเลี้ยงชีพได้ โดยสุจริตธรรม รวมความว่าให้เป็นพลเมืองดีนั้นไว้เป็นเบื้องต้น

2. การศึกษาชั้นกลางและชั้นสูง ไม่บังคับ คือ เป็นการศึกษาริชาชั้นกลางและชั้นสูง เฉพาะสิ่งเฉพาะอย่างสำหรับตัว สุดแล้วแต่ใครจะมีความสามารถด้วยทุนทรัพย์และสติปัญญา เล่าเรียนไปได้เพียงไร และประเภทใด

รูปโครงการการศึกษาที่จะจัดใหม่นี้ควรประกาศให้ทราบทั่วกัน ดังร่างประกาศที่มีอยู่ ต่อไป (สำเนาที่ 1)

อนึ่งการศึกษาชั้นต่ำ ซึ่งจะ เป็นศึกษาบังคับควรออกพระราชบัญญัติและประกาศสั่งให้ ใช้เป็นคราว ๆ ไป ดังร่างพระราชบัญญัติที่มีอยู่ต่อไป (สำเนาที่ 2) และได้ทำเป็นภาษาอังกฤษเทียบเคียงไว้ด้วยแล้ว (สำเนาที่ 3)

ส่วนหลักสูตรนั้น ในฝ่ายวิชาสามัญได้มีอยู่ในหลักสูตรนั้นแล้ว (สำเนาที่ 4) แต่ ส่วนวิชาสามัญซึ่งจะสอนการทำมาหาเลี้ยงชีพตามภูมิลำเนา นั้นเป็นวิชามากอย่าง และจะต้องจัดต่างกันตามท้องที่ตามประเภทวิชา และโดยที่ไม่ต้องให้ออกทุนรอนมากจึงจะลงรายละเอียด ในหลักสูตรให้เหมือนกัน ทุกที่กันมิได้ จำจะต้องจัดตามสมควรแก่ประเทศนั้น ๆ

ส่วนตำราเรียนสำหรับการศึกษาชั้นนี้ในฝ่ายสามัญศึกษา มีแจ้งอยู่ในบางหนังสือต่อไปนี้แล้ว (สำเนาที่ 5) แต่ในส่วนวิชาสามัญศึกษานั้นยังหาตำราเรียนสำหรับวิชานั้น ๆ ไม่ วิธีที่กระทรวงธรรมการการศึกษาจะจัดนั้นจะจัดโดยวิธีดังนี้ คือ ชั้นแรก ที่จะจัดการตามหลักสูตรนี้จะ ต้องใช้ผู้ตรวจการมากออกเที่ยวตรวจการตามโรงเรียนประถมศึกษามณฑลต่าง ๆ ผู้ตรวจการ นั้นเองจะต้องเป็นผู้ตรวจตราสืบสวนการที่จะสอนวิชาสามัญศึกษาตามภูมิประเทศ ซึ่งมีประเภทการ หาเลี้ยงชีพต่าง ๆ กัน และเป็นผู้ที่จะสอนเป็นตัวอย่างขึ้นเอง และทำตำราเรียนไปด้วยในที่นั้น ๆ เมื่อวิชาประเภทใดของใครทำขึ้นพอจะเป็นแบบใช้ได้ก็จะได้ใช้เป็นตำราต่อไป ถ้าเรื่องใด ควรนิพนธ์ก็จะได้นิพนธ์ขึ้น แต่ส่วนตำราเรียนสามัญศึกษานั้น มีจำนวนวิชาน้อยอย่างและลงร่องรอย

แล้วตามบาปชั ที่ได้อ่างแล้วนี้ ไม่ลับสนแตกต่างประเภทกันมากนักตั้งวิสามัญศึกษา ไม่เป็น
ปัญหาอันใดในที่นี้ มีอยู่อย่างเดียวกันแต่ผู้จะได้วินิจฉัยว่าตำราที่มีอยู่แล้วนั้น ๆ ใช่ว่าได้คินอเพียง
หรือยัง ถ้าใครอาจจะช่วยแต่งช่วยสร้างขึ้นอย่างไรได้ดีกว่าที่มีอยู่ ก็จะชื่อว่า เป็นอันช่วยการบ้าน
เมืองให้ดียิ่งขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประกาศตั้งโครงการศึกษา ร.ศ. 131

เสนาบดีกระทรวงธรรมการรับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่าการศึกษาเล่าเรียนของประชาชนชาวสยามในทุกวันนี้ มีกว้างขวางขึ้นกว่าแต่ก่อน และยังจะจัดเพิ่มเติมขึ้นต่อไปข้างหน้าอีกหลายกิ่งหลายแขนง ขึ้นของการศึกษาเล่าเรียนตามที่กระทรวงธรรมการได้จัดมาแต่ก่อนซึ่ง มีชื่อเรียกว่า ชั้นมูล ประถม มัธยม และอุดม และแยกเป็นสามัญเป็นพิเศษนั้น มาถึงสมัยนี้ก็ควรที่จะแก้ไขใหม่ ให้เหมาะแก่การงานที่เจริญขึ้นโดยลำดับ กับอีกประการหนึ่ง ตามที่ได้สังเกตเห็นมาแล้ว ปรากฏว่านักเรียนผู้ชายที่ได้เข้าเล่าเรียนวิชาพอถึงชั้นมัธยมได้ครึ่ง ๆ กลาง ๆ ยังไม่ทันที่จะจบก็พากันออกหากการทำเป็นเสมียนเสียมาก โดยไม่รู้ลึกว่าวิชาที่ได้เล่าเรียนเพียงเท่านั้น เป็นแต่วิชากลาง ๆ ยังหาเป็นวิชาเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่างที่จะให้มีความสามารถทำการงานต่าง ๆ ให้ดีได้แม้การเสมียนนั้นเองก็ ยังไม่ได้เล่าเรียนลึกแต่ว่ารู้หนังสือแล้วก็อาสาไปทำการเสมียนซึ่งจะทำดีและถูกต้อง สมควรแก่หน้าที่เสมียนก็ไม่ได้ ความนิยมอันท่วมท้นไปในทางเดียวเช่นนี้ เป็นความเข้าใจผิดของประชาชน จนผู้คนไปล้นเหลืออยู่ในหน้าที่เสมียน ผู้ที่ไม่มีความสามารถก็ไม่มีใครรับไว้ใช้คนเหล่านั้นก็ย่อมขาดประโยชน์โดยหาที่ทำการไม่ได้ ทั้งการทำมาหาเลี้ยงชีพ ที่เหล่าตระกูลของตนเคยทำมาแต่เก่าก่อนก็ละทิ้งเสีย จะกลับไปทำก็ต่อไม่ติด จึงเกิดความลำบากขึ้น ความเข้าใจผิดอันนี้ย่อมเป็นเครื่องพาไปในทางอันเสื่อมเสียประโยชน์แก่ตนเอง อันหาารู้สึกไม่แท้จริงการงานในบ้านเมืองที่จะพึงทำหาเลี้ยงชีพอันยัง ไม่มีผู้ทำเพียงพอนั้น ยังมีอย่างอื่นอยู่เป็นอันมาก ไซ้จะมีแต่การเป็นเสมียนอย่างเดียว ยกตัวอย่างมาซึ่งได้ง่าย ๆ ว่า เช่นการเพาะปลูกนั้นที่คิดก็ยังอยู่ล้นเหลือกว่าที่คนจะทำ ถ้าจะว่าวิชาต่าง ๆ ซึ่งเป็นกรณีพิเศษ เช่นวิชาการก่อสร้างเข่าเรือนนั้น ก็ยังต้องการผู้ที่จะทำอีกมาก การหัตถกรรมและณิชการต่าง ๆ ก็ยังมีเป็นอเนกประการ วิชาต่าง ๆ อย่างที่ว่านี้ถ้าใครรู้จริงทำจริงแล้วก็อาจจะมียากผลและให้เกิดสุขประโยชน์แก่ตนได้ทั้งนั้น หากควรที่จะพากันนิยมไปแต่ในทางการเสมียนอย่างเดียวไม่ และแม้แต่การเป็นเสมียนถ้าสมัคทำจริงแล้วก็ควรที่จะเล่าเรียนให้รอบรู้ในทางนั้นจริง ๆ ไซ้ว่ารู้หนังสือเพียงครึ่ง ๆ กลาง ๆ แล้วก็ไปสมัครเป็นเสมียนจะเป็นอันเพียงพอก็หาไม่ จึงทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชี้แจงตักเตือนไว้ในที่นี้ เพื่อให้ประชาชนทั้งหลายได้รู้ถึงประเภทที่จะเลือกหาวิชาความรู้ใส่ตัวโดยรอบคอบกว้างขวาง อย่าให้ลุ่มหลงไปในทาง

เดียว จึงได้เฉลี่ยการงานให้มีผู้ทำทุก ๆ อย่างทั่ว ๆ กันและจักสำเร็จประโยชน์และได้ความ
 คุ้มทั่ว ๆ กันไป อย่าให้ไปค้ำคั่งอัดแอกลงอยู่ในทางเดียว และเว้นว่างทางอื่น ๆ เสีย และจึง
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้วางรูปโครงการศึกษาลงไว้ให้เหมาะแก่เวลาและการงานให้
 เป็นที่เข้าใจทั่วกัน ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาทั้งปวงให้กำหนดชื่อเป็น 2 ประเภท คือ

สามัญศึกษา ได้แก่การศึกษาเล่าเรียนความรู้ใด ๆ อันเป็นความรู้สามัญซึ่งคน
 ควรจะรู้ทุกคน ตัวอย่างเช่น วิชาหนังสือ วิชาเลข จรรยาถึงสอนกิริยาวาจาใจ ให้ประพฤติ
 ที่ดีละเว้นที่ชั่ว เป็นต้น ประเภทหนึ่ง

วิสามัญศึกษา ได้แก่การศึกษาเล่าเรียนความรู้ใด ๆ อันเป็นความรู้พิเศษซึ่ง
 บุคคลพึงเลือกเรียนเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง ไม่จำเป็นต้องเรียนให้รู้ทุกอย่างทุกคน ตัวอย่างเช่น
 วิชาช่างทอง วิชาครู วิชาแพทย์ เป็นต้น ประเภทหนึ่ง

การศึกษาทั้ง 2 ประเภทนี้มีตั้งแต่ขั้นต่ำขึ้นไปจนชั้นสูงโดยลำดับ แต่วิชาบาง
 อย่างอาจเข้าอยู่ได้ทั้งในประเภทสามัญศึกษาและวิสามัญศึกษา เป็นต้นว่าการวาดเขียน อาจ
 กำหนดเอาการวาดเขียนแต่พอรู้หลักรู้ส่วนเป็นรูปเป็นร่างให้เป็นสามัญศึกษา โดยประสงค์ว่า
 คนควรจะหัดวาดเขียนขึ้นเบื้องต้นให้รู้ไว้ทุกคน หัดกำหนดในวิชาเช่นนั้น จะวางไว้ในหลักสูตร
 สามัญศึกษาเพียงใด เพียงนั้นก็อยู่ในสามัญศึกษา ความรู้อย่างเดียวกันที่เหนือขึ้นไปขั้นไปก็เป็น
 วิสามัญศึกษา เพราะที่ไม่ถือว่าจำเป็นทุก ๆ คนจะต้องรู้สูงถึงเพียงนั้น ขึ้นแล้วแต่หลักสูตรที่
 จะได้กำหนดลงไว้เป็นครั้งคราว

2. การศึกษาทั้งปวง ให้กำหนดโดยประโยชน์แห่งผู้ที่เล่าเรียนเป็น 2 ภาค คือ

ภาคศึกษาบังคับ ได้แก่ ความรู้ทั้งฝ่ายสามัญศึกษา และวิสามัญศึกษา เพียงใด
 ซึ่งสมควรจะให้ราษฎรมีความรู้เป็นพื้นไว้ทุกคน พอให้รู้ผิดชอบชั่วดี รู้วิชากลาง ๆ ไว้สำหรับ
 ให้ออกแก่ที่จะต้องใช้อยู่ทุกวัน รู้จักทางที่จะรักษาตัวทั้งส่วนชีวิตร่างกายชื่อเสียงและทรัพย์สินสมบัติ
 ให้ออกครองตนเป็นพลเมืองดีได้คนหนึ่ง ๆ กับให้รู้จักทำการหาเลี้ยงชีพตามภูมิลำเนาเหล่า
 ตระกูลของตน รวมเรียกว่าประถมศึกษา ภาคหนึ่ง

ภาคศึกษาพิเศษ ได้แก่ ความรู้ฝ่ายสามัญศึกษาที่เหนือจากนั้นขึ้นไป อันไม่
 จำเป็นที่คนจะต้องรู้เสมอกันทุกคน ซึ่งเรียกว่ามัธยมศึกษา และวิสามัญศึกษาที่กว่านั้นขึ้นไป
 อันไม่จำเป็นที่คนจะต้องรู้เหมือนกันทุกคน ซึ่งเรียกว่าอุดมศึกษา เป็นวิชาความรู้ที่ไม่บังคับบุคคล

แล้วแต่ผู้ใดมีทุนทรัพย์และสติปัญญาที่จะเล่าเรียนได้เพียงใด และรักเรียนในทางใด ก็เลือกเรียนได้ตามความพอใจ ภาคหนึ่ง

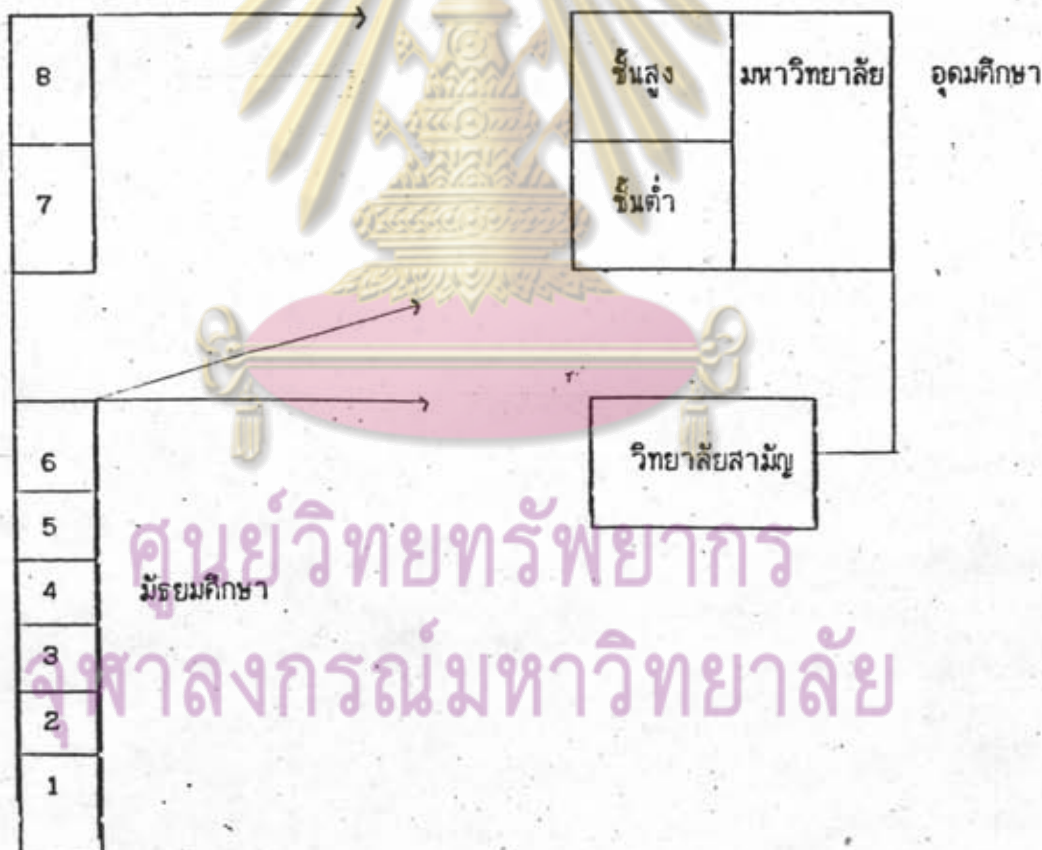
การศึกษาทั้ง 2 ภาคนี้ จะมีขีดสูงต่ำเพียงใดแล้วแต่ความสมควรที่จะได้วางหลักสูตรไว้เป็นครั้งคราว

3. การศึกษาที่ต่างประเภทและต่างภาคกันดังกล่าวแล้วข้างบนนี้ รวมเขียนเป็นแผนที่มีรูปโครงสร้างดังนี้

แผนที่บอกประเภทและภาคของการศึกษา

สามัญศึกษา

วิสามัญศึกษา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประถมศึกษา

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

ข้อความที่จัดจำแนกการศึกษาไว้เป็น 2 ประเภท และเป็น 2 ภาคตั้งรูปโครงใน
แผนที่นี้ ให้เป็นหลักไว้สำหรับบิดามารดาและผู้ปกครองเด็กชายหญิงทั้งหลาย ซึ่งจะเป็นผู้ให้
การศึกษาแก่เด็กของตน ๆ นั้น ๆ จะได้พิจารณาเห็นว่า ตนมีทุนรอนที่จะทูลำรุงให้การศึกษาแก่
เด็กของตน ๆ ได้เพียงใด และเด็กที่อยู่ในปกครองของตน ๆ นั้น ๆ จะมีสติปัญญาสามารถที่
จะเล่าเรียนได้เพียงไรและทางใด ก็จะได้จัดให้เป็นไปตามความสามารถเช่นนั้น ๆ

4. ข้อสำคัญที่บิดามารดาผู้ปกครองเด็กจะพึงพิจารณาเห็น มีทางที่จะแนะนำอยู่ว่า
ควรเลือกทางศึกษาเล่าเรียนให้ถูกแก่นิสัยและความสามารถของเด็กที่จะทำการงานได้ดีในทาง
ใดก็ให้เรียนทางนั้น และอย่าเข้าใจว่าการเล่าเรียนเพียงสามัญศึกษานั้นจะพอเพียงที่จะทำ
การงานอะไร ๆ ได้ทั่วไป แท้จริงความรู้สามัญศึกษานั้นจำเป็นต้องรู้เพราะเป็นพื้นฐานที่จะให้คน
ฉลาด และทำการงานได้คล่องแคล่วและทำถูกทำชอบ วิสามัญศึกษาเป็นเหมือนหนึ่งเครื่องมือ
อีกส่วนหนึ่ง ตัวอย่าง เช่น ช่างนา ความรู้วิธีทำนาเป็นวิสามัญศึกษา แต่ถ้าไม่รู้สามัญศึกษา
ชายเข้าได้เหมือนกัน แต่อาจจะคิดราคาเข้าผิดเพราะไม่รู้เลข อาจถูกฉ้อเพราะไม่รู้หนังสือ
อาจขายเข้าไม่ถูกที่ถูกทางที่จะได้ราคาเพราะไม่รู้ทางไปมาและแหล่งการค้าขายของบ้านเมือง
ได้เงินแล้วไม่รู้จักรักและถนอมทรัพย์ อาจจะถูกฉ้อไปและห่วยเสียหายหมด เพราะไม่ได้
รับความสั่งสอนจรรยาที่จะให้ประพฤติดี เช่นนี้ เป็นต้น เหตุฉะนั้นคนทุกคนจึงควรเรียนสามัญ
ศึกษาไว้เป็นพื้นฐานสำหรับให้เป็นพลเมืองดี และเรียนวิสามัญศึกษาเป็นเครื่องมือ ดังนี้จึงจะเป็น
ประโยชน์แก่ตนโดยบริบูรณ์

5. ส่วนความรู้วิชาเฉพาะอย่างใดทางใดซึ่งจะเล่าเรียนที่ไหน ในประเภท
วิสามัญศึกษานั้น ก็ได้แก่โรงเรียนและวิทยาลัยต่าง ๆ อันได้มีอยู่แล้ว และซึ่งจะตั้งเพิ่มเติม
ขึ้นต่อไปในภายหน้า อันจะได้ทราบจากเจ้าหน้าที่และประกาศของเจ้ากระทรวงทบวงการนั้น ๆ
ให้ประชาชนทั้งหลายพึงเข้าใจทางที่จะให้การศึกษาเล่าเรียนแก่บุตรธิดาของตนตามระเบียบ
นี้เกิด

สำเนาที่ 2

ร่างพระราชบัญญัติลักษณะบังคับเด็กให้เล่าเรียน ร.ศ. 131

(ร่าง)

พระราชบัญญัติลักษณะบังคับเด็กให้เล่าเรียน

พระราชปรารภ

มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทรเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้า ๆ ให้ประกาศจงทราบทั่วกันว่า การเล่าเรียนของประเทศสยาม ซึ่งได้มีสืบมาแต่โบราณ คือวัดเป็นสำนักเล่าเรียนหนังสือ และบ้านเป็นที่เล่าเรียนศิลปวิทยาการหาเลี้ยงชีพต่าง ๆ ตามเหล่าตามตระกูลตลอดมาจนทราบเท่าทุกวันนี้ บัดนี้การติดต่อกันระหว่างนานาประเทศทั่วโลกมีมากขึ้นแล้ว ทางทะเลก็มีเรือกลไฟ ทางบกก็มีรถไฟ ความต้องการแลกเปลี่ยนสินค้ากระทำให้นานาประเทศ คบหาสมาคมกัน อันเป็นเหตุให้ความรู้ทั้งในฝ่ายวิทยาศาสตร์ และฝ่ายศิลปศาสตร์ที่ทำด้วยฝีมือ ต้องหันเหียนเปลี่ยนไปหาที่ถูกต้องและที่ได้ประโยชน์ยิ่งวิชาหรือศิลป์ใด ๆ แม้ ก็เลื่อมไปหรือต้องเปลี่ยนไปให้สู้กันได้ในประเภทเดียวกัน

อันความยิ่งและหย่อนกว่ากันในส่วนศิลปวิทยาการทั้งปวงนี้ เมื่อครั้งการไปมาในระหว่างนานาประเทศยังหาได้ติดต่อกันไม่ ความยิ่งและหย่อนก็ยิ่งเป็นลุ่ม ๆ ดอน ๆ อยู่ได้ในที่ต่าง ๆ แต่ครั้นความติดต่อกันได้มาถึงเข้าแล้วดังในสมัยนี้ ความรู้ศิลปวิทยาการทั้งปวงก็จำต้องหันเข้าหากันอยู่เอง เพื่อความราบเสมอยิ่งขึ้นไปทุกที ประคองน้ำเมื่อมีทางไหล ไปถึงกันได้ก็ได้อีกก็ต้องไหลไปสู่กันจนราบเสมอ เป็นธรรมชาติอยู่เช่นนั้น

เพราะเหตุสมัยและความเป็นไปของประเทศบ้านเมืองได้เปลี่ยนแปลงมาฉะนี้ จึงจำเป็นต้องบำรุงศิลปวิทยาการทั้งปวงของเราให้เจริญขึ้น ป้องกันไม่ให้เสื่อมทรามลงได้ด้วยอำนาจที่ต้องแข่งขันกับผู้อื่น การที่จะทะนุบำรุงและป้องกันเช่นว่านี้ ก็ได้แต่ปรับจัดการให้เด็กทุกคนแม้ในชั้นต้นเพียงเด็กชายก่อน ได้รับการฝึกหัดสั่งสอนให้ทั่วหน้ากัน เพื่อทำนุบำรุงให้กว้าง จึงจะได้ยอดที่งามจริงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติไว้ดังนี้ คือ .

หมวดที่ 1

คำอธิบาย

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้ให้เรียกว่า "พระราชบัญญัติบังคับเด็กให้เล่าเรียน
รัตนโกสินทรศก 131"

มาตรา 2 พระราชบัญญัตินี้ จะโปรดเกล้าฯ ให้รับในหัวเมืองมณฑลใดเมื่อใดจึงจะ
โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษาเป็นสำคัญ

มาตรา 3 ให้เสนาบดีกระทรวงธรรมการ และเสนาบดีกระทรวงปกครองท้องที่
รักษาพระราชบัญญัตินี้ จำแนกข้อความอันอยู่ในหน้าที่ของกระทรวงนั้น ๆ และมีอำนาจออกกฎ
เสนาบดีวางระเบียบการให้การดำเนินไปตามพระราชบัญญัติ เมื่อกฎเสนาบดี ได้รับพระราชทาน
พระบรมราชานุญาต ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของ
พระราชบัญญัตินี้

มาตรา 4 คำที่ว่า "สถานที่เล่าเรียน" ในพระราชบัญญัตินี้ให้หมายความว่า

1. โรงเรียนที่ตั้งอยู่ได้ด้วยทุนหลวงอันเป็นแต่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ใน
งบประมาณของกระทรวงธรรมการ ซึ่งตามพระราชบัญญัตินี้เรียกว่า "โรงเรียนรัฐบาล"

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประกาศตั้งโครงการศึกษา พระพุทธศักราช 2456

เสนาบดีกระทรวงธรรมการรับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า การศึกษาเล่าเรียนของประชาชนชาวสยามในทุกวันนี้มีกว้างขวางขึ้นกว่าแต่ก่อน และยังจะจัดเพิ่มเติมขึ้นต่อไปข้างหน้าอีกหลายกิ่งหลายแขนง ขึ้นของการศึกษาเล่าเรียนตามที่กระทรวงธรรมการได้จัดมาแต่ก่อนซึ่งมีชื่อเรียกว่า ชั้นมูล ประถม มัธยม และอุดม และแยกเป็นสามัญเป็นพิเศษนั้น มาถึงสมัยนี้ก็ควรที่จะแก้ไขใหม่ให้เหมาะแก่การงานที่เจริญขึ้นโดยลำดับ กับอีกประการหนึ่งตามที่ได้สังเกตเห็นมาแล้ว ปรากฏว่านักเรียนผู้ชายที่ได้เข้าเล่าเรียนวิชาพอถึงชั้นมัธยมได้ครึ่ง ๆ กลาง ๆ ยังมีกันจะจบก็พากันออกหาการทำในทางเสมียนเสียมาก โดยไม่รู้ลึกลับกว่าวิชาที่ได้เล่าเรียนเพียงเท่านั้น ยังเป็นแต่วิชากลาง ๆ และหาเป็นวิชาเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่างที่จะให้มีความสามารถทำการงานต่าง ๆ ให้ดีได้ไม่ แม้การเสมียนนั้นเองก็ยังไม่ได้ดีเล่าเรียน สักแต่ว่ารู้หนังสือแล้วก็อาสาไปทำการเสมียนซึ่งจะทำดีและถูกต้องสมควรแก่หน้าที่เสมียนก็ยังไม่ดี ความนิยมอันท่วมท้นไปในทางเดียวเช่นนี้ เป็นความเข้าใจผิดของประชาชนจนผู้คนไปสิ้นเหลือ อยู่ในหน้าที่เสมียน ผู้ที่ไม่มีความสามารถพอก็ไม่มีใครรับไว้ใช้ คนเหล่านั้นก็ย่อมขาดประโยชน์โดยหาที่ทำการไม่ได้ ทั้งการหาเลี้ยงชีพที่เหล่าตระกูลของตนเคยทำมาแต่เก่าก่อนก็ละทิ้งเสีย จะกลับไปทำก็ต่อไม่ติด จึงเกิดความลำบากขึ้น ความเข้าใจผิดอันนี้ย่อมเป็นเครื่องพาไปในทางอันเสื่อมเสียประโยชน์แก่ตนเองอันหารู้สึกไม่แท้จริงการงานในบ้านเมืองที่จะพึงทำหาเลี้ยงชีพอันยังไม่มีผู้ทำเพียงพอนั้น ยังมีอย่างอื่นอยู่เป็นอันมาก ใ้จะมีแต่งานเสมียนอย่างเดียว ยกตัวอย่างมาซึ่งได้ง่าย ๆ ว่า เช่นการเพราะปลูกนั้นที่คิดก็ยังอยู่ล้นเหลือกว่าที่คนจะทำ ถ้าจะว่าจ้างวิชาต่าง ๆ ซึ่งเป็นการพิเศษ เช่นวิชาการก่อสร้างเขื่อนเรือ่นั้น ก็ยังต้องการผู้รู้ที่จะทำอีกมาก การหัตถกรรมและณิชการต่าง ๆ ก็ยังมีเป็นอเนกประการ วิชาต่าง ๆ อย่างที่ว่านี้ถ้าใครรู้จริงทำจริงแล้วก็อาจจะมีลาภผล และให้เกิดสุขประโยชน์แก่ตนได้ถึงสิ้น หากควรที่จะพากันนิยมไปแต่ในทางการเสมียนอย่างเดียวไม่ และแม้แต่การเป็นเสมียนถ้าสมักทำจริงแล้วก็ควรที่จะเล่าเรียนให้รอบรู้ในทางนั้นจริง ๆ ใ้ว่ารู้หนังสือเพียงครึ่ง ๆ กลาง ๆ แล้วจึงไปสมักเป็นเสมียนจะเป็นอันเพียงพอที่หาไม่ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชี้แจงตักเตือนไว้ในที่นี้ เพื่อให้ประชาชนทั้งหลายได้

รู้สึกประเภทที่จะเลือกหาวิชาความรู้ใส่ตัวโดยรอบคอบกว้างขวาง อย่าให้เข้าใจว่ารู้อะไรแต่ครั้ง ๆ กลาง ๆ ก็พอแล้ว และอย่าให้ลุ่มหลงไปในทางเดียว จักได้เฉลี่ยการทำงานให้มีผู้ทำทุก ๆ อย่าง ทั้ง ๆ กันและจักสำเร็จประโยชน์และได้ความสุขทั่ว ๆ กันไป อย่าไปคับคั่งอัดแอกัน อยู่ในทางเดียวและเว้นว่างทางอื่น ๆ เสีย และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้วางรูปโครงการศึกษาลงไว้ให้เหมาะแก่เวลาและการทำงานให้เป็นที่เข้าใจทั่วกัน ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาทั้งปวงให้กำหนดชื่อเป็น 2 ประเภท คือ

สามัญศึกษา ได้แก่การศึกษาเล่าเรียนความรู้ใด ๆ อันเป็นความรู้สามัญซึ่งคนควรจะรู้ทุกคน ตัวอย่างเช่นวิชาหนังสือ วิชาเลข จรรยาคือสอนกิริยาว่าเข้าใจให้ประเพณีที่ดีละเว้นที่ชั่ว เป็นต้น ประเภทหนึ่ง

วิสามัญศึกษา ได้แก่การศึกษาเล่าเรียนความรู้ใด ๆ อันเป็นความรู้พิเศษซึ่งบุคคลพึงเลือกเรียนเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง ไม่จำเป็นต้องเรียนให้รู้ทุกอย่างทุกคน ตัวอย่างเช่น วิชาครู วิชาแพทย์ วิชากฎหมาย วิชาช่างต่าง ๆ เป็นต้น ประเภทหนึ่ง

การศึกษาทั้ง 2 ประเภทนี้มีตั้งแต่ขั้นต่ำขึ้นไปจนขั้นสูงโดยลำดับ แต่วิชาบางอย่างอาจเข้าอยู่ได้ทั้งในประเภทสามัญศึกษาและวิสามัญศึกษา เป็นต้นว่า การวาดเขียน อาจกำหนดเอาการวาดเขียนแต่พอรู้หลักรู้ส่วนเป็นรูปเป็นร่างให้เป็นสามัญศึกษา โดยประสงค์ว่าคนควรจะให้วาดเขียนขึ้นเบื้องต้นให้รู้ไว้ทุกคน ชัดกำหนดในวิชาเช่นนั้น จะวางไว้ในหลักสูตรสามัญศึกษาเพียงใด เพียงนั้นก็อยู่ในสามัญศึกษา ความรู้อย่างเดียวกันที่เหนือขึ้นไปก็ไปเป็นวิสามัญศึกษา เพราะที่ไม่ถือว่าจำเป็นทุก ๆ คนจะต้องรู้สูงถึงเพียงนั้น ซอนี้แล้วแต่หลักสูตรที่จะได้กำหนดลงไว้เป็นครั้งคราว

2. การศึกษาทั้งปวงให้กำหนดโดยประโยชน์แห่งผู้ที่เล่าเรียนเป็น 2 ภาค คือ ภาคศึกษาบังคับ ได้แก่ความรู้ทั้งฝ่ายสามัญศึกษาและวิสามัญศึกษา เพียงใด

ซึ่งสมควรจะให้ราษฎรมีความรู้เป็นพื้นไว้ทุกคน พอให้รู้ผิดชอบชั่วดี รู้วิชากลาง ๆ ไว้สำหรับให้พอแก่ที่จะต้องใช้อยู่ทุกวัน รู้จักทางที่จะรักษาตัวทั้งส่วนชีวิตร่างกาย ทรัพย์สินสมบัติ และชื่อเสียง ให้พอครองตนเป็นพลเมืองดีได้คนหนึ่ง ๆ กับให้รู้จักทำการหาเลี้ยงชีพตามภูมิลำเนาเหล่าตระกูลของตน รวมเรียกว่าประถมศึกษา ภาคหนึ่ง.

ภาคศึกษาพิเศษ ได้แก่ความรู้ฝ่ายสามัญศึกษาที่เหนือจากนั้นขึ้นไป อันไม่จำเป็นที่คนจะต้องรู้เสมอกันทุกคน ซึ่งเรียกว่ามัธยมศึกษา และวิสามัญศึกษาที่กว่านั้นขึ้นไป อันไม่จำเป็นที่คนจะต้องรู้เหมือนกันทุกคน ซึ่งเรียกว่าอุดมศึกษา เป็นวิชาความรู้ที่ไม่บังคับ สุดแล้ว

แต่ผู้ใดมีทุนทรัพย์และสติปัญญาที่จะเล่าเรียนได้เพียงใดและรักเรียนในทางใด ก็เลือกเรียนได้ตามความพอใจ ภาคหนึ่ง.

การศึกษาทั้ง 2 ภาคนี้ จะมีขีดสูงต่ำเพียงใด แล้วแต่ความสมควรที่จะได้วางหลักสูตรไว้เป็นครั้งคราว

3. การศึกษาที่ต่างประเภทและต่างภาคกันดังกล่าวแล้วข้างบนนี้ รวมเขียนเป็นแผนที่มีรูปโครง ดังนี้

แผนทีบออกประเภทและภาคของการศึกษา

สามัญศึกษา

วิสามัญศึกษา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประถมศึกษา

ข้อความที่จัดจำแนกการศึกษาไว้เป็น 2 ประเภท และเป็น 2 ภาค ดังรูปโครงใน
แผนที่นี่ ให้เป็นหลักไว้สำหรับบิดามารดาและผู้ปกครองเด็กชายหญิงทั้งหลาย ซึ่งจะเป็นผู้ให้
การศึกษาแก่เด็กของตน ๆ นั้น ๆ จะได้พิจารณาเห็นว่า ตนมีบุตรคนที่ไหนจะให้การศึกษาแก่
เด็กของตน ๆ ได้เพียงใด และเด็กที่อยู่ในปกครองของตน ๆ นั้น ๆ จะมีสติปัญญาสามารถที่จะ
เล่าเรียนได้เพียงไรและทางใด ก็จะได้จัดให้เป็นไปตามความสามารถเช่นนั้น ๆ

4. ข้อสำคัญที่บิดามารดาผู้ปกครองเด็กจะพึงพิจารณาเห็น มีทางที่จะแนะนำอยู่ว่า
ควรเลือกทางการศึกษาเล่าเรียนให้ถูกแก่นิสัยและความสามารถของเด็กที่จะทำการงานได้ดีในทาง
ใดก็ให้เรียนทางนั้น และอย่าเข้าใจว่าการเล่าเรียนเพียงสามัญศึกษานั้นจะพอเพียงที่จะทำการ
งานอะไร ๆ ได้ทั่วไป แท้จริงความรู้สามัญศึกษานั้นจำเป็นต้องรู้เพราะเป็นขั้นที่จะให้คนฉลาด
และทำการงานได้คล่องแคล่วและทำถูกทำชอบ วิสามัญศึกษาเป็นเหมือนหนึ่งเครื่องมืออีกส่วน
หนึ่ง ตัวอย่างเช่น ชาวนา ความรู้วิธีทำนาเป็นวิสามัญศึกษา แต่ถ้าไม่รู้สามัญศึกษาที่ขายเข้าได้
เหมือนกัน แต่อาจจะคิดราคาเข้าผิดเพราะไม่รู้เลข อาจถูกฉ้อเพราะไม่รู้หนังสือ อาจขายเข้า
ไม่ถูกที่ถูกทางที่จะได้ราคา เพราะไม่รู้ทางไปมาและแหล่งการค้าขายของบ้านเมือง ได้เงิน
แล้วไม่รู้จักรักและถนอมทรัพย์ อาจจะถูกเอาไปแทงตัวไปและห่วยเสียหมด เพราะไม่ได้รับความ
สั่งสอนจรรยาที่จะให้ประพฤติดี เช่นนี้เป็นต้น เหตุฉะนั้นคนทุกคนจึงควรเรียนสามัญศึกษาไว้เป็น
ขั้นสำหรับให้เป็นพลเมืองดี และเรียนวิสามัญศึกษาเป็นเครื่องมือ ดังนี้จึงจะเป็นประโยชน์
แก่ตนโดยบริบูรณ์

5. ส่วนความรู้วิชาเฉพาะอย่างใดทางใดซึ่งจะเล่าเรียนที่ไหนในประเภทวิสามัญ
ศึกษานั้น ก็ได้แก่โรงเรียนและวิทยาลัยต่าง ๆ อันได้มีอยู่แล้ว และซึ่งจะตั้งเพิ่มเติมขึ้นต่อไป
ในภายหน้า อันจะได้ทราบจากเจ้าหน้าที่และประกาศของเจ้ากระทรวงทบวงการนั้น ๆ ให้
ประชาชนทั้งหลายพึงเข้าใจทางที่จะให้การศึกษาเล่าเรียนแก่บุตรธิดาของตนตามระเบียบนี้เกิด

ประกาศแต่ ๕ วันที่ ตุลาคม พระพุทธศักราช 2456

เป็นวันที่ ในรัชกาลปัจจุบันนี้

ประวัติผู้เขียน

นายธงชัย สมบูรณ์ เกิดวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2508 ที่กรุงเทพมหานคร
สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีศึกษาศาสตร์บัณฑิต สาขาการสอนภาษาอังกฤษ ภาควิชาหลักสูตรและ
การสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ในปี 2530 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตร
ครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2532.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย